

T.C
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
SUALTI ARKEOLOJİSİ BİLİM DALI

ARKAİK DÖNEMDEN ROMA DÖNEMİNE KADAR ÖNEMLİ DONANMA
SAVAŞLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı

Doç. Dr.Asuman BALDIRAN

Hazırlayan

Hasan MENTEŞE

084203051002

KONYA 2011

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hasan MENTEŞE	
	Numarası	084203051002	
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Arkeoloji / Sualtı Arkeolojisi	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐
	Tezin Adı	Arkaik Dönemden Roma Dönemine Önemli Donanma Savaşları	

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hasan MENTEŞE
	Numarası	084203051007
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Arkeoloji / Sualtı Arkeolojisi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Asuman BALDIRAN
Tezin Adı	Arkaik Dönemden Roma Dönemine Önemli Donanma Savaşları	

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan .....
başlıklı bu çalışma ...../...../..... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda
oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul
edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Prof. Dr. Ahmet A. TIRPAN	Doç. Dr. Asuman BALDIRAN	Yrd. Doç. Dr. Mustafa YILMAZ
Y. Doç. Dr. E. Döküoğlu		
Sınavdan Belirli Madde		

Alaaddin Keykubat Kampüsü Selçuklu/ KONYA
Tel: 0 332 223 2446 Fax: 0 332 241 05 24
<http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/>

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hasan MENTEŞE
	Numarası	084203051002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Arkeoloji / Sualtı Arkeolojisi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Aşuman BALNIRAN
	Tezin Adı	Arkaik Dönemden Roma Dönemine Önemli Donanma Savaşları

ÖZET

İ.Ö. 3. Binyılın başlarından itibaren deniz, insanların yaşantısında önemli bir yere sahip olmuştur. 3. Binyılın sonlarında donanma savaşlarının temel ögesi olan savaş gemisi ortaya çıkmıştır.

Elimize ulaşabilen kayıtlar, ilk savaş gemilerinin amacının askerleri nakletmek olduğunu göstermiştir. İ.Ö. 1150 – 900 yılları arasında bulunan bir donanım olan “mahmuz” deniz savaşlarını derinden etkilemiştir. Mahmuzun bulunmasıyla gemiler, deniz üzerinde hareket eden mermilere dönüşmüştür. Mahmuz, gemilerin ön kısmına monte edilen bronzdan yapılmış bir donanımdır. Mahmuzun bulunmasıyla, mahmuzlama teknikleri kullanılmaya başlanmıştır. Amacı düşman gemisine çarparak onu saf dışı bırakmak olan mahmuzlama teknikleri, periplus, diekplus ve kyklostur.

Dünya siyasi tarihini etkileyen önemli donanma savaşları Pers – Yunan savaşlarıyla başlamıştır. Bu savaşların en önemlileri: Lade, Artemision ve Salamis Deniz Savaşlarıdır. Bu savaşların sonunda Persler; Yunanistan ve Batı Anadolu’dan atılmışlardır.

Bu savaşlardan sonra Yunanlılar’ın kendi iç çekişmelerinin bir sonucu olan “Peloponnesos Savaşları” başlamıştır. 27 yıl süren bu savaşı Peloponnesoslular kazanmış, Atina yenilmiş ve eski gücünü yitirmiştir. Bu savaşın sonunda Persler kaybetmiş oldukları Batı Anadolu’yu yeniden ele geçirmişlerdir.

İ.Ö. 3. Yüzyılın sonlarında İtalya Roma’nın kontrolüne girmiştir. Kartaca ve Roma’nın menfaatlerinin çatışması sonucu Phön Savaşları çıkmıştır. 130 yıl süren bu savaşları Roma kazanmıştır.

Roma’nın İ.Ö. birinci yüzyılda denizlerdeki en büyük sorunu Kilikyalı korsanlar olmuştur. İ.Ö. 85 – 66 yılları arasında güçlenip Ege ve Akdeniz’i kontrolleri altına alan korsanlar Roma’nın kâbusu durumuna dönüşmüştür. Korsanlarla olan savaşları İ.Ö. 66 yılında Romalı General Pompeius sonlandırmıştır.

Antik dönemde Roma’da son önemli donanma savaş İ.Ö. 31 yılında Romalı yöneticilerden olan Antonius ve Octavianus arasında olmuştur. Bu savaşı Octavianus kazanmış ve Roma’nın tek hakimi olmuştur.

Bu savaşlar, dönemlerinin en önemli deniz savaşları olmaları ve dünya siyasi tarihinde büyük etkiler bırakmaları bakımından oldukça önemlidir.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Adı Soyadı: Hasan MENTEŞE

Numarası 084203051002

Ana Bilim / Bilim Dalı

Programı

Tezli Yüksek Lisans

Doktora

Tez Danışmanı Asım BALDIRAN

Tezin İngilizce Adı IMPORTANT NAVY WARS FROM ARCAIC PERIOD
TO THE ROMAN PERIOD

SUMMARY

From the beginning of 3000 B.C. the sea has had a special part in the life of men. Through the end of 3000 B.C the principal object of sea wars, the war ships, has come to being.

The records we have found show us that the purpose of the first war ships was to carry soldiers. Rostrum, the equipment found between the years 1150-900, has affected the sea wars deeply. With advent of Rostrum ships has turned in to bullets moving on seas. Rostrum is a bronzed equipment assembled at the front of the ships. With the advent of Rostrum the Rostrum techniques has been used. The Rostrum techniques, the purpose of which is to hit and eliminate enemy ships, are Periplus, Diekplu and Kyklostur. The navy wars that affected the political history of World have started with Persian – Greek wars. The most important of these wars are Lade, Artemision and Salamis sea wars. At the end of these wars Persians has been moved out of Greece and Western Anatolia.

After these wars the Peloponneser wars, which is a result of Greek internan querele has begun. This war has lasted for 27 years with the triumph of Peloponnes and Athens has lost its former strength. At the end of these war Persians re-gained Western Anatolia.

In 3000 B.C. Italy has been under the control of Rome. Phön wars have broken out between Rome and Carthage. Rome has won these wars that lasted for 130 years. The biggest problem of Rome in the first century B.C. was Cilician pirates. Pirates that have gained strength and taken the control of Aegean and Mediterranean have been the nightmare of Rome. The roman general Pompeius has lasted the wars with pirates in 66 B.C.

The most important navy war in ancient era has been in 31 B.C. between Roman administrators Antonius and Octavianus. Octvianus has won this war and been the only ruler in Rome.

These wars are very important as they are the most important sea wars have had a great effect on the political history of World.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.v
ÖZET.....	v
SUMMARY	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
KISALTMALAR	ivii
BİBLİOGRAFYA	viii
1. GİRİŞ	1
1.1. AMAÇ	1
1.2. KAPSAM.....	1
1.3. YÖNTEM	2
2. ANTİK ÇAĞ SAVAŞ GEMİLERİ.....	3
2.1. Antik Çağda Gemi Yapımı	9
2.1.2. Gemi Yapımında Kullanılan Ağaçlar	13
2.2. Antik Çağ Donanmalarında Kullanılan Önemli Savaş Gemileri.....	14
2.2.1. Pentekonter	14
2.2.2. Triakonter.....	15
2.2.3. Triere (Tirreme)	16
2.2.4. Tetrereisler, Penteresler (Dört ve Beş Bölmeli) ve Diğer Çok Katlı Gemiler	19
3. ANTİK DENİZ SAVAŞLARINDA KULLANILAN MAHMUZLAMA TEKNİKLERİ..	22
3.1. Periplus Tekniği.....	24
3.2. Diekplus Tekniği	25
3.3. Kyklos Tekniği	26
4. ARKAİK DÖNEMDEN ROMA DÖNEMİNE ÖNEMLİ DONANMA SAVAŞLARI	27
4.1. Lade Deniz Savaşı	27
4.1.1. Lade Deniz Savaşının Nedenleri.....	27
4.1.2. Lade Deniz Savaşın Başlaması (İ.Ö 494)	29
4.1.3. Lade Deniz Savaşının Sonucu ve Tarihsel Önemi.....	32

4.2. ARTEMİSİON DENİZ SAVAŞI (İ.Ö. 480)	34
4.2.1. Artemision Savaşın Nedenleri	34
4.2.2. Artemision Deniz Savaşı Öncesinde Pers ve Hellen Dünyasının Durumu.....	36
4.2.3. Pers Ordusunun Hellas Topraklarına Girmesi	39
4.2.4. Pers ve Hellas Savaş Kuvvetleri'nin Sayısı	40
4.2.5. Artemision Deniz Muharebesi Ve Thermopilai Savunması (İ.Ö. 480)	41
4.3. SALAMİS DENİZ SAVAŞI (İ.Ö. 480)	43
4.3.1. Salamis Deniz Savaşının Tarihsel Önemi	47
4.4. ATTİKA - DELOS DENİZ BİRLİĞİ VE PELOPENESOS SAVAŞLARI (İ.Ö. 431-404)	49
4.4.1. Attika – Delos Deniz Birliği	49
4.4.2. Pelopennesos Savaşlarının Nedenleri	50
4.4.3. Peloponnes ve Delos Birliklerinin Savaş Kuvvetleri.....	52
4.4.4. Delos ve Peloponnesos Birliklerinin Savaş Planları	53
4.4.5. Peloponnesos Savaşları'nın Başlaması	54
4.4.6. Nikias Barışı (İ.Ö. 421) ve Nikias Barışı'nın Bozulması	57
4.4.7. Peloponnesos Savaşlarının Sonuçları.....	60
4.5. PÖN SAVAŞLARI İÇİNDEKİ ÖNEMLİ DONANMA SAVAŞLARI	62
(İ.Ö. 264 – İ.Ö. 133)	62
4.5.1. Pön Savaşlarının İki Büyük Gücü: Roma - Kartaca	62
4.5.2. Pön Savaşları'nın Başlama Sebepleri	65
4.5.3. Roma İmparatorluğu'nda Donanma Gelişimi.....	66
4.5.4. Kartaca Devleti'nde Donanma.....	68
4.5.5. Pön Savaşları İçeriisindeki Donanma Savaşları (İ.Ö. 264 – 241).....	69
4.5.6. Pön Deniz Savaşlarında Kullanılan Savaş Teknikleri.....	72
4.5.7. Pön Savaşları'nın Sonucu	73
4.6. ROMA DÖNEMİNDE EGE VE DOĞU AKDENİZ'DE KORSANLIK FALİYETLERİ (İ.Ö. 85 – 66).....	74

4.6.1. Doğu Akdeniz Havzasında Korsanlık Faaliyetlerinin Artma Sebepleri	74
4.6.2. Roma İmparatorluğu ile Ege – Akdeniz Korsanları Arasındaki Savaşlar	76
4.7. ACTIUM DENİZ SAVAŞI (İ.Ö. 31)	83
4.7.1. Actium Deniz Savaşının Nedenleri	83
4.7.2. Actium Deniz Savaşı'nın Başlaması ve Sonucu	87
SONUÇ	93
TERİMLER	96
RESİMLER LİSTESİ	104
RESİMLER	105
HARİTALAR LİSTESİ	122
HARİTALAR	123

KISALTMALAR

Bk. : Bakın

Coğ. : Coğrafya

Cum. : Cumhuriyet

Har. : Harita

İ.Ö. : İsa'dan Önce

İ.S. : İsa'dan Sonra

Res. : Resim

V.D. : Ve Devamı

BİBLİOGRAFYA

- Ağar 2009:** Belkan Ağar, **Antik Çağda Deniz Gücü ve Önemli Deniz savaşları**, S.Ü Sosyal bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Konya 2009.
- Akman 1967:** Adnan Pekman, **Ana Hatları ile Ege- Yunan- Roma Tarih ve uygarlıkları**, Trabzon,1967.
- Aslan 2006:** Erdoğan Aslan, **Mezar Stelleri üzerinde Betimlenen Motiflere Göre Antik Çağ Gemileri**,S.Ü. Sosyal bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Konya 2006.
- Aslan 2009:** Erdoğan Aslan, “**Tirremeler ve Savaş Teknikleri**”, **Deniz Magazin** (s. 52-56), İstanbul, 2009.
- Arslan 2007:** Murat Arslan, **Mithradates VI Eupator, Roma'nın Büyük Düşmanı**, İstanbul, 2007.
- Aischylos 2005:** Aischylos, **Persler**(Çev. Güngör Dilmen) Mitos- Boyut Yayınları, İstanbul, 2005.
- Bayık 1982:** Hüdai Bayık, **Kaş Tarihi**, Ankara, 1982.
- Bean 1999:** George E. Bean, **Eski Çağda Güney Kıyıları**, Arion Yayınevi, İstanbul 1999.
- Boardman 1974:** C. Boardman, **Athenian Black FigureVases**, London, 1974.
- Bosch 1940:** ClemensBosch, **Roma Tarihinin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet**, (Çev. Sabahat Atlan) İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1940.

- Casson 2002:** LionelCasson, **Antik Çağda Denizcilik ve Gemiler**(Çev. Gürkan Ergin), İstanbul, 2002.
- Demircioğlu 1998:** Halil Demircioğlu, **Roma Tarihi, I. Cilt, Cumhuriyet(Menşe'lerden Akdeniz havzasında Hâkimiyet Kurulmasına Kadar)**, Türk Tarik Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.
- Erten 2005:** Emre Erten, **Atinalı Komutan ve Devlet Adamı Alkibiades**, Arkeoloji ve Sanat yayınları, İstanbul, 2005.
- Fields – Bull 2007:** NicFields – Peter Bull, **Ancient GreekWarship**, ABD, 2007.
- Ferguson 1983:** William ScottFerguson, **GreekEmperialism**, Boston, 1983.
- Friedell 1999:** Egon Friedell, **Antik Yunan'ın Kültür Tarihi**(Çev. Necati Aça)Ankara,1999.
- Gorce 1986:** Gorce, **LesGrecs A ToutesLesEpoques**, Paris, 1986.
- Greenhill 1976:** Basil Greenhill, **Archaeology of theBoats, A New IntroductoryStudy**, A. And C. Black,London, !976.
- Gruber 1946:** J.J. Gruber, **Atlas Historuque I Lantiquite**, Saint Germain, Paris, 1948.
- Günaltay 1987:** M. Şemsettin Günaltay, **İran Tarihi I, En Eski Çağlardan İskender'in Asya Seferine Kadar**. TTK Basımevi, Ankara, 1987.
- Günaltay 1987:** M. Şemsettin Günaltay, **Yakın Şark IV/2, Romalılar Zamanında Kapadokya, Pont ve Artaksiad Krallıkları**, 1987.
- Herodotos 2004:**Herodotos, **Herodot Tarihi**(Çev. Müntekim Ökmen)İstanbul, 2004.
- Homeros 2005:** Homeros, **Odyseia**, (Çev. Azra Erhat/A. Kadir)Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2005.
- Homeros 2006:** Homeros, **İlyada**, (Çev. Azra Erhat/A. Kadir) Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2006.

- Ksenophon 1999:** Ksenophon, **Yunan Tarihi**(Çev. Suat Sinanoğlu), TTK Yayınları, Ankara, 1999.
- Landels 1996:** J. G. Landels, **Eski Yunan ve Roma'da Mühendislik**(Çev. Barış Bıçakçı) TÜBİTAK Yayınları, Ankara, 1996.
- Lateiner 1982:** Donald Lateiner, “ **TheFailureofTheİoniaevolt**” **Historia**, 1982.
- Levi 1987:** Peter Levi, **Eski Yunan**(Çev. Neşe Erdilek), İletişim Yayınları, 1987.
- Livius 2001:** TitusLIVIUS, **Roma Tarihi, Şehrin Kuruluşundan İtibaren**, (Çev. Sabahat Şenbark), Arkeolji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1994.
- Mansel 2004:** A. Müfit Mansel, **Ege ve Yunan Tarihi**, Ankara, 2004.
- McGrail 2001:** S.McGrail, “**Boats of the World fromthe Stone Age toMedievalTimes**”; Oxford University Pres., ABD, 2001.
- Meiggs 1982:** Richard Meiggs, **TreesandTimber in the Ancient Mediteraen World**, Oxford, 1982.
- Memiş 2001:** Ekrem Memiş, **Eski Çağ Tarihinde Doğu- Batı Mücadelesi**, Çizgi Kitabevi, Konya,2008.
- Montesguieu 2001:** Montesguieu, **Romalılar'ın Yükselişi ve Düşüşü**, (Çev. Ahmet Saki) Söylem Yayınları, İstanbul 2001.
- Morrison 1993:** J . Morrison, “**Triereis**” **TheEvidencefromAntiquity**”,London, 1993.
- Morrison – Williams 1968:** John Morrisonand R.T. Williams, **GreekOaredShips**, **CambridgeUniversityPress**,London, 1968.
- Özdaş 2000:** Harun Özdaş, **Anadolu'da Gemi Tipolojisi**, Yayımınmamış Doktora Tezi, Ankara, 2000.

- Polzer 2004:** Mark E. Polzer, “ **An Archaic Laced Hull in the Aegean: The 2003 Excavation and Study of the Papuç Burnu Ship Remains**”, the INA Quarterly, 31, 3, s. 3-11, 2004.
- Plutarkhos 2007:** Plutarkhos 2007, **Paralel Yaşamlar Caesar, Caesar Bioi Paralelloi** (Furkan Akderin), Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2007.
- Plutarkhos 1992:** Mestrius Plutarkhos, **Marcus Antonius**, (Çev. Mehmet Özaktürk) TTK Basımevi, Ankara, 1992.
- Russell 2004:** Bertrand Russell, **Batı Felsefesi Tarihi I**, (Çev. Muammer Sencer), Sat Yayınları, İstanbul, 2004.
- Shakespeare 2006:** William Shakespeare, **Antonius ve Kleopatra**, (Çev. Sabahattin Eyüboğlu) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006.
- Starr C.G. :** Chester G. Starr, **Antik Çağda Deniz Gücü** (Çev. Gürkan Ergin), Homer Kitabevi, İstanbul, 2000.
- Strabon 1993:** Strabon, **Antik Anadolu Coğrafyası**, (Kitap XII, XIII, XIV) ,(Çev. Adnan Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1993.
- Tanilli 1994:** Server Tanilli, **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, İnsanlık Tarihine Giriş I, İlk Çağ**, Cem yayınevi, İstanbul, 1994.
- Tekin 1998:** Oğuz Tekin, **Eski Yunan Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
- Thubron 2004:** Colin Thubron, **Ancient Mariners**, London, 2004.
- Thukydides 1972:** Thukydides, **Pelopennos’lularla Atinalıların Savaşı I. Kitap**, AÜDTC Fakültesi Yayınları, Ankara, 1972.
- Thukydides 1975:** Thukydides, **Pelopennos’lularla Atinalıların Savaşı II. Kitap**, AÜDTC Fakültesi Yayınları, Ankara, 1975.

- Tilley 2004:** Tilley, A., “**Seafaring on the Ancient Mediterranean, New Thoughtson Triremesand Other Ancient Ships**”, BAR International Series, 2004.
- Wiesehöfer 2003:** Josef Wiesehöfer, **Antik Pers Tarihi** (Çev. Mehmet Ali İnci), İstanbul, 2003.
- Yamanlar 2003:** Emine Aşan Yamanlar, **İnsanlığın Ortak Mirası Uygarlık**, Ankara, 2003.

www.forum.arkeo-tr.com/viewtopic_Erişim Tarihi: 28. 01. 2011.

<http://focapoyrazi.com> Erişim Tarihi: 26.01. 1011.

<http://www.gemipersoneli.com/makalebak.asp> Erişim Tarihi: 01.03.2011.

http://tr.wikipedia.org/wiki/pön_savaşlarıErişim Tarihi: 07.02. 2011.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Aktium_SavaşıErişim Tarihi: 19. 02. 2011.

http://www.gemimodeli.com/faydali/modelcilikteki_agaclar.htmErişim Tarihi: 04. 03. 2011.

1. GİRİŞ

1.1. AMAÇ

“Arkaik Dönemden Roma Dönemine Önemli Donanma Savaşları” adlı bu çalışmanın amacı, imkânlar ölçüsünde ve bu çerçevede, önemli donanma savaşlarının başladığı dönem olan Arkaik Dönem’den başlanarak, Klasik, Hellenistik ve Roma Dönemler’inde gerçekleşmiş donanma savaşlarının çıkış sebeplerini; antik ve modern tarihçilerin eserlerine dayandırarak, sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel açıdan incelemektir.

Bu amaç doğrultusunda; görsel ve yazılı kaynaklar taranıp, ulaşılan verilerden yola çıkılarak savaşlara neden olan konular ve bu savaşların dünya siyasi tarihi açısından önemi incelenmiştir. Ayrıca bu savaşlarda belirleyici olan teknolojik gelişmelerin bir parçası olan savaş gemileri, bunların gelişim aşamaları ve bu savaşlarda uygulanan stratejiler ile savaş teknikleri de kısaca ele alınacaktır.

1.2. KAPSAM

Bu çalışma kapsamında, Arkaik Dönem’de tohumları atılmış olan ve dünya tarihinde önemli bir yeri bulunan, Pers –Grek savaşlarından başlanarak, İ.Ö. 31 yılında, genç Octavianus ile Romalı General Antonius arasında gerçekleşen, Actium Deniz Savaşı’na kadarki süreçte meydana gelmiş olan önemli donanma savaşları anlatılmıştır. Bu konular anlatılırken konunun dışına çıkılmamasına özen gösterilmiştir. Bu nedenle; incelenen konudaki savaşların, sebep - sonuç ilişkilerinin yanı sıra, konuyla ilgisi olduğu düşünülerek deniz savaşlarında kullanılan teknik malzemeler olan gemiler, gemilerin inşasında kullanılan malzemeler ve gemi ekipmanlarının da anlatılması uygun görülmüştür.

Bu çalışmaya, kronolojik açıdan yaklaşılmış ve Pers Devleti ile Ionia Şehirleri arasında, İ.Ö. 500 yılında gerçekleşen Ionia İhtilali kapsamında meydana gelen Lade Deniz Savaşından başlanmıştır. Daha sonra konu genişletilerek, Pers – Grek savaşları dâhilindeki, Artemision, Salamis ve sonrasında, Dor şehirlerinin kendi iç çekişmelerinin bir sonucu olan ve yirmi yedi yıl gibi uzun bir zaman dilimini kapsayan Peloponnesos Savaşları ile devam

edilmiştir. Son olarak ise: Roma Dönemi'nde yapılan önemli donanma savaşlarına yer verilmiştir. Roma döneminde yapılan donanma savaşlarında ise: Roma – Kartaca savaşlarındaki donanma savaşları; sonrasında ise Roma'nın kâbusu durumuna dönüşen, Ege ve Doğu Akdeniz'i kontrolleri altına alan Kilikyalı korsanlarla yapılan savaşlar anlatılmış, Augustus ile Antonius Arasında yapılan Actium savaşıyla konu sonlandırılmıştır.

1.3. YÖNTEM

Bu çalışma hazırlanırken, konuya bir bütün olarak bakılmış, olayların nedensellikleri ve sonuçları üzerinde durulmuştur. Bu amaçla antik yazarlar ve bunların eserlerinin bir bölümü incelenmiş, bu bilgilerin ışığında bir bakış açısı sağlanmıştır.

Yapılan çalışma, üç bölüme ayrılarak incelenmiştir. Birinci bölümde: Donanma savaşlarında, insandan sonraki en önemli unsur konumunda bulunan, buldukları dönemlerin savaş gemileri incelenmiştir. Savaş gemilerinin gelişim aşamalarının yanı sıra, gemilerde kullanılan ağaçlar, yapım teknikleri ve gemilerdeki ekipmanlar üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde: Donanma savaşlarında uygulanan savaş teknikleri ve stratejileri üzerinde durulmuştur. Bu tekniklerin avantajları hakkında bilgiler verilip hangi konumlarda ne gibi avantaj sağladıkları hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır.

Üçüncü bölümde ise: Arkaik Dönem'den itibaren başlayıp, Roma Dönemi'ni de kapsayan önemli donanma savaşları kronolojik bir sıraya göre; neden, sonuç ve tarihsel önem açısından incelenerek verilmiştir. Bütün bu çalışmalar boyunca bölümde incelenen konular, edinilen bilgiler ışığında teknik ve coğrafi belgelerle desteklenmeye çalışılmıştır. Sonuç bölümünde ise: çalışmanın amacı ve kapsamı değerlendirilerek, elde edilen verilere göre bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Kaynaklar bölümü, çalışma yapılırken faydalanılan ve dipnot olarak da verilen kaynaklar, alfabetik olarak sıralanmıştır. Resimler bölümünde, çalışmada kullanılan ve atıfta bulunulan resimlere yer verilmiştir.

2. ANTİK ÇAĞ SAVAŞ GEMİLERİ

İ.Ö. 3. Bin yıldan itibaren yakın doğuda savaşlar hiç eksik olmamıştır. Fakat bunlardan hiçbirinin denizde meydana geldiğine dair bilgimiz yoktur. Babil Şehir Devletleri birbirleriyle mücadele ediyorlardı, Akad'ın hükümdarları fetihlerini bu günkü Suriye ve Irak'a kadar genişletmişler; Firavunun askerleri, Sina çölüne ve Filistin'in aşağı kısımlarına kadar olan yerleri boyunduruk altına alabilmek için savaşlar yapmışlardır; ancak bu savaşların hepsi karada cereyan etmiştir.

Sonraki binyılda ilişkiler değişerek, binyılın sonlarına doğru deniz, çağlar boyunca oynayacağı rolü üstlenmiş ve deniz muharebesinin temel ögesi olan savaş gemileri ortaya çıkmıştır¹. İlk savaş gemileri, uzun, ince ve iki tarafında kürekçi sıralarından oluşuyordu. Zaman ilerledikçe iki ana tip belirmiştir. Bunlardan ilki, malları ve yolcuları tamamen rüzgâra bağımlı olmaksızın taşımak için tasarlanmıştır; kargoya yer sağlamak ve kargoyu taşımak için geniş ve ağırdı. Bu tip gemiler, genellikle yelkenle ilerliyordu ve sadece rüzgâr ters yönde estiğinde kürekler kullanılıyordu. İkinci tip kadırgalar, acil mesajları ve önemli kişileri olabildiğince çabuk nakletmek için inşa edilmiştir. Bu yüzden genellikle hızlı hareket ediyorlardı, yani hafif ve inceydiler. Rüzgâr uygun olduğu zaman yelken açılıyor; yetersiz olduğunda küreklerle ilerlemekteydi(Res. I).

Yelkenli gemileri ilk Mısırlıların kullanmaya başlaması gibi, askeri amaçla da ilk Mısırlılar kullanmıştır. İ.Ö 2300 yıllarında Filistin'e yaptıkları yağma seferlerinde gemileri asker, silah ve erzak taşımak için kullanmışlardır. Bu seferler Fenike ve Suriye'yi de içine alacak şekilde yüzlerce yıl sürmüştür. Bu seferlerde kullanılan gemiler, yelkenin yanında, küreklere de sahipti. Uzun yolculuklarda sadece rüzgâra bağımlı olmak sakıncalıydı. Kürekler rüzgâra bağımlı olmaksızın hız sağlayabildiği gibi, aynı zamanda kadırgalar için daha fazla manevra kabiliyeti demekti².

Elimize ulaşabilen kayıtlar, savaş gemilerinin muharebelerdeki başlıca görevlerinin nakil olduğunu göstermektedir. En erken örnek İ.Ö. 2300 civarına aittir. Bu kayıtlar, Mısır'ın Filistin'e yaptığı sürekli yağma seferlerinden birinden bahsetmektedir. *Abydos* 'ta * bulunan yazıtlardan birisi firavun adına yağmacılık yapan "Uni" isimli komutanın hayat hikâyesini anlatmaktadır. Sıraladığı başarıların arasında Firavunun, emrine verdiği askerlerle yağmalama

¹ Casson 2002, 46.

²<http://www.gemipersoneli.com/makalebak.asp>

*Abydos: Mısır'da, Hanedan öncesi tarihlerden bu yana kutsal mezarlık ve kutsal alan olarak kullanılan kent.

yaparken askerleri hızlı bir şekilde ulaştırmak için savaş kadırgalarıyla nakil edildiklerini anlatmaktadır³. Daha önceki hanedanlıklara ait tekne gömme odaları da bulunmuştur. Bunlardan ikisi hariç hepsi Gize' dedir. Ayrıca eski insanların gemilerle gömülmesi geleneği M.Ö. 3050- 2345 yılları arasında 700 yıl kadar sürmüş gibi görünmektedir. Bu gelenek daha sonra mezarlara gemi maketlerinin yerleştirilmesine dönüştürülmüştür⁴.

İ.Ö. 2. binin sonlarında bile, ağır ve yavaş, hafif ve hızlı her iki kadırğa tipide bu dönemlerde sadece nakliye işlevi görmekteydi ve kürekçileri aynı zamanda asker olarak görev yapmaktaydı⁵. Bu kürekçi askerler, yola çıkarken kalkanlarını, mızraklarını ve kılıçlarını alırlar ve saldıracakları şehre kadar kürek çekerlerdi. Agemennon, Odysseus, Akhilleus ve Homeros'un diğer kahramanları, Troia savaşında böyle gemileri yönetmişlerdi. İki bin yıl sonra Vikinglerde; İngiltere, Kuzey Avrupa ve diğer kıyı bölgelerine yaptıkları akınlarda gemilerine aynı yöntemlerle savaşçı tayfa almışlardır.

Bu tür savaşçı kürekçilerle idare edilen gemiler, akınlarda ve yağmacılık faaliyetlerinde kullanılmaktaydı. Bu gemilerdeki savaşçılar, mızraklılar ve okçulardan oluşmaktaydılar. Savaş, düşman gemilerinin ok menziline girmesiyle başlıyordu. Mürettebatın ok ve mızraklarını sağlam toprak yerine durmadan sallanan gemi güvertesinden atması dışında, muharebenin kara savaşından bir farkı bulunmamaktaydı.

Ege göçleri zamanında gerçekleşen III. Ramses'e ait gemilerin İ.Ö. 1190'da bir düşman filosunu Nil'in ağzında yendiği savaşı anlatan Medinet Habuda III Ramses tapınağında yer alan bir kabartma, o dönemdeki deniz savaşlarının neye benzediğini gösteren tek tasviridir.

Günümüze kalan en erken ve detaylı savaş gemisi tasvirleri, İ.Ö. 1600'e tarihlenen Thera* duvar resimlerinde yer almaktadır. Bu duvar resimlerinde Minos kadırgaları bulunmaktadır. Bu kadırgalar kısa kürekle idare edilmekteydiler(Res. II).

Bu dönemdeki gemiler bazılarında *pruva** ve kılıçlarında güverte bulunmakla birlikte, diğerlerinde yoktur. Tamamıyla güverteli gemiler, bin yıl sonra ortaya çıkmıştır. Normal küreğin bulunmasının üzerinden nerdeyse bin yıl geçmiş olmasına karşın, buradaki gemilerde halen kısa küreğin kullanılıyor olması, bu filonun eskiye ait geleneklerin korunduğu bir törende kullanılıyor olabileceğini düşündürmektedir. Gemilerde Mısır gemilerine özgü olan *bumba** bulunduğu görülmektedir. M.Ö. 6. yüzyılın başında bumba neredeyse tamamen

³ Casson 2002, 47.

⁴ McGrail 2001, 26 v.d.

⁵ Casson 2002, 50.

*Thera: Şu anki adı Santorini olan, Girit'in 110 km. kuzeyinde bulunan bir Yunan adasıdır.

kullanımdan kalkmıştır. İster savaş gemisi, ister ticaret gemisi olsun, bütün tasvirlerde sadece dört köşe, geniş yelkenler görülmektedir. Dorlar'da ise “*artemon*” olarak adlandırdıkları öne doğru meyilli ve ön güverteye dikilmiş *trinketa yelkenini** kullanmaktaydılar. Daha sonraları bu yelken denize açılan tüm ticaret gemilerinde standart donanım haline gelmiştir⁶.

Thera duvar resimlerinden dört yüzyıl sonrasına tarihlenen Ramses'in kabartmasında, biri Mısırlılara, diğeri istilacılara ait iki tip savaş gemisi bulunmaktadır. Bunlar, Thera resimlerindeki gemilerden çok farklıdır. Yine de bazı ortak özelliklere sahiptir. İkisi de tam güverteli değildir.

Ramses'in kabartmalarında resmedilen istilacılar, bu dönemde Akdeniz'e akınlarda bulunan halkların bir parçası olmakla birlikte, beraberinde siyasal ve ekonomik kargaşayı da getirmişlerdir. Mısır'ın bir daha denizden büyük ölçekli bir saldırı planı olmasa da bu zafer, yağma çağına bir son getirmemiştir. Mısır'da başarı kazanamayan saldırganlar, ikiye ayrılmış ve Filistin'e saldırıp oraya yerleşmek için kuzeye ve doğuya doğru kaçmıştır. Diğerleri, adalar ve Hellas kıyıları arasındaki kale kasabalarına yerleşmiş, bağımsız yönetimleri ile 200 yıl Akdeniz'in yarısına korku salmışlardır⁷.

İ.Ö. 900 civarında istikrara tekrar kavuşmuş ve denizcilik sahnesinde yeni oyuncular belirmiştir. Bu oyuncular özellikle Doğu Akdeniz sahillerindeki Tyros ve Sidon gibi Fenike şehirleri ile Atina, Korinthos ve Milet gibi şehir devletleridir. Bu devirdeki gemilerde bazı yenilikler görüyoruz. Bu yenilik, pruvanın önünde, su kesimi ile aynı düzeyde büyük bir çıkıntı şeklinde ucu bronz ile kaplanmış olup, kuşatmalarda kullanılan şahmerdanlara olan benzerliğinden dolayı *mahmuz* adı verilen bir donanımdır⁸.

Akdeniz'deki yuvarlak gövdeli gemilerde ve kürekli yük gemilerinde Bronz Çağın'dan Bizans Dönemine kadar önemli bir değişiklik görülmez ancak askeri gemiler için bu geçerli değildir⁹.

Gemi mahmuzunun ortaya çıkışı, deniz savaşlarında değişime yol açmıştır. Bundan önce savaş gemilerinin, başlıca görevi deniz erlerini savaşıcakları noktaya kadar hızlı bir şekilde götürmek olan nakil gemilerinden çok az farkı vardı. Bu durum hala devam etmekteydi ve aslında kürekli gemilerin teknolojisinin bitimine kadar sürecektir. Şimdi en azından onun kadar önemli bir yöntem bulunuyordu. Kadırgalar bundan böyle tek başına

*Bumba: Yan yelkenlerin alt yakalarını germek için kullanılan bir cins seren.

⁶ Casson 2002, 37.

⁷ Thubron 2004, 18.

⁸ Özdaş 2000, 80.

⁹ Greenhill 1976, 167.

hareket eden mermiler haline gelmiştir. Mahmuzlarını düşman gemisinin teknesini hedefleyerek onu kullanılmaz hale getiriyorve batırıyordu.

Mahmuz, deniz lojistiğini en az deniz savaşı kadar kökten etkilemişti. Şimdiye kadarki dayanıklı ve hızlı her tür kadirga savaş gemisi haline getirilebiliyordu; şimdiyse sadece mahmuzlu gemiler buna uygundu. Ayrıca bu gemiler, mahmuzlamanın şiddetine karşı koyabilecek kadar dayanıklı inşa edilmeli ve mahmuzun parçalanmasını önlemek için bronz ile kaplanmalıydı. Mahmuzlu bir savaş gemisini gösteren en erken tasvir, Atina'da bulunan İ.Ö. 850'ye tarihlenen bir bronz *fibula** parçası üzerindedir. Mahmuzsuz kadirgalar, İ.Ö. 1150'ye kadar resmedildiğinden, icat aradaki yüzyıllarda yapılmış olmalıdır¹⁰. İ.Ö. 850'den İ.Ö. 700'e kadar tarihlenen bir dizi vazo resminde mahmuzlu savaş gemileri tasvir edilmiştir¹¹(Res. 3-4). Mahmuzlu kadirgalarda ne kadar kürekçi varsa, mahmuzun yarattığı çarpışma o kadar şiddetli oluyordu.

Homeros, İlyada ve Odysseia 'da çoğunlukla yirmi ve elli kürekli gemilerden bahsetmektedir. Homeros'un, İlyada ve Odysseia isimli destanlarında gemiler ve kürekçileri şu şekilde anlatılmaktadır:

*Girdiler önceden bildikleri bu limana,
Öylesine hız vermişti ona kürekçilerin elleri.
Odysseus 'u çıkardılar koca karınlı gemiden,
Yatırdılar kumsalın üstüne, derin uykusundan onu*¹².

*Olympos 'ta oturan Musalar, hadi söyleyin bakayım şimdi bana;
Tanrısınız, her yerde varsınız, bilirsiniz her şeyi,
Bizimse hiçbir şey bildiğimiz yok,
Yalnız şuradan buradan şeyler duyarız;
Söyleyin bana, Danaoların* başbuğları, komutanları kimlerdi?
On tane ağızım olsa, on tane dilim,
Hiç kısılmayacak bir sesim olsa,
Göğsümde tunçtan bir yüreğim.*

*Fibula: Elbiselerde kullanılan, süslemeli, çengelli iğne.

¹⁰Casson 2002, 53.

¹¹Boardman 1974, 107 vd. Res. 180.

¹²Homeros 2005, XIII. Bölüm, 233.

*Danaolar: Akhalara verilen isim.

*Ama bütün gemileri, komutanları sayacağım yine de.
Boiotialılar'ın başında Peneleos, Leitos,
Arkesilaos, Prothoenor, Klonios va.¹³.*

*Yüz yirmi delikanlı binmişti Boiotialılardan her gemiye.
Bunlar elli tane gemiyle yola çıkmışlardı.*

*Sonrada Buprasion'da, tanrısal Elis'te oturanlar gelir,
Onların dört tane önderi var,
Her önderin buyruğunda on tane tez giden gemi¹⁴,*

*Sonra Methone ile Thaumakie'de,
Meliboi da oturanlar gelir.
İyi ok atan Philoktetes'in buyruğundadır yirmi gemiyle.
Binmiş her gemiye elli kürekçi¹⁵.*

Elli kürekli gemi, savaşta en çok tercih edilen olmuştur; çünkü İ.Ö. 550'ye kadar Hellas donanmalarının saflarında varlığını sürdürmüştür. Bu varsayım; tarihçilerin dönem hakkında yazdıklarına dayanmaktadır. Deniz muharebelerinde rol oynayan savaş kadirgaları için yazdıkları teknik terim "ellili" anlamına gelen *Pentekontoros*'tur¹⁶. Dönemin deniz tarihinde sıkça görülen diğer bir kadirga tipi *Triakonter* yani "otuzlu"dur. *Pentekonter* ve *Triakonter*'in böyle adlandırılmalarının sebebi, kürekçilerinin sayısıdır; ilkinde elli, ikincisinde otuz kürekçi bulunur. Daha sonra ortaya çıkan *Trieres*'in farklı bir temele göre isim aldığı açıktır. Antik yazarlar bu konu hakkında açıklama yapmaya gerek görmemişlerdir; çünkü okuyucuları gemiyi zaten bilmekteydiler. Zaman içinde daha büyük gemiler inşa şekillerine göre *Tetreres* (dörtlü), *Penteres* (beşli), *Hekseres* (altılı) ve dev bir balina gibi olan *Tessarakonteres** (kırklı) kadar isimlendirilmektedir.

¹³Homeros 2006, II. Bölüm, 106.

¹⁴ Homeros 2006, II. Bölüm, 110.

¹⁵ Homeros 2006, II. Bölüm. 112.

¹⁶Casson 2002, 55

*Tessakonteres:İ.Ö. 4. Yüzyılda gelişen bir bank üzerinde oturan dörtlü gruplar halindeki tekli-çiftli ya da dah çoklu kürekçi sıraları olan savaş gemisi.

Antik çağda donanmaya ait yapıların arasında bulunan siyah ve beyaz *Hypaloiphe* 'den* bahsedilmektedir¹⁷. Bu kuyruk yağları günümüzde de halen tekne çeken tersanelerde, kızakların daha iyi kayabilmeleri için, üzerinde yürüdüğü ızgaralara sürülmektedir.

İster savaş gemileri, ister ticaret gemileri, ister Hellas, ister Fenike kökenli olsun tasvirlerde sadece dört köşe, geniş, serbest yakalı *serenlere** bağlı; *prasya** ve *iskotalara** sahip yelken görülmektedir. Hellen sanatçıların büyük bir ustalıkla yaptıkları resimler özellikle aydınlatıcıdır. Yelkeni yanlara doğru hareket ettirmek amacıyla her bir seren koluna *prasya* halatları monte edilmiştir.

İ.Ö. VI. yüzyılda yelken yüzeyine yatay olarak yerleştirilen ve yelken üzerinde bulunan iplerle birlikte ağ oluşturan bir halat sırası eklenmiştir. Amaç yelkenin yapıldığı malzemeyi sağlamlaştırmaktır. Ağ gözü şeklindeki halatlar, yelkenin sert ve ani rüzgârlarda yırtılmasını önliyordu.

Hellenler'in ve Romalıların en çok kullandığı savaş gemisi türü, denizdeki çarpışmalar sırasında küreklerle hareket ettirilen bir "uzun gemiydi" direk seren ve yelken, uzun deniz yolculukları için kullanılıyordu; ancak en yüksek verimi almak için genellikle sökülüyor ve gemi düşmanla çarpışmak için denize indirildiğinde kıyıda bırakılıyordu. Mürettebat yeteri kadar becerikli ise, geminin bir tarafındaki kürekçilerin suyu ters yönde iterek gemiyi istenilen tarafa döndürmesi mümkün olmaktadır.

Uzun bir zaman boyunca dümen küreklerinin günümüzde kullanılan dümeden daha verimsiz, idaresi daha zor olduğuna inanıldı. Diğer üstünlüklerinin yanı sıra ticaret gemilerindeki büyük dümen kürekleri merkezde bulunan bir milin çevresinde dönüyordu ve neredeyse simetrikti. Böylece suyun itmesi her küreğe eşit ve ters yönde etki ediyor, dümen yekesini hafifletiyordu¹⁸.

¹⁷ Morrison – Williams 1968, 280.

*Hypaloiphe: Kızıktan iyi kayması için geminin omurgasına sürülen balmumu ya da kuyruk yağıdır.

*Seren: Ana yelkenlere verilen ad.

Prasya: Serenin iki ucunu bağlamaya yarayan halat.

*Iskota: Seren direğini her iki ucundan sabitlemeye ve döndürmeye yarayan halatlar.

¹⁸ Landels 1996, 152.

2.1. Antik Çağda Gemi Yapımı

Uygarlık Mezopotamya ve Mısır'da büyük nehirlerin de yardımıyla doğmuştur. İlkinde Dicle ve Fırat, ikincisinde Nil'in katkısını yadsıyamayız; fakat bunlardan sadece Nil Nehri, su taşımacılığı tarihinde küçümsenmeyecek bir rol üstlenmiştir.

Nil vadisi sakinlerinin, sadece çok çeşitli ve farklı büyüklüklerde gemiler yapmakla kalmayıp, aynı zamanda temel denizcilik donanımı olan yelkenin tarihte kaydedilmiş ilk kullanıcıları olmalarına şaşmamak gerekir. Mısırlılar gemi yapımında sadece bir sorunla baş etmek zorunda kalmışlardır: bölgede ağaç çok azdır ve hiçbir gemi yapımı için uygun değildir. Mısırdaki en yaygın ağaç olan akasya kolay parçalanmakta ve sadece kısa kütüklerin elde edilmesi için elverişlidir. Zaman içinde Mısırlı gemi ustaları bu ağaçtan yararlanmanın yollarını bulmuştur. Mısırdaki başlangıçta su taşımacılığı için saz demetleri kullanılmıştır. İ.Ö. 4. binin ortalarında, Mısırlıların birbirine bağlanmış sazlardan yaptıkları salları vardı. Sonraki birkaç yüzyıl içinde bazı gelişmeler meydana gelmiştir. Mısırlılar bunları şekillendirerek uzun ve dar bir hale getirerek; zarif bir kavis vermiştir, tekneleri sürmek için kürekler yapmasını öğrenerek bordanın kışına doğru, yanlara kürekler yerleştirerek dümeni oluşturmuşlardır. ¹⁹(Res. 5).

Bundan sonra Mısırlılar, yeni bir çığır açarak, insan ya da hayvan dışında bir güç kaynağından yararlanan ilk halk oldular ve gemilerini hareket ettirmek için rüzgârın nasıl dizginleneceğini keşfettiler. İlk başta yakın zamana kadar basit denizcilerin uyguladığı yöntemi izleyerek, kayığın ön kısmına eğrelti otu ya da hurma yaprağı yerleştirerek yelkenin ilkel kullanımını oluşturmuşlardır.. Hemen arkasından hızlı bir ilerleme süreci başlamıştır. İ.Ö. 3500 civarında Mısırlılar bu eğretiyelkeni, saz ve yapraklardan örülerek, kayığın ucuna yerleştirilmiş bir direğe takılan gerçek bir yelkenle değiştirmişlerdir.

Mısırlıların sadece bataklıklarda ve kanallarda işe yarayan kayıklardan daha fazlasına ihtiyacı vardı. İ.Ö. 3000'lerde taş mezarlar inşa etmeye başlamışlardı ve taşı kendilerine uzakta bulunan Assuan'daki ocaklardan suyuyla getiriyorlardı. Bu kadar ağır yükleri nakletmek için gerekli özelliklere sahip gemilere duyulan ihtiyaç mısırlı gemi ustalarını ahşap kullanımına yöneltmiştir²⁰. Mısır, kaliteli kereste sağlayacak ormanlardan yoksun olduğundan ellerinde bulunan akasya ağacından en iyisini yapabilmek için özel teknik geliştirmişlerdir.

Yolculukları sırasında Mısır'da uğrayan *Herodotos* Mısır'da gemi inşa tekniğini şu şekilde anlatır:

¹⁹ Casson 2000, 8-9.

²⁰ Casson 2000, 12.

“*Taşıt gemilerini, Mısır akasyasından yaparlar, bu ağaç Kyrene lotosuna benzer ve özünden zank çıkarılır. Akasyayı aşağı yukarı iki dirsek uzunluğunda parçalar halinde doğrarlar. Gemileri, bunları tuğla gibi birbirine çatarak yaparlar. Bu iş şöyle olur: boylamasına kesilmiş uzun omurgaların arasına bu iki dirseklik tahta parçalarını çakarlar; tekne meydana çıkar, sonra iki bordayı, omurgalar üzerine enlemesine konulan bir tabanla birleştirirler. Yanları tutmak için kaburga eğrisi tutmazlar, bunun yerine ek yerlerini papirüsle iyice bağlarlar. Dosdoğru omurga içinde tek dümen kullanırlar. Direkler akasyadan, yelkenler papirüsten*”²¹.

Bu teknik, Herodotos Mısır’da iken, yani İ.Ö. 5. yüzyıl ortalarında kullanılmaktaydı; fakat mezar resimleri ve ortaya çıkarılan çeşitli kayıklar aynı işlemin bin yıl boyunca yapıldığını göstermektedir. Bu konuya daha vakıf olmamızı, elli yıl önce arkeolojinin yeni bir dalı olarak karşımıza çıkan sualtı arkeolojisine borçluyuz. Bu sayede antik gemilerin gerçek kalıntılarını incelemek mümkün olmuştur.

İncelenen batıkların çoğu İ.Ö. IV. yüzyıl ve sonrasına aittir. Bu karakteristik inşa tekniğinin en gelişkin evresiydi ve uzun bir süre, İ.S. I. yüzyılın sonlarına kadar varlığını sürdürecekti. Bu süre içerisinde gemi ustaları zıvana yuvalarını birbirine 10 cm. bazen daha az mesafe ile yerleştiriyorlardı. Ustalar genellikle 5 cm. genişliğindeki büyük zıvanaları tercih etmiştir²².

Ahşap tekne inşasında klasik anlamda iki temel yapım tekniği kullanılmaktadır. Bunlardan ilki günümüzde hala kullanılmakta olan “yığma” tekniğidir. Bu teknikte öncelikle omurga inşa edilir. Bu omurganın üzerine teknenin formunu veren parçalar monte edildikten sonra dışarıdan parçalara bağlanan ve ahşap lataların* bir araya gelmesiyle kabuk (forma) sarılır. Güney Asya’da ve Kuzey Avrupa’nın kullanılan bir başka teknik ise “Yığma” inşa tekniğinin tam tersidir; bütün bu latalar birbirlerine tutturularak bir kabuk elde edilir. Kabuğun içine postalar yerleştirilerek sağlamlaştırılır. “Armuz Kaplama”* olarak bilinen bu teknikte latalar birbirlerine üç yolla birleştirilirler. İlki, Vikingler tarafından oldukça yoğun biçimde kullanılmıştır: her lata, altındakinin üstüne biraz içeriden ağaç *kavetalarla** tutturulur. Diğer iki yöntemde lataların *armuzları* birbirlerine birleştirilir. Aradaki tek fark birleştirilme biçimleridir. Birinde latalar, birbirlerine *armuzlara* yakın kısımlarda açılan deliklerden geçirilen sicimlerle bağlanırlardı. Diğerinde ise latalar birbirlerine kenet ve

²¹ Herodotos 2007, II. Kitap, 118.

²² Casson 2000, 13.

*Lata: Özenle kesilmiş odun parçaları.

*Kaveta: Lataları birbirine birleştirmek için yapılmış ahşap kamalar.

*Armuz: Gemi iskeletini yatay olarak kapatan ve gövdeyi oluşturan kalaslar.

kavetalarla tutturulurdu. (Mortice – Tenon [Zıvana ve Kavelata] tekniği.) aynı yöntem Hellaslı, Romalı ve Fenikeli gemi ustaları tarafından da kullanılmaktaydı²³. Bu yöntemin bir karışımı olan bir gemi inşa tekniği ile yapılmış gemiye ilk defa 2002 yılında Bodrum açıklarında yapılan pabuç burnu kazısında rastlanılmıştır. İ.Ö. VI. yüzyıla tarihlendirilen bu batıktan ele geçirilen kaplama tahtaları birbirlerine hem Kavelata ve zıvanalarla hem de sicimlerle tutturulmuşlardır²⁴.

İ.Ö. 8. yüzyılda yaşamış olan Homeros, *Odysseia* adlı eserinde o dönemin gemi yapım tekniğini, Troia Savaşının geçtiği döneme göre uyarlayarak şu şekilde anlatmaktadır.

*Odyseus koyuldu odun kesmeye,
Yirmi ağacı bir çırpıda deviriverdi,
Baltayla yonttu düzeltti güzelce,
Bir ip çekip denk getirdi hepsini.
Derken, delgiler getirdi Kalypso, yüce tanrıça,
O da delikler açıp takozlar yaptı,
Sonra birbirlerine çaktı tahtaları.
Bir marangoz ambar dibini nasıl ölçerse,
Geniş bir yük gemisini ustaca yaparsa nasıl,
Odyseus da öyle en ve boy verdi salın döşemesine,
Sık mertekler dikip kurdu küpeşteyi* ,
Sonra geniş tahtalarla kaplayıp tamamladı onu,
Bir direk yaptı, sereni taktı ona,
Birde dümen yaptı yönetmek için salı,
Boydan boya örttü her yanı saz örgülerle,
Bu sırada bez getirdi Kalypso, yüce tanrıça,
Yelken yapacaktı bu bezlerle,
Odyseus biçti yelkenleri bir güzel,
Bağladı halatı, ıskotayı, yaka iplerini,
Sonra feleklerle indirdi Salı denize²⁵.*

²³ Ağar 2009, 11.

²⁴ Polzer 2004, 9.

*Küpeşte: Gemi güvertesinin her iki yanına verilen ad.

²⁵ Homeros 2005, 115-116.

Odysseus, burada ortaya çıkan batıklardan öğrendiğimiz alışlagelmiş tekniği uygulamaktaydı. İlk önce zıvana delikleri açmak için deliyor ve sonra, zıvana deliklerine tahta çivileri çakıyorlardı(Antik Yunan’da gemi inşası için bk. Res. 6).

İ.Ö. 2. Yüzyıl antik gemi inşasında bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Bu tarihten itibaren, gemi ustaları kabuk dayanıklılığını zıvana sayısını kademeli olarak indirerek azalttılar. Buna karşılık içe yerleştirilen kaburgaya önem verdiler. Bundan sonra Armuz kaplama tekniğinden kaburga tekniğine geçmiş oldular²⁶.

Günümüzde çoğu ahşap tekne gövdesi, “bindirme” ya da “bindirme kaplaması” olarak adlandırılan bir yöntemle yapılmaktadır. Önce, üst kısmında ağır bir kalas (iç omurga) bulunan gemi omurgası inşa edilir. Pruva ve kıç taraftaki direkler bu omurganın içine yerleştirilir. Daha sonra, gövdenin son biçimini belirleyen dikey çerçeveler belli aralıklarla sabitlenir. İç omurganın bir yanından başlayarak dış iskelet kalasları (kaplama tahtaları) yerleştirilir. Bu tahtalardan her biri diğerinin altına biraz girer. Üst üste binen tahtaları sıkı bir biçimde bağlamak için kalasların teknenin bütün uzunluğu boyunca tek parça ve uygun esneklikte olması gerekir. Bu yöntem Kuzey Avrupa’ya özellikle İskandinavya’ya özgüdür. Ancak ortaya çıkış zamanı ve yeri belirsizdir²⁷.

Denizcilik bilgisi gelişmiş devletler, donanma filolarını deniz suyunun ve canlılarının etkilerine koruyabilmek için büyük gemi barınakları yaparak, gemilerinin uzun ömürlü olmasına çalışmışlardır.(Gemi barınakları için bk. Res. 7).

---

²⁶ Casson 2000, 33.

²⁷ Landels 1996, 148.

2.1.2. Gemi Yapımında Kullanılan Ağaçlar

Gemi modelcilerinin en büyük problemi; gemi modelciliğinde hangi ağaçların kullanılıp hangilerinin kullanılmayacağı konusundaki bilgi eksikliğidir. En temel kural şudur: Ağaç organik bir malzemedir ve sıcaktan soğuğa, nemden kuruluğa kadar tüm farklı etkenlere karşı farklı cevaplar verir. Tahta ne kadar eski ve kurumuş olursa buna bağlı olarak esneme, yerinden atma, spiral olma, çatlama ve renk değiştirmeye karşı o kadar dayanıklı olmaktadır²⁸.

Bugüne kadar verilen beş yüz kadar batık raporunda, gemilerin Konstrüksiyonu ve arma donanımları için pek çok ağaç ismi geçmektedir. Bu banklarda kullanılan ağaçların Akdeniz çevresindeki 59 farklı bölgeden geldikleri anlaşılmaktadır. Gemi yapımı sırasında postalarda, çam, meşe, karaağaç; kaplamalarda genellikle çam veya köknar; omurgada meşe kullanılmıştır²⁹.

Antik çağda gemilerin omurgalarının, kızaklar üzerinde durabilmesi için genellikle meşeden yapıldığı görülmektedir. Bazı kaynaklarda iç kısımlarda dut, karaağaç ve çınarı kullanılırken, esnek ve güçlü olması gereken yerlerde kavak ağacının tercih edildiği geçmektedir³⁰.

Tiremeler, tamamen meşe ağacından yapılmıyordu. Hafifliği dayanıklılıkla birleştirmek için çoğunlukla çam ve köknar gibi yumuşak ağaçlar kullanılıyordu. Bu ağaçlar, Yunanistan'da her dönemde bol değildi. Atinalılar, genellikle Trakya ve Makedonya'dan büyük miktarda ağaç satın alarak bu işi çözmüşlerdir³¹.

²⁸http://www.gemimodeli.com/faydali/modelcilikteki_agaclar.htm

²⁹ Ağar 2009, 22.

³⁰ Greenhill 1992, 168.

³¹ Landels 1996, 162.

2.2. Antik Çağ Donanmalarında Kullanılan Önemli Savaş Gemileri

2.2.1. Pentekonter

Bu gemiler, İ.Ö. 8. yüzyılda yapılmaya başlanmıştır. Yunancada “Elli kürekli” anlamına gelen “*Pentekonter*” diye adlandırılan söz konusu gemiler, 65 feetuzunluğundaydı. Her iki yanında tek kürek sırası bulunmaktadır. Bu gemilerin her sırasında yirmi beş kürekçi bulunmaktaydı. Ayrıca geminin kış kısmında iki adet dümen küreği bulunuyordu. Çoğunluğu çam ağacından yapılan bu tekneler, uzun yolculuklarda kullanılmak üzere direk ve yelkene sahipti. Pruvadan dışarı doğru çıkıntı yapan, mahmuz adı verilen yapay donanım, en önemli silahı idi. Mahmuzun tek görevi düşman gemilerinin gövdelerine delik açıp su almalarını sağlamaktı. En yüksek hızı 9,5 deniz mili* olan bu gemiler Arkaik Dönem içinde de hizmet vermiştir³².

Elli kürekli gemi, savaşta en çok tercih edilen olmuştur; çünkü İ.Ö. 550’ye kadar Hellen donanmalarının saflarında varlığını sürdürmüştür³³. Pentekonter asıl yararını korsanlık ve kıyı saldırılarında gösteriyordu. Bilinmeyen sularda ilerleyen gemilere yönelecek saldırıları önlemek için gereken insan gücünü taşıyordu³⁴. Homeros zamanında kürekli gemiler her iki yanda simetrik olarak düzenlenmiş tek kürek sırasına sahipti. Hızlı taşımacılık, haber ulaştırma ya da önemli yolcular için kullanılan küçük teknelerde yaklaşık yirmi kürekçi vardı. Miken askerlerini Troia ’ya götüren daha büyüklerinde ise: kürekçi sayısı elliye ulaşan *pentekonterler* kullanılıyordu; kaba bir tahminle toplam boyu 30,5 metre, genişliğinin ise bunun onda biri civarında olduğu düşünülmektedir³⁵.

Bir savaş gemisi ne kadar büyük bir güçle hareket ederse, mahmuzu da o kadar etkili olacaktır. Bir gemiyi daha hızlı hareket ettirmenin tek yolu da kürekçi sayısının fazlaştırılmasıdır; fakat bir tarafta uzun bir sıra halinde oturmuş yirmi beş kürekçiye daha fazlası eklenirse, tekne tehlikeli bir biçimde uzun olacak, yani dayanıklılığı azalacaktır. Mahmuzlamanın neden olacağı çarpışmada dayanıklılık önemlidir. Gemi ustaları bu sorunu çözmek için çeşitli çareler bulmuştur. Bu gemilerde tek kişilik kürekler yerine, üç ya da dört kürekçinin çektiği uzun kürekler kullanılarak sorunun üstesinden gelinmiştir.

*Deniz mili: Uzunluk olarak 1852 metreye eşittir.

³²<http://focapoyrazi.com>.

³³ Casson 2000, 56.

³⁴ Starr 2000, 18.

³⁵ Landels 1996, 155.

Başka bir çözüm ise, kürekçileri aynı seviyede yerleştirmek yerine onları üst üste gelen düzlemler üzerinde düzenlemektir. Uygulamanın en büyük avantajı, kısa tek kişilik küreklerin kullanılmasına izin vermesidir; böylece kürekçiler otururken kürek çekebilmekteydiler.

İ.Ö. 8. yüzyıl içinde denize indirilen kadirgaların kürekçileri alt ve üst olmak üzere iki seki üzerinde oturmaktaydılar. *Pentekonter* söz konusu olduğunda iki katlı tekne, tek katlı gemilerden 1/3 oranında daha kısaydı; hem daha dayanıklı hem de açık denize daha elverişliydi. Ayrıca düşman mahmuzlarına daha az hedef olmaktadır³⁶.

Tek ya da çift katlı *Pentekonter* 'in denizlerdeki hâkimiyeti uzun sürmemiştir. *Pentekonterler*, İ.Ö. 500 civarında, antik savaş gemisinde bir sonraki büyük ilerleme olan ünlü *Trireme* 'nin ortaya çıkmasıyla demode olmuşlardır³⁷ (Res. 8-9).

2.2.2. Triakonter

M.Ö. 500 yılından itibaren gemi yapımı, Hellasşehir-devletleri tersanelerinde önemli bir endüstri haline gelmiştir. Homeros' un kahramanları tarafından kullanılan basit, açık kadirgalar geliştirilerek, artık savaşlarda önemli görevler alıyordu³⁸.

Dönemin deniz tarihinde *Pentekonterler* 'den sonra sıkça görülen diğer bir kadirga tipi *Triakonter* (Triakonteres), yani otuzludur. *Triakonteresler*, İ.Ö. 4. yüzyılda gelişen, bir bank üzerinde oturan üçlü gruplar halindeki tekli - çiftli ya da çoklu kürekçi sıraları olan savaş gemileridir (Res. 10).

Bu gemiler, bir tarafında on beş ve diğer tarafında on beş kürekçi olmak üzere otuz kürekçiden oluşuyordu. İsmi bu kürek sayılarından alarak *otuzlu* olmuştur. Bu gemilerin uzunluğu yaklaşık 23 metredir. Elimizdeki bütün kanıtlar, *Pentekonter ve Triakonterler* 'in dar ve uzunluğun genişliğe oranının 1/10 olduğunu göstermektedir³⁹.

Bu dönemdeki tasvirlerde mahmuzlarda önemli bir şekil değişikliği görülmektedir. Mahmuz artık sivri bir şekilde son bulmaz; onun yerine bir balık ağzı ya da domuz burnu şeklinde biter. Genellikle bütün mahmuz yaban domuzu olarak şekillendirilmiştir; domuzun burnu da ön yüzü oluşturur. Mahmuzun bu hale gelmesi olasılıkla savaş tecrübesinin bir

³⁶ Casson 2000, 56-60.

³⁷ Casson 2000, 61. Vd.

³⁸ Thubron 2004, 31.

³⁹ Casson 2000, 56-57.

sonucudur. Sivri uçlu mahmuz, teknede delik açarak düşman gemisini etkisiz kılar, ancak delik içinde sıkışma riskini de beraberinde getirir. Eğer bu olursa ve saldırıyı yapan gemi kendini çabucak kurtaramazsa, çevredeki düşman gemileri için savunmasız bir hedef durumuna gelmektedir.

Bu avantaj ve dezavantajlarıyla birlikte uzunca bir süre tüm kent donanmalarında kullanılmıştır.

2.2.3. Triere (Trireme)

Triremeler, denizcilik tarihinde çok önemli bir rol oynadığından, Antik yazarlar ondan sıkça bahsetmiştir; dolayısıyla hakkında diğer savaş gemilerinden çok daha fazla bilgiye sahip bulunmaktayız. Kaynaklar, geminin çeşitli özellikleri: kürekçiler, deniz erlerinin performansı ile savaş için gemi üzerine yapılan düzenlemeler ve benzeri konular hakkında notlar düşmüşlerdir. Özellikle Atina Donanması'ndaki triremeler hakkında bilgilerimiz oldukça fazladır; çünkü *Triremelerin* hikâyesi: Thuykidides, Ksenophon gibi antik dönem yazarları tarafından anlatılan Pelopennesos Savaşında başrolü üstlenmiştir.

Özellikle, mahmuzla savaşmak için tasarlanmış olan bu tip teknelerin keşfinden önce, daha çok "Triaconter" ve "Penteconter" tipi teknelerin yaygın bir şekilde kullanıldığını ve donanmaların bu tip teknelerden oluştuğunu, hem yazılı hem de görsel dokümanlardan anlamaktayız⁴⁰.

İ.Ö. 5. ve 3. yüzyıllar arasında birçok deniz savaşında boy gösterip, bir döneme damgasını vurmuş *Triremeler*, Thuykidides'e göre İ.Ö. 7. yüzyılda Korint'te inşa edilmiştir. Pelopennesos, Salamis ve Actium deniz savaşlarında da tüm filoların en önemli gemileri olarak hizmet vermişlerdir⁴¹. Yeni savaş gemisinin filolarda egemenlik kurmasına kadar iki yüzyıl geçmiştir. Hiç şüphesiz bu gecikmede korkunç giderlerin katkısı vardır. Bir *Penteconter* filosu, her gemide ödeme yapılması gereken elli kürekçisi ile yeteri kadar pahalıydı; *Trireme* filosu ise, bu sayıyı gemi başına yüz yetmiş kişiye çıkartmıştır; bunlara birde inşaat masrafları eklendiğinde Trireme yüksek ekonomili şehirler için yapılan gemiler konumunda olmuştur. Thuykidides 'in dediği gibi bu refah ortamı, şehirlerin donanma

⁴⁰ Özdaş 2000, 47.

⁴¹ Aslan 2009, 52.

kurmalarını ve içlerinden en zengini olan Korinthos'un bütün savaş gemilerinin en pahalısı olan *Triremeyi* inşa etmesini sağlamıştır⁴²(Res. 11).

Trireme, İ.Ö. 500'den İ.Ö. 300'ün hemen öncesine kadar iki yüzyıl boyunca denizlerin hâkimi olacak ve Roma İmparatorluğu'nun görkemli zamanlarında bütün filolardaki en önemli gemi olarak hizmet vermeye devam etmiştir. Tarihsel öneminden dolayı *Trireme* hak ettiği değerini bulmuştur. Atina'nın Persler'e karşı zafer kazandığı, dünyanın en önemli savaşlarından birine sahne olan Salamis'te, her iki tarafında donanmasında yüzlerce *trieme* bulunuyordu. *Triremeler*, daha sonraları Doğu Akdeniz'de meydana gelen büyük savaşlarda kullanılan en önemli savaş gemileri olmuşlardır. Peloponnesos Savaşı'nda bir tarafta Atina ve müttefikleri, diğer tarafta Sparta ve müttefiklerinin çarpışmasındaki en önemli savaş gemisi yine *triemelerdir*.

Gemi komutanları, alışmış oldukları ve hayli etkili iki katlı *Pentekonterler*'ini, onlardan daha pahalı olan *triemeler* kendilerini kanıtlayana dek ıskartaya çıkarmak istememişlerdir. İ.Ö. 500'e gelindiğinde *Trireme*, bunu intikam alırcasına başarmıştır. İ.Ö. 480 yılındaki ünlü Salamis Savaşı'nda 400 ya da 500 civarındaki gemiden oluşan *Trireme* filosu kendisinden iki kat güçlü ve *triemelere* de sahip Pers donanmasını bozguna uğratmıştır.

Trireme, üçlü anlamına gelmektedir. Latince *Triremis*'in*türevidir. *Trireme*, kürekçilerin üç sıra oturmasıyla bu ismi almıştır⁴³. Romalılar kadar Hellaslı denizciler de kadirganın teknik adını, yani *Trieres*'i tercih etmişlerdir. Bununla tam olarak neyin kastedildiği, uzun süren hararetli tartışmaların konusu olmuştur. *Pentekonter* ve *triakonter*'in böyle adlandırılmalarının nedeni kürekçilerinin sayısıdır. Antik yazarlar *triemeler* konusunda açıklamayapmaya gerek görmemişlerdir; çünkü okuyucuları zaten gemiyi biliyorlardı⁴⁴.

1941'de kürek çekme yöntemleri hakkında bilgi sahibi İngiliz eski çağ tarihçisi John Morrison, bir makale yayımlayarak sonu gelmeyen tartışmaya nokta koyma yolunda önemli bir mesafe kaydetmiştir. *Trireme* ile ilgili her bilgi kırıntısını, antik kaynaklardaki anlatımlar, denizcilik kayıtlarındaki detaylar, konuyla ilgili tasvirlerle birleştirerek, bütün kanıtlarla bağdaşan üç katlı bir kadirga planı çizmekle kalmadı, yaptığı ölçekli bir modelle iş görebileceğini de kanıtladı. Morrison, gemi mühendisi John Coates ile işbirliği yaparak bir

⁴² Casson 2000, 62.

* *Triremis*: Üç Katlı Gemiler.

⁴³ Aslan 2009, 52.

⁴⁴ Casson 2002, 64.

Atina Triremesi'nin bire bir modelini inşa ettirip denize indirdiğinde bütün kuşuklar kayboldu. Bu yeni modele *Olympias* adı verilmiştir⁴⁵(Res. 12).

Yazılı kaynaklara göre; bir triremenin en uzun sırasında 31 kürekçi vardır, buna göre geminin boyu yaklaşık 30 metre civarında olmalıdır⁴⁶.

Triremeler, işlevlerine göre dörde ayrılmaktaydı bunlar: *Hızlı Triremeler*, *Stratitotisler**, *Hippogagoslar**, ve *Hoplitagagoslar'dı**.

Triremeler, diğer antik gemiler gibi armuz kaplama tekniği ile birçok zıvana ile birleştirilen kalaslarla inşa edilmekteydi; fakat uzun ve dar olduklarından, gemi omurgasının kamburlaşmasının, yani uçlarının sarkmasının önüne geçilmesi gerekiyordu. Bunu önlemek için *Hypozatama* denilen alt destekler kullanılmaktaydı⁴⁷.

Triremeler, kürekleri, genişlikleri, kapasiteleri, sağlamlıkları ve yelken performansına dayalı düzenlenmiş farklı tipleri ile⁴⁸, uzun yıllar boyunca birçok güçlü devletin filosunda vazgeçilmez savaş kadırgası olarak görev yapmıştır.

2.2.3.1. Triremelerdeki Donanım ve Mürettebatlar

Triereler'deki donanım: 2 adet dört köşe yelken, halatlar, 2 çıpa, perdeler, 200 normal kürek ve yönlendirmelerde dümen olarak kullanılan 2 büyük kürekten oluşmaktaydı.

Antik çağ donanma kayıtları sayesinde her kattaki kürekçilerin sayısı bilinmektedir: en üstteki katın bir yanında 31, alttaki diğer ikisinde 27; toplam 170 kürekçi bulunmaktaydı(Res.13-14). Bunun yanında 5 subay bulunmaktaydı. Bu subaylar: *Trierarkhos**, *Kybernetes**, *Prorates**, *Pentekontarkhos**, 14 civarında deniz eri, çeşitli rütbede görevliler ve yelkenlerle ilgilenen denizcilerin oluşturduğu 30 kişi ile birlikte toplam mürettebat 200 kişiyi buluyordu.

⁴⁵ Casson 2000, 65.

⁴⁶ Morrison 1993, 11.

* *Stratitotisler*: Öncü görevi olan gemiler.

* *Hippogagoslar*: At taşımak için kullanılırdı. Alt iki kürek sırası iptal edilerek otuz at taşınabiliyordu.

* *Hoplitagagoslar*: Ağır silahlı piyadeler olan Hoplitler'i taşımada kullanılırdı.

⁴⁷ Casson 2000, 69.

⁴⁸ Tilley 2004, 32.

* *Trierarkhos*: Kaptan.

* *Kybernetes*: Dümenci.

* *Prorates*: Güverte Subayı.

* *Pentekontarkhos*: Maaş Subayı

Salamis Savaşında Atina saflarında 200 *Trireme* vardı. Bu sayı en az 34.000 kürekçi demektir. İ.Ö. 4. Yüzyılda Atina donanması bu sayıyı nerdeyse ikiye katlamıştı. Gemiye kürekçiler ile donatmak için şüphesiz büyük çapta bir askere alma faaliyeti gerçekleşmiş olmalıydı. Şehir vatandaşlarının donanma safları gibi ordu saflarını da doldurması gerekiyordu. Askerler, zırh ve silahlarını kendileri sağladıklarından, teçhizat masraflarını karşılayabilenler orduda kalıyor, diğerleri ise kürek çekmekteydi.

Genelde düşünölenin aksine, antik şehirler, savaş gemilerini olağanüstü durumlar dışında köleler ile donatmıyordu. Örneğın İ.Ö. 406'da, Peloponnesos Savaşı'nın sonlarına doğru Atina, bir ölüm kalım savaşıyla karşı karşıya kalmıştı; şehrin insan kaynakları tükenmişti. Atina gemileri doldurmak için köleleri donanmaya aldı ve hizmet edenleri özgürlük ile ödüllendirdi. Devlete ait köleleri kullanmak ekonomik açıdan bir fark yaratmıyordu, mürettebat satın almak devasa bir bütçe gerektirmekteydi⁴⁹.

2.2.4. Tetrereisler, Penteresler (Dört ve Beş Bölmeli) ve Diğer Çok Katlı Gemiler

Tirireme, bir kent ve onun yakın çevresinde oluşan şehir devletlerinin egemen olduğu bir dünyada ortaya çıkmıştı. Böyle küçük bir idare birimi, doğal olarak sınırlı kaynaklara sahipti ve içlerinden sadece birkaç tanesi gerçek bir donanma kurabiliyordu. Bu dönemde büyük ve zengin tek bir devlet vardı o da Pers İmparatorluğu; fakat imparatorluğun konumu, onun kaderini her şeyden önce bir kara devleti olarak çizmiştir. Donanmaya ihtiyacı olduğunda, Anadolu ve Fenike kıyı şehirleri emrindeydi.

İ.Ö. 5. Yüzyılda Atina'nın heybetli bir donanma inşa etmesini sağlayan etken, şehrin Ege'de, hem adalardaki hem de kıyılardaki kentleri bir araya getirdiği bir savunma birliğinin lideri olmasıydı. Atika Delos Birliği'nin başlıca amacı, güçlü bir donanmanın giderlerini paylaşmaktı.

Atina o dönemlerde ve hatta Peloponnesos Savaşları'nın getirdiği yıkımdan sonra bile eski gücünü toplayarak İ.Ö. 330 yılında, tiriremeler'i ile yine denizlerdeki en büyük güç durumuna gelmiştir. On yıldan daha az bir sürede sadece bu güçlü birlik yok olmakla kalmadı, aynı zamanda tiriremede antik savaş gemileri arasındaki liderliğini yitirdi; çünkü

⁴⁹ Casson 2000, 72.

artık egemen güçlerin dolayısıyla donanmaların doğasının ve büyüklüğünün kökten ve kaçınılmaz suretle değiştiği bir dünya var olmaya başlamıştır⁵⁰.

Bu dünyanın neye benzeyeceğine dair ilk işaretler batıda, Sicilya'nın en önemli şehri *Srakusai*'nin demokratik yönetimi terk ederek, I. Dionysios 'un tiranlık yönetimine girmesiyle belirginleşmiştir. Adayı egemenliği altına alan I. Dionysios, kendisine bağımsız bir kent devletinin sunabileceğinden daha fazla zenginlik bahşeden gerçek bir imparatorluğun sahibi oldu. İ.Ö. 367'de öldüğü zaman, arkasında triremelerin yanı sıra daha büyük *tetrereis* ve *pentereslerden* oluşan 300 gemilik bir donanma bırakılmasını sağlamıştır. *penteresin* icadı I. Dionysios'a atfedilmektedir⁵¹.

İ.Ö. 325'e gelindiğinde I. Dionysios 'un Syrakusai donanmasına tanıştırdığı *Tetrereis* ve *Pentereisler*, *Tirireme* 'den daha büyük ve sayıları çağın bütün donanmalarında gittikçe artmakta idi. Örneğin donanma kayıtlarına göre: İ.Ö. 330'da Atina'da 400 *Tirireme*'nin yanı sıra, 18 tane *Tetrereis* (dörtlü), 325'e geldiğinde Atina'da dörtlülerin sayısı 50'ye çıkmıştı. Ayrıca 7 adette *Penteris* (beşli) eklenmişti⁵². Kuşkusuz bu gemiler her küreğe beş kürekçi düşen tiptendi ve geniş güvertesi de çok sayıda askeri barındırabiliyordu⁵³.

Dionysios 'un oğlu ve ardılı II. Dionysios İ.Ö. 334'teki ölümünden bir süre önce Syrakusia donanmasına "altılıları" sokmuştu. İskender'in ölümünden sonra komutanları arasında paylaşılan imparatorlukta donanmaya Ptolemaios el koymuştu ve en büyük gemileri "beşlilerdi". Bundan sonra İskender'in komutanları Ptolemaios, Antigonos ve Demetrius arasında bir rekabet başlamıştır. Bu rekabette gemi yapımı gelişerek İ.Ö. 222-205 yılları arasında "beşliler" den oluşan gemi inşası, IV. Ptolemaios zamanında gösterişli "kırklılara" kadar ulaşmıştır⁵⁴.

On birden Kırklıya kadar olan bilinen hiçbir teknenin, aktif olarak kullanıldığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Demetrius'un, on birli yapmak için uzun keresteleri Kıbrıs'dan spariş ettiği bilinmekte olup, M.Ö. 301 yılında Demetrius'un, babasının ölümünden sonra Pire'de bulunan ve içinde onüçlünün de bulunduğu donanmasını almasına, Atinalılar tarafından izin verilmiştir. Plutarchos, ayrıca Demetrius'un 500 parçadan oluşan bir donanma inşa ettirdiğini ve bunların içinde on dörtlü, on beşli ile on altılı olduğunu ve bunları düşmanı Lysimachos'a gösterdiğinden söz eder. Bu tiplerin kullanışlı ve pratik oldukları düşünülmekle birlikte, bu tip teknelerin hangi savaşa katıldıkları hakkında elimizde bir bilgi

⁵⁰ Casson 2000, 83.

⁵¹ Casson 2000, 83.

⁵² Casson 2000, 86.

⁵³ Casson 2000, 91.

⁵⁴ Landels 1996, 167 vd.

bulunmamaktadır.⁵⁵ Ptolemy Philadelphus'un donanmasında 14 on birli, 2 on ikili, 4 on üçlü, 1 yirmili ve 2 otuzlu bulunurken, Ptolemy Philopator'un (İ.Ö. 221-204) kırklısı ise, tarihçi Callixeînus tarafından tanımlanmaktadır. Sekizliden büyük ve kırklı dışındaki bütün tekneler, iki kademeli kürek sırasıyla hareket etmişlerdir⁵⁶.

Birinci Kartaca Savaşı'nda Roma ile yüzleşen Kartaca Filosu mahmuzlamasıyla korkunç bir üne sahipti⁵⁷. Standart gemisi *Penteres* yani beşlilerden oluşmaktaydı ve filoda üç katlı ince uzun model en az tek katlı model kadar temsil edilmekteydi.

Beşliler ve altılılardan sonra kırklılara kadar gelişen gemilerin adlandırmalarının neye göre yapıldığı uzun süre tartışılmıştır. Bu gemilerden kırklılar hariç hepsi savaşlarda kullanılmıştır. Antik çağda, gemilerde üç kattan fazla katlı gemiler inşa edilmemişti. Hatta devasa kırklı bile *Trireme* gibi sadece bir sıra *Thranitai*' ya* sahipti.

Dionysios, "dörtlüler" ve "beşliler"i Syrakusai donanmasına tanıştırdığı zaman, bu ne deniz savaşlarını etkiledi ne de Atina ve Fenike donanmalarında dikkate değer bir değişiklik oldu. Buna göre yapılabilecek en akla yakın açıklama, söz konusu gemilerin *Trireme* 'den gelişen modeller olduğudur. Bir dörtlü, her *Thranitai* küreğine iki adam koyulacak şekilde modifiye edilmiş bir *Trireme* olabilir. Aynı şekilde bir beşlide *Thranitai* küreğinin yanı sıra, Her *Zygioi** küreğine yerleştirilen ikişer kürekçinin oluşturduğu bir *Trireme* olabileceği düşünülmektedir⁵⁸.

⁵⁵ Özdaş 2000, 49.

⁵⁶ Morrison 1995, 77.

⁵⁷ Demircioğlu 1998, 223.

*Thranitai: Geminin başından sonuna kadar uzanan cumba benzeri ve üzerinde ilk katta Thmntai adı verilen kürekçilerin oturduğu bölüm.

*Zygioi: *Triremeler* 'de Orta bölümde(ikinci katta) bulunan kürekçiler

⁵⁸ Casson 2000, 89 vd.

3. ANTİK DENİZ SAVAŞLARINDA KULLANILAN MAHMUZLAMA TEKNİKLERİ

Elimize ulaşabilen kayıtlar, savaş gemilerinin muharebelerdeki başlıca görevlerinin nakil olduğunu göstermektedir. Bu ilk askeri kadırgalardan bir kısmı ağır ve yavaş, bir kısmı hafif ve hızlıydı. Anlaşılacağı üzere ağır olanlar daha fazla erzak taşımak için tasarlanmıştır. Bu gemiler önden giderek sefer düzenlenecek kıyı yakınlarında kurulan limanlara erzak bırakıyor, yani bir çeşit lojistik hizmet veriyor, hafif ve hızlı kadırgalar ise aynı bölgeye askerleri çıkarıyordu.

Bu gemilerin tek vurucu gücü, silahlı askerlerdi, gemilerin kendi üzerinde ayrıca bir silah donanımı yoktu. İ.Ö 12. yüzyıldan sonra, mahmuzlu gemiler ortaya çıkmaya başladığında ise; denizler üzerinde kökten değişimler başlıyordu. Ama bugün de gayet iyi biliyoruz ki, her yeni teknolojinin maddi bir bedeli vardır. Bu tip gemiler başlarda pek rağbet görmese de etkinlikleri anlaşıldıkça, ekonomik gücü yerinde olan devletler, zamanla kesenin ağzını açmaya başladılar ve mahmuzlu gemiler İ.Ö 850 yılından itibaren sık olarak kullanılmaya başlanmış, bununla birlikte gemi yapım tekniğinde önemli değişiklikler olmaya başlamıştır.

Mahmuzlu gemiler, burun kısımlarında bronzla kaplanmış boynuz gibi bir çıkıntıya sahiptiler. Bu boynuzu mümkün olan en şiddetli şekilde düşman gemisinin yan tarafına vurdurarak onu kullanılamaz hale getirmeyi amaçlardı. Bu hareket amaca ulaşılan dek tekrarlanırdı. Bu nedenle mahmuz ortaya çıktıktan sonra artık gemi gövdelerini daha sağlam yapma ihtiyacı doğdu. Bu daha sağlam yapılan gemileri yaralamak için daha kuvvetli mahmuz darbeleri, böyle güçlü darbeler için ise daha fazla kürekçiye ihtiyaç vardı. Ancak o zamanlar teknik olarak yapımı mümkün olan en uzun gemiye bile, arka arkaya en fazla 25 kürekçi dizilebiliyordu. Gemi yapım ustaları bu sorunu üst üste iki kat kürekçi yerleştirerek çözdüler, böylece tekne boyunu uzatmadan kürekçi sayısı iki katına çıkarılabiliyordu. *Tiriremeler*'de ise kat sayısı üçe çıkartılmıştır, zaten *Tirireme* adı buradan gelmektedir⁵⁹.

Bir kadırga ne kadar ne kadar büyük bir güçle hareket ederse, mahmuzu da o kadar etkili olacaktır. Daha fazla itme kuvveti sağlamanın tek yolu, gemiye daha fazla kürekçi yerleştirmektir⁶⁰.

⁵⁹<http://www.gemipersoneli.com/makalebak.asp>

⁶⁰ Casson 2000, 57.

Bu önemli silah, 1980 yılına kadar sadece sikkelerden ve gravürlerden elde edilen çizimler sayesinde şekil olarak biliniyordu. Ancak 1980 yılında İsraili Sualtı Arkeologları Hayfa yakınlarındaki Athlit yakınlarında gerçek bir mahmuz örneğine rastlamışlardır. Bu mahmuzun olağan üstü şekilde döküldüğü ve neredeyse yarım ton bronzla kaplandığı bilinmektedir. Günümüzde bilinen en eski mahmuz, şu anda Hayfa Ulusal Denizcilik Müzesi'nde sergilenmekte olan bronz *Athlit Mahmuzu*'dur. Bu buluntu, mahmuzlarla tahkim edilmiş savaş gemileri için önemli bir örnektir. Athlit Mahmuzu'na bağlı olan omurga ve kaplamalar çam ağacından yapılırken, mahmuz ve iç kısmı sedir ağacından, gövde kaplamalarını tutan kavelatalar ise meşeden yapılmıştır⁶¹(Res. 15).

Mahmuzlama tekniği, Triremeler 'in saldırılarının temel tekniğidir. Yani Periplus, Diekplus ya da Kyklos adı verilen üç teknikte de esas olan Mahmuzlama tekniğidir. Saldırı öncesi avını tuzağa düşürmeyi bekleyen bir avcı gibi sakin olan triremeler, uygun zamanda ok gibi fırlayarak mahmuzunu düşman kadirgasının en zayıf bölgesi olan kış ve yan kısmına vurup yine aynı hızla geri çeker⁶².

Bindirme ya da mahmuzlamada gemiler çarpışmak zorundaydı ve bu onların taktiksel kapasiteleriyle de sınırlıydı. Bindirme sırasında geminin kendisi silah konumuna geçebiliyordu⁶³(Res. 16).

Mahmuzlama tekniğinden hakkıyla yararlanabilmek için öncelikle çok iyi eğitilmiş bir takım gerekmektedir. Vuruş doğru yönde yapılmalıdır, aksi halde sonuç kurban kadar saldırgan içinde felaket olabilir. Kadirga komutanı bir kez hedefi seçtikten sonra, kürekçi subayına maksimum hız için emir verir ve bu hız gemi uygun vuruş pozisyonunu alana kadar korunur. İşte bu kritik noktada hızı mahmuzlama hızına düşürülür. Bu mahmuzlama hızı öldürücü darbe demektir. Vuruştan sonra mürettebat, gemiyi düşman gemisinden kurtarana kadar geriye kürek çeker, eğer darbe öldürücü olmuşsa, başka bir hedefe yönelir. Mahmuzlama amacına ulaşmamışsa yeni bir vuruş için hazırlık yapılır⁶⁴.

Genellikle mahmuzlar yaban domuzu burnu örnek alınarak şekillendirilmiştir; domuzun burnu da ön yüzü oluşturur. Mahmuzun bu şekle gelmesi olasılıkla savaş tecrübesinin bir sonucudur. Sivri uçlu mahmuz, teknede delik açarak düşman gemisini etkisiz kılar; ancak delik içinde sıkışma riskini de beraberinde getirmektedir. Eğer bu olursa ve

---

⁶¹Steffy 2004, 59.

⁶²Aslan 2009, 53.

⁶³Fields- Bull 2007. 19.

⁶⁴Aslan 2009, 54.

saldırıyı yapan gemi kendini çabucak kurtaramazsa, çevredeki düşman gemileri için savunmasız bir hedef haline gelir⁶⁵.

Antik dönem deniz savaşlarında gemiler, düşman gemisini saf dışı bırakabilmek için çarpışmak zorundaydı. Bu çarpışma sırasında geminin ucundaki mahmuzlar kullanılmakla beraber, bu mahmuzlama eylemi içinde çeşitli savaş stratejileri geliştirilmiştir. Bunlar: *Periplus*, *Dieklus* ve *Kyklos* teknikleriydi.

Korinthos gibi bazı şehirler, güverteleri büyük deniz kuvvetleri taşıyabilen gemileri tercih etmekteydi. Diğerleri, Atina gibi, mahmuzlarıyla rakiplerini etkisiz bırakan, hızlı olan tekneleri tercih ediyorlardı.

Denizdeki savaşlarda mahmuzlama ile ilgili özellikle iki manevracıya iş verilirdi. *Dieklus*, düşman sınırına işleyen geminin yan ve arka tarafını çeviren ittifakla yapılmış mahmuzlu bir saldırıydı. *Periplus*'ta ise, düşman gemilerinin etrafını dolaşarak düşmanı saran ve sonra ona saldırılmasına dayanan bir teknikti⁶⁶.

3.1. Periplus Tekniği

Bir deniz savaşında taraflar genellikle bir hizada, pruvaları* birbirlerine tehditkâr biçimde doğrultulmuş iki uzun sıra halinde karşılaşırdı. Komutanlar, uygun hedefleri gözüne kestirip, harekete geçtiklerinde savaş başlıyordu. Eğer taraflardan biri mahmuzlamada usta değilse, hareketsiz bekliyor ve saldırıları savuşturarak düşman gemilerine bordalama fırsatı yakalamaya çalışıyordu.

Kadırgaların birbirine yanaşarak deniz erlerinin göğüs göğüse çarpışmasından ibaret bu eski usul yöntem, mahmuzlamanın gelişiyile asla demode olmamıştı; mahmuzlama sadece yeni bir alternatifti.

Eğer iki tarafta mahmuzlamada becerikliyse, komutanlar ileri atılmış bir kılıç gibi birbirlerinin üzerine ilerliyorlardı. Bazen yanıltıcı, bazen planlı ani saldırılar, ani geri çekilmeler ve yine saldırılar sürüp gidiyordu. Gemiler pruvaya vurmaktan kaçınıyorlardı;

⁶⁵ Casson 2000, 61.

⁶⁶ Thubron 2007, 45.

*Pruva: Geminin ön (baş) bölümüne verilen ad.

çünkü antik kadirganın en sağlam yeri, ağır kalaslardan oluşan ve kuvvetli bir şekilde desteklenmiş pruvasıydı.

Bir kadirganın en savunmasız yerleri yanları ve kış kısmıydı. Bu zayıf noktalara ulaşmanın yolu *Periplus*, yani “çevreden dolaşmak” adını verdikleri manevrayı yapmaktı. En çok gemisi olan, dolayısıyla en uzun sıralı taraf düşman saflarının ucuna gidiyordu. Eğer bunu başarırca, gemileri arkadan çevirerek geminin kış kısmından vurabilirdi⁶⁷. Düşman dizinleri bozguna uğratıldığı zaman, dümencilerin sağladığı *Periplus*, en önemli taktiksel seçenek olarak başarıyı sağlamış oluyordu⁶⁸ (Res. 17).

3.2. Diekplus Tekniği

Periplus’tan daha ölümcül sonuç veren fakat uygulaması daha zor olan yöntem Diekplus (yarma) tekniği idi. Bu manevrada gemi doğrudan düşman saflarına saldırıyor, içeri girdikten sonra dönüyor ve *Periplus*’ta olduğu gibi düşman gemilerine kıçtan bindiriyordu. Bu teknik, Farklı bir yoldan, yine doğrudan saldırmak; fakat Pruvayı es geçtikten sonra gemiye açığı ayarlayarak çaprazlama vurmak ve mahmuzu kenara çarptırıp kürekleri kırmaktı⁶⁹ (Res. 18). Bu manevralarda, düşman gemileriyle karşılaşmanın yanı sıra, bir geminin kendi tarafında olan bir gemiye çarpması da kaçınılmaz oluyordu. Bu nedenle bu teknik uygulanırken çok dikkatli olunmalıydı. Atinalılar’a göre mahmuzlama ya da bindirmedeki yapılan hatalar, dümencinin yeteneğinin eksikliği olarak algılanıyordu. Bu nedenle Atina gemilerinde, Atina’daki manevra ve bindirme okulunda eğitimler verilirdi.⁷⁰ Thuykidides’ten öğrendiğimize göre Atina bu tekniği Peloponnesos Savaşlarında sıkça ve çok ustaca kullanarak çok önemli başarılar elde etmiştir. İ.Ö. 429’da 20 “trirememe”lik bir Atina filosu kendisinden iki kat güçlü bir Peloponnesos filosunu bu teknik sayesinde bozguna uğratmıştır⁷¹.

Diekplus tekniği, İ.Ö. 480’de Perslerle, Atinalılar arasında yapılan savaşa uygun bir taktik değildi; çünkü savaşın geçtiği alan dar ve geçit bir mil gibi dar bir alandıydı⁷².

⁶⁷ Casson 2000, 79-80.

⁶⁸ Fields- Bull 2007, 20.

⁶⁹ Aslan 2009, 54.

⁷⁰ Fields- Bull 2007, 21.

⁷¹ Casson 2000, 80.

⁷² Fields- Bull 2007, 21.

Peloponnesoslular bu manevra hareketleri karşısında yaşadıkları kayıplardan sonra bazı savunma teknikleri üzerinde çalışmalar yapmışlardır. Bunlardan biri, triremeler'in pruvalarını masif hale getirmek, böylece saldıran tarafa hasar vermektir diğer bir yol ise, Atinalıların karışık manevraları için alan sağlayan açık denizde savaşmaktan ne pahasına olursa olsun kaçınmaktır; fakat en iyisi, Atinalıların karaya yakın savaşmak için ayartmak ve böylece taktik manevra alanlarını daraltmaktır. Atinalılar bunun olmasına bir defa izin vermiş İ.Ö. 415'te Sicilya'nın en önemli şehri *Syrakusia*'da büyük bir bozguna uğramışlardır⁷³.

3.3. Kyklos Tekniği

Bu yöntem saldırıdan ziyade savunma amaçlı kullanılmıştır. Bu teknikte kadirga filosu çember biçimini alır, orta da ise beş tane yedek gemi bırakılırdı. Çember biçimini alan *Triremeler*, mahmuzları dışa bakacak biçimde dizilirler; saldıran taraf ise göğüs göğse çarpışamayacağından yatay bir şekilde, çember etrafında sürü halinde dolanmaya başlardı. Bu durum saldıran taraf için çok tehlikeli olabilir; çünkü çember biçiminde dizilmiş *Trireme* filosu koordineli bir şekilde hareket ederek çemberden aniden fırlar ve yatay biçimde seyreden düşman gemisine mahmuzlama tekniğiyle saldırır, saldırının ardından yine çok hızlı bir biçimde çemberdeki yerine geri dönerdi⁷⁴(Res. 19).

Bu savunma tekniğini Peloponnesoslular, Atina'nın çok iyi uygulayabildiği *Diekplus* tekniğinin sebep olacağı sonuçlardan kaçınmak için geliştirmişlerdir⁷⁵.

Triremelerin bütün bunları yapabilmesi için çok hızlı ve hafif olması gerekmektedir. Birçok önemli deniz savaşında boy gösterip denizlerde egemen olmuş bu deniz canavarları, İ.Ö. 5. Ve 3. Yüzyıllar arasında en parlak dönemlerini yaşamışlardır. Ancak kendisinden çok daha büyük ve güçlü olan *Quadririme*'nin* ve *Quingueremeler*'in* sahneye çıkışıyla popülaritelerini yitirmişlerdir⁷⁶.

Triremelerin mahmuzlama teknikleriyle birçok savaş gemisini batırmalarının yanında, Roma ve Hellen ticaret gemilerini de batırdıkları bilinmektedir.

⁷³ Casson 2000, 81.

⁷⁴ Aslan 2009, 54.

⁷⁵ Casson 2000, 80.

* *Quadririme*: Dört sıra kürekçiden oluşan gemiler.

* *Quingueremeler*: Beş sıra kürekçiden oluşan gemiler.

⁷⁶ Aslan 2009, 54.

4. ARKAIK DÖNEMDEN ROMA DÖNEMİNE ÖNEMLİ DONANMA SAVAŞLARI

4.1. Lade Deniz Savaşı

4.1.1. Lade Deniz Savaşının Nedenleri

Pers Devleti ile Lidya Devleti arasında İ.Ö. 546 yılında Anadoluhâkimiyeti için Orta Anadolu'da büyük bir savaş yapılmıştır. Orta Anadolu'da başlayan savaş Lidya'nın başkenti Sardes'in, Pers devletinin eline geçmesiyle sonlanmıştır. Lidyalıların Perslere boyun eğmesinden sonra; İonialarla, Aeolialılar, o zaman Sardes'te bulunan Pers kralı Kyros'a elçi göndererek, Lidya kralı Kroisos'a nasıl bağlı idiyse, kendisinin egemenliğini de aynı koşullarda tanımaya hazır olduklarını bildirdiler. Kyros, bu önerilere öğütü bir hikâye ile cevap vermiştir:

“Bir flütçü denizde balıklar görmüştü” dedi, gelip kıyıya vursunlar diye flüt çalmaya başladı. Ümidi boşa çıkınca bir balık ağı buldu, çok balık tuttu; sonra boyuna oynayan balıklara bakarak şöyle dedi: “Ben size flüt çalarken hiçbiriniz sudan çıkıp oynamadınız, şimdide oynayıp durmayın artık”⁷⁷.

Kyros'un İonialara ve Aeolialılar'a böyle konuşmasının nedenleri vardı; daha önce onlara Kroisos'tan ayrılışlar diye elçiler göndermiş, onlar kulak asmamışlardı, şimdi her şey olup bittikten sonra dediğine geliyorlardı. Öfkenin etkisiyle verdiği cevap yukardaki gibi olmuştur.

Kyros, Küçük Asya'ya girdiği zaman İonialılar, Spartalılar'ın yardımına güvenerek, Persler'in ittifak teklifini reddetmiştir. Fakat Lidya kralı Kroisos'ada yardım etmemişlerdir. Sparta yardımı gelmediğinden, İonialılar, Perslere, kendi başlarına karşı koymak zorunda kalmışlardır. Spartalılar ise İonialılar'a yardım etmek yerine, Kyros'a haberci göndererek, İonia şehirlerine zarar verdiği takdirde Perslere çok sert cevap vereceklerini söylemişlerdir. Kyros, bu sözleri dinledikten sonra Spartalı elçilere “ İonialılar'ın değil sizin felaketleriniz

⁷⁷Herodotos 2004, I. Kitap, 64

hakkında söz söylemek fırsatını vermeyeceğime dikkat edin” diyerek sert bir cevap vermiştir⁷⁸.

Bu cevaplar üzerine İonia kentleri kalelerine kapanıp, *Panionion* ’da* toplanmıştır. Persler, *Harpagos** ve Mazares isimli komutanların idaresinde Batı Anadolu’ya girerek bütün kentleri birer birer ele geçirmeye başlamıştır. Yalnızca büyük bir kent olan Miletos, önceleri Lidyalılarla yapmış olduğu anlaşmayı, Perslerle yenileyerek yıkımdan kurtulmuştur. Fokaia (foça) ve Teos Halkı* ise gemilere binerek şehirlerini terk etmiş, kendilerine yeni yurtlar aramak için, Batı Akdeniz ve Kuzey Karadeniz’e yelken açmışlardır⁷⁹. İonia şehirlerini bir bir ele geçiren Persli komutanlardan Harpagos, (İ.Ö. 547 / 546) Anadolu’ya tamamen hâkim olunması için, Likya seferiyle görevlendirilmiştir. Harpagos, Karyalılar’ı mağlup ettikten sonra ,(İ.Ö. 545) Telmessos’a gelmiş, buradan da Xanthos’a geçmiştir. Kalabalık Pers ordusuyla ovada karşılaşan Xanthos ordusu, büyük kayıplar vererek savaşı kaybetmiştir⁸⁰.

İ.Ö. 6. Yüzyılın sonlarına doğru İonia satraplığına giren şehirlerin durumu bir hayli değişmiştir. Persler önceleri bu şehirlerden sadece vergi almışlar; fakat iç işlerine ve ticaretlerine karışmamışlardır. Sonraları şehirlerin başına kendilerine taraftar tiranlar getirip iktisadi baskı yapmaya başlamışlardır⁸¹. Siyasal bağımsızlığın elden gitmesinin ve tiranlığın bu şehirlerde normal bir yönetim şekli haline gelmesinin doğurduğu sonuca, birde İonia’nın maddi hayatının temeli olan ekonomik bunalım katılmıştır. Bir taraftan Pers gümrük vergilerinin fazlalığı ve Persler tarafından korunan Fenikeli tüccarların rekabete girişmeleri; bir taraftan da Mısır’daki en büyük ticaret merkezi olan *Navkratis* ’in* İ.Ö. 525 yılında tahribi, İonia ihtilalinin oluşmasında hiç şüphesiz etken olmuştur.

Dareios’un İ.Ö. 513 yılında yaptığı İskit seferinden sonra Boğazların Strimon’a kadar uzanan Trakya’nın ve Propontis’in (Marmara), kuzeyi ile Karadeniz’in batı kıyılarının Pers devletine katılması, İoniaların, Karadeniz kolonileriyle olan ticaret ilişkileri için bir engel

⁷⁸ Günaltay 1987, 140.

* *Panionion*: On iki İonia şehrinin oluşturduğu tapınak. Bu tapınakta İonia kentlerini ilgilendiren önemli toplantılarda yapılmaktaydı.

* *Harpagos*: Herodotos’a göre, Pers kralı büyük Kyros’un, Med Devletini ele geçirmesini sağlayan Med kökenli Generali.

* *Teos*: tanrı anlamına gelen kent, bölgedeki en eski yerleşim yeridir. 12 İonia kentinden birisi olan kenti İ.Ö. 1080 civarlarında Atamas’ın kurduğu bilinmektedir.

⁷⁹ Mansel 2004, 243.

⁸⁰ Bayık 1982, 63.

⁸¹ Pekman 1967, 18.

* *Navkratis*: İonialılar’ın Mısır’da kurduğu bir ticaret kolonisi.

olmaya başlamıştır. Bu durum ise Ionia ekonomi alanının büsbütün daralmasına yol açmıştır. Ionia tarımcıları topraklarını gerilere doğru genişletmek ya da deniz aşırı ülkelerle yeni koloniler kurmak imkânlarından da yoksun kalmışlardır. Byzantion, Kalhedion ve Perinthos'un, Pers boyunduruğundan kurtulmak için yaptıkları teşebbüsler bir sonuç vermemiştir. İşte bütün bu siyasal, ulusal ve ekonomik nedenlerden ötürü İ.Ö. 6. yüzyıl sonlarında Ionia'da için için bir kaynaşma başlamıştır⁸². Bazı atılgan kişilerin işe karışması bu kaynaşmayı bir isyana çevirmeye yetmiştir(Dareios zamanındaki Pers Hâkimiyetindeki topraklar için bk. Haritalar – Har. I).

Miletos'lu Aristagoras'ın, kişisel hırsları ile Ionia halkını, Perslere karşı kışkırtması ile Ionia ihtilali başlamıştır⁸³.

4.1.2. Lade Deniz Savaşın Başlaması (İ.Ö 494)

M.Ö. 500 yılında, Perslerin desteğiyle Miletos'un başında Tiran olan Histiaios, Kral Dareios tarafından Susa'ya çağırılmıştır. Histiaios'un yerinde vekâleten bulunan damadı Aristagoras, Sardes satrapı Artefernes'i, *Naksos* adasına⁸⁴ sefer yapmaya teşvik etmiştir⁸⁵. Fakat dört ay kadar sürdüğü anlaşılan bu sefer tam bir başarısızlıkla sona erince, Persler nezdinde itibarının sarsıldığını anlayan ve bu seferin sorumluluğunun bir gün kendisine yükletileceğinden korkan Aristagoras, Miletos halkını ayaklandırmıştır⁸⁶.

İsyan, Perslerin bitmez tükenmez gücünü bilen Miletoslu Hekataios'un bütün uyarılarına rağmen, Miletos'tan komşu bölgelere sığırayıp, bir ihtilal şeklini alarak tüm Ionia kıyılarını sarmıştır. Bu dolaylardaki tüm şehirler, tiranları devirerek bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Fakat böyle bir ihtilal, ancak Hellas Şehir Devletleri'nden kuvvetli bir yardım gördüğü sürece başarılı olabilirdi; yoksa Ionia'nın tek başına Pers krallığına karşı koyamayacağı apaçıktı. Aristagoras 'ta bunu anlamış olacak ki, İ.Ö. 500 / 499 ya da (499 / 98) yılı kışında Hellas'a geçerek oradaki şehir devletleriyle yardım işini müzakereye başlamıştır. Fakat nüfuz alanını tehlikeli bir suretteHellas'a doğru genişletmiş olan Perslere

⁸² Tanilli 1994, 278.

⁸³ Herodotos 2004, VI. Kitap, 288.

⁸⁴ *Naksos*: Ege Denizinde Kyklad olarak bilinen takımadalardan birisi.

⁸⁵ Tekin 1998, 73.

⁸⁶ Herodotos2004, VI. Kitap, 288.

karşı İonlar'la birleşik bir cephe kurma fikri o zamandaki Yunanistan'da daha henüz olgunlaşmamıştır⁸⁷.

Aristagoras, Hellas'ın en güçlü askeri devleti olan Sparta ile görüşmelerde bulunmuş fakat öteden beri deniz aşırı seferlerden hoşlanmayan ve o dönemde Argos'la arası açık olan Sparta'dan hiçbir yardım sağlayamamıştır. Uzun zamandan beri Ionia ile ekonomik ve kültürel ilişkilerde bulunan Atina, eski tiran Hippias'ın, Perslerin yardımıyla geri dönmesinden korkarak ve Perslerin Trakya'dan çıkarılmasında büyük fayda görerek Ionia'ya 20, Miletos 'la bir ittifak antlaşması bulunan *Eretria** ise 5 gemi göndermiştir. *Aigina** ve Korinthos gibi büyük donanmaları bulunan şehirler ise tamamıyla pasif durumda kalmışlardır. İhtilale tüm Ionia şehirleri katılmadığı gibi katılanlar arasında da hiçbir dayanışma yoktu. Çeşitli şehirlerin kurdukları askeri birlikler arasında büyük bir disiplinsizlik vardı. Fakat geniş bir alana yayılmış olan Pers devletinde seferberlik hazırlıklarının çok yavaş ilerlemesinden faydalanan ihtilalciler, ilk zamanlar bazı başarılar elde ettiler. Sardes üzerine yürüyerek akropol hariç diğer yerleri ele geçirerek ateşe vermişlerdir.

İlk önceleri elde edilen başarılarından sonra İonialılar, Perslerin olanca gücüyle karşılaşmıştır. Bütün imparatorluklarda olduğu gibi, Perslerin ordularını da (ki bunların içinde Fenike limanlarından sağlanan bir filoda dâhildi) toplaması bir hayli zaman almıştı. Bir Pers ordusu Sardes'e doğru harekete geçince İonialılar, bu kentte uzun süre tutunamayarak Ephesos'a kadar çekilmek zorunda kalmışlardır⁸⁸. Persler, karada Ephesos önünde, isyancıları ağır bir yenilgiye uğratmıştır. Perslerin, başkaldırının merkezi Miletos'u denizden ve karadan kuşatması gerekiyordu. Bu nedenle de Mısır ve Fenike'den gemiler getirtmişlerdir⁸⁹.

Böylece Miletos ve Ionia'nın geri kalan yerlerine savaş açılmış oluyordu. Durumu öğrenen Miletoslular, Panionion'a elçiler gönderdiler. Orada görüşmeler yapıldı ve Perslere karşı kara ordusu çıkarmamaya karar verildi. Miletos kalelerini kendileri savunacaklardı, yedekte bir gemi bırakmadan büyük bir donanma hazırlanacak ve Miletos'u gemilerden

---

⁸⁷ Mansel 2004, 268.

* *Eretria*: Hellas'ın doğusundaki Euboia adası üzerinde bir liman şehri. Ticareti ve donanmasıyla ün yapmış bir kenttir.

* *Aigina*: Hellas 'da, Attika ile Peloponnessos arasında diğer adıyla Saronikos (Aigina) körfezindeki meşhur ada ve aynı isimdeki şehir. Bulunduğu mevki itibari ile çok eski dönemlerden itibaren ticari bir önem kazanmıştır. Pers harpleri öncesinde en parlak dönemini yaşamaktaydı.

⁸⁸ Mansel 2004, 268.

⁸⁹ Tanilli 1994, 279.

oluşan bir kale ile savunmak üzere *Lade*'de* toplanacaklardı⁹⁰(Batı Anadolu, Adalar ve Atina coğ. için Bk. Haritalar – Har. 2).

Bu karar alındıktan sonra gemilerini tam takım donatan İonialara, yanlarında bir grup Lesbosdaki Aeolialılarla birlikte toplantı yerine geldiler. Savaş düzeni şöyleydi: Miletoslular doğu yönünde, donanmanın sağ kanadını tutacaklardı; saf halinde 80 gemi dizmişlerdi, onlardan sonra Priene 12, Myus'un 3 gemisi geliyordu. Myus gemilerinden sonra Teoslular'ın 17 gemisi vardı; Teos gemilerinden sonra *Khios* 'un* 100 gemisi sıralanıyordu. Onlardan sonra Eriythrai ve Phokaia gemileri dizilmişlerdi. Eriythrai 8, Phokaia 3 gemi ile katılmışlardı. Phokaialardan sonra Lesbosluların 70 gemisi geliyordu. En son batı ucunda Samosluların 60 kadırgası uzanıyordu. Toplam olarak donanmaya 153 gemi katılmış oluyordu⁹¹.

İonia kuvvetleri böyleydi ama Perslerin 600 gemisi vardı. Pers Donanması ve kara ordusu Miletos önlerine geldiği zaman, İonia donanmasının ne kadar önemli olduğunu öğrenen Pers generalleri, başarıdan şüpheye düştüler; denizde yenilir ve Miletos'u alamazlarsa, Dareios 'tan çekecekleri vardı. En çok bundan korkuyorlardı. Miletoslu Aristagoras tarafından iktidardan düşürülmüş ve Perslere sığınmış, bu savaşa Persler safında katılan eski İonia tiranlarını çağırdılar. Onlara şunları söylediler:

“ İonialılar işte sizin için krala yararlı olma zamanı geldi; karşı yandaki yurttaşlarınızı kazanmaya çalışın ve onlara şöyle söz veriniz: ayaklandıkları için ceza görmeyecekler, ne tapınakları ne de mülkleri yakılacak, eskisinden daha ağır bir muameleye uğramayacaklar. Ama sizi dinlemezler ve ne olursa olsun deyip savaşa girerlerse başlarına nelerin geleceğini iyice anlatınız: savaşı kaybedecek ve köle olacaklardır; oğulları iğdiş edilecek, kızları Baktra'ya* gönderilecek, toprakları başkalarına verilecektir.”

Bu sözler üzerine İonia tiranları, kendi sitelerinin adamlarına geceleyin haber yollamışlardır. Bu haberi alan İonialılar, bu söylenenleri kabul etmeyerek, ihanete razı olmamışlardır⁹².

*Lade: Miletos kenti önlerinde küçük bir ada.

⁹⁰ Mansel 2004, 264.

*Khios: Ege denizinde, Anadolu kıyısına yakın küçük bir adadır. Sakız adası olarak da bilinir. Attika – Delos birliği üyesidir, Lade Deniz Savaşında en büyük kaybı bu şehir vermiştir.

⁹¹ Herodotos 2004, VI. Kitap, 296,

*Baktra: İran'daki Belh şehri.

⁹² Herodotos 2004, VI. Kitap, 297

Bu gönderilen haberleri kabul etmemekle birlikte Ionia birliklerinde çözümler görülmeye başlanmıştır. Ionia saflarında bozulmaları gören Samoslu şefler, bu önerileri düşünmeye koyulmuştur. Ayrıca Büyük krala (Dareios) üstün gelmenin olanaksız olduğunu da açıkça görüyorlardı. Çünkü bu filoyu yenseler bile arkasından beş kat daha güçlüsünün geleceğini biliyorlardı. Samoslular, İonialılar'ın bu hallerini kendilerine fırsat sayıp, tapınaklarını ve mallarını kaybetmeden işin içinden sıyrılmayı yeğtutmuşlardır.

Pers ordusuna bağlı Fenike Filosuna karşı İonialılar'da gemilerini uzun diziler halinde açığa sürdüler. İki taraf karşılaştı. Ionia ihtilali sırasında Samos tiranyiken Aristagoras tarafından devrilerek Perslilere sığınan Aiakes ile yaptıkları anlaşma uyarınca, yelken basıp saftan çıkmışlar ve Samos'a doğru yol almışlardır. Ama bunlardan on bir tanesi yukardan aldıkları emre uymayarak yerlerinde kalıp savaşmışlardır. Savaş komşularının kaçtıklarını gören Lesboslular ve İonialılar'ın bir bölümü de onlara katılmıştır. Kalıp savaşanlar arasında en büyük kaybı Khioslular vermiştir. 100 gemiyle savaşa katılan Khioslular, her gemiye kendi yurttaşlarından 40 seçkin asker yerleştirmişti. Savaş arkadaşlarından çoğunun ihanet edip kaçtığını gördükleri halde saflarından çıkmayıp, çok az kalan müttefikleriyle savaşmaya devam etmişlerdir⁹³.

Yapılan donanma savaşında, müttefik donanmasının uğradığı büyük bir yenilgiden sonra, geri kalan kısmının Pers donanmasına büyük kayıplar verdirerek, yurtlarına kaçmalarıyla, savaş sonlanmıştır⁹⁴.

4.1.3. Lade Deniz Savaşının Sonucu ve Tarihsel Önemi

---

⁹³ Herodotos 2004, VI. Kitap, 298.

⁹⁴ Lateiner 1982, 129.

İ.Ö. 500 yılında başlayan İonia ihtilali, Lade adası yöresinde yapılan deniz muharebesinden sonra, (İ.Ö. 494) ihtilalin altıncı yılında, İonia şehirlerinin bir bir teslim olmasıyla ihtilal sona ermiştir. Persler, gerek bu şehirde, gerekse yöresindeki Didyma’da birikmiş olan hazineleri yağma ettikten sonra buraları yakıp yıktılar. O zamana kadar bağımsızlıklarını korumuş olan, Sisam (Samos) ve Midilli (Lesbos) adaları da, Pers istilasına uğramıştır.

Persler, Hitit ve Asurlardan kalma bir usule uyarak, Miletos halkını Ön Asya’ya sürüp Dicle’nin ağzına yakın bir yerde bulunan, “*Ampe*” kentine yerleştirmişlerdir⁹⁵. Dareios’a başkaldıran uluslar arasında yalnızca Samoslular’ın kentleri ve tapınakları yanmaktan kurtulmuştur, çünkü savaş sırasında gemilerini alıp gitmişlerdir. Miletos’un alınmasından hemen sonra, Persler, Karia bölgesini de egemenlikleri altına almıştır. Karia kentlerinden kimisi kendiliğinden, kimisi de zor karşısında boyun eğmiştir.

Atinalılar, Miletos’un Persler’in eline geçmiş olmasına sözle anlatılamayacak kadar çok üzölmüş, “*Phirynikhos*” adlı drama yazarının, Milethos’un düşüşünü anlatan dramı oynatılırken bütün tiyatro gözyaşına boğulmuş, halka böyle büyük ve ulusal bir acıyı hatırlattığı için bir drahmi para cezasına çarptırılmış ve dramın oynatılması yasaklanmıştır⁹⁶.

Bu savaştan sonra, günden güne büyüyen Pers tehlikesine karşı özellikle Atina da Temistokles gibi devlet adamları vasıtasıyla bazı önemli askeri değişikliklerin, özellikle büyük bir donanma yapılması ve Dor Kentleri arasında dayanışmanın artırılmasının gerekliliğine dair düşünceler hızla artmıştır.

---

⁹⁵ Günaltay 1987, 180.

⁹⁶ Herodotos 2004, VI. Kitap,300

4.2. ARTEMİSİON DENİZ SAVAŞI (İ.Ö. 480)

4.2.1. Artemision Savaşın Nedenleri

Perslerle, Atinalılar arasındaki düşmanlık yeni bir şey değildi. Pers kralı Dareios'un devri boyunca, Persler, Orta Asya'da ve Kıbrıs'ta yaşayan halkların yurtlarını istila etmiştir⁹⁷. Atinalılar, kendileri gibi İon olan kentlerin bir bir elden çıkmasına çok üzülmüştür. Bu nedenle, İonia kentlerinin ayaklanmalarında bu kentleri elinden geldiğince destekleyerek, Persler 'in tepkisini çekmiştir.

Pers Kralı Dareios, Atina'nın, İonia İhtilalinde; İonia kentlerini desteklemesi ve Sardes'in tahrip edilmesinde oynadığı rol nedeniyle Atinalılara oldukça kinlenmiştir. Hatta öylesine öfkelenmiştir ki, masaya her oturduğunda hizmetçisine üç kez, “ efendimiz Atina'yı unutmayınız” diye seslenmesini emrettiği söylenir⁹⁸. Marathon savaşının haberleri gelince bu kin korkunç bir öfkeye dönüşmüş ve Hellas'a karşı silahlı bir saldırıya geçmek üzere daha büyük bir isteğe kapılmıştır. Küçük Asya kıyılarında huzurun ancak Atina'nın zapt edilmesiyle mümkün olacağı kanaatine varmıştır⁹⁹. Habercileri hemen yola çıkartmış, ilden ile atlayarak, eskisinden daha çok asker toplanması, gemiler yapılması, at, yiyecek ve giyecek bulunması için haberler göndermiştir. Emir her yana yayılmış ve Asya üç yıl kaynamıştır. Yunanistan'a gönderilmek üzere en işe yarar askerler toplanıp, donatılarak yetiştirilmiştir. Persler 'in askeri vurucu gücü açısından tayin edici olan, ağır zırhlı süvarilere ve hafif okçu askerlerine ayrılan süvarileriydi¹⁰⁰. Ama dördüncü yıl Kyros oğlu Kambyses'in boyunduruk altına almış olduğu Mısırlılar, Perslere başkaldırmıştır. Bunun üzerine Dareios her iki ulusa sefer açmak için daha da büyük çaba harcamıştır. Dareios, Mısır ve Atina'ya sefere hazırlanırken, oğullarının arasında taht kavgası çıkmış, Dareios bu işi çözüme kavuşturmak için seferi ertelemek zorunda kalmıştır. Tahtı, ikinci eşi olan, Pers devletinin kurucusu Kyros 'un kızı Atosa'dan olan oğlu Xerxes'e bıraktıktan sonra Mısır ve Atina'ya sefere çıkarken ölmüştür¹⁰¹.

Dareios 'un ölmesiyle başa Xerxes geçmiştir. Xerxes, ilk başta Atina seferi için hiç acele etmiyordu; orduyu Mısır'ı dize getirmek için hazırlıyordu ama Xerxes 'in üzerinde çok büyük etkisi olan halasının oğlu Gobryas oğlu Mardonios, ona hiç durmadan şu tertip sözleri söylemiştir:

⁹⁷ Thubron 2004, 42.

⁹⁸ Tekin 1998, 74.

⁹⁹ Günaltay 1987, 182.

¹⁰⁰ Wiesehöfer 2003, 215.

¹⁰¹ Herodotos 2004, VII. Kitap, 335.

“ Efendimiz, Perslere bu kadar kötülük etmiş olan Atinalılar’a hadleri bildirilmesin olmaz. Önce şu elinin elindeki işleri bitirsen ve Mısır’ın küstahlığını da kırdıktan sonra ordularını Atina’ya seferber etsen olmaz mı? Bütün insanlar arasında adın yiğit olarak anılır ve bir gün ordularını senin topraklarına sürmeye kalkışacak olanlarda akıllarını başlarına almış olurlar.” Bir yandan da Avrupa’nın hiçbir yerle boy ölçüşemeyecek güzelliklerinden, ağaç cinslerinden, toprağın bereketinden bahsediyor, böyle bir hazinenin ölümlüler arasında sadece Büyük Krala layık olduğunu ekliyordu. Bunları söylüyordu çünkü savaşı ve serüveni seven birisiydi, Hellas’ın alınmasını ve buralar alındıktan sonra Yunanistan satrabı olmak istiyordu¹⁰².

Bir zaman sonra bu tasarıları gerçekleşmiş ve Xerxes ikna olmuştur. Xerxes ‘in ikna olmasında bazı rastlantıların da etkisi olmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır: Thesselia krallarının gönderdiği görüşmeciler, kralı Yunanistan üzerine yürütmek için uğraşmışlardır. Susa’ya gelmiş olan eski Yunan tiranlarının yakınları da bu düşünceyi körüklemiş, Yunanistan seferinin gerekliliğini yeni kanıtlarla beslemişlerdir.

Hellas üzerine savaş açmaya karar veren Xerxes, Dareios ’un ölümünü izleyen yıl, önce başkaldıranlar üzerine büyük bir ordu göndermiştir. Bütün Mısır’ı, Dareios zamanından daha ağır şartlarla tekrar Perslere bağlamış, daha sonra Hellas seferi için hazırlığa başlamıştır.

M.Ö. 483’te yüzlerce kadirga ve nakliye aracı, denizcilikle uğraşan Fenike, Kıbrıs, Mısır ve Orta Asya’daki Pers İmparatorluğuna bağlı tersanelerde hazır bulundurulmuştur. Persler, büyük bir ordunun geçebileceği sahil boyunca Eski Yunanistan’ın kuzeyini kontrolünde tutmuştur. Tahıl ambarları ve tuzlanmış etler; Athos yarımadasında başa baş kürek çeken iki kadirga genişliğindeki kıstağın boğazını keserek, bir milden daha uzun kazılmış gemiler için güçlü bir boğaz sunan deniz boyunca bulundurulmuştur¹⁰³.

¹⁰² Herodotos 2004, VII. Kitap, 336.

¹⁰³ Thubron 2004, 42.

4.2.2. Artemision Deniz Savaşı Öncesinde Pers ve Hellen Dünyasının Durumu

İ.Ö. 560 yılında Pesistratos isimli bir kişi, Atina'da iktidarı ele geçirerek Tiran olmuştur. Oligarşi ile yönetilen kent devletlerinde, yönetimi zorla, yasal olmayan bir biçimde ele geçiren kişilere tiran deniliyordu. Esas olarak İ.Ö. 7. Ve 6. yüzyıllarda görülen tiranların en ünlüsü Pesistratostur¹⁰⁴. Demokratik partinin zaferi ve Pesistratos'un gelişi Atina'da bir çatışma ortamı doğurmuştur. Karşı partiler birleşerek Pesistratos'u iki kez iktidardan kovmuşlardır onu; ikinci kovuluşu on yıl sürmüştür. Üçüncüsünde, dış güçlerin askeri yardımını ve köylülerin desteğini sağlayarak, karşı güçleri bir savaşta yenmiştir. Pesistratos, İ.Ö. 527'de ölümüne dek iktidarda kalmıştır. Pesistratos'un iktidarı, *Areopagoslar'ın** mutlak yenilgisini simgelemektedir¹⁰⁵.

Pesistratos 'un iktidarı başta, köylü ekonomisini sağlamlaştırma ve iktidarın temel dayanağı hoplit milisleri güçlendirme amacı güdüyordu. Bu nedenle soyluların topraklarını ellerinden alarak yoksul köylülere dağıtırken, muhtaç köylülere devlet yardımı sağlamış ve en yoksul köylülerden alınan vergileri azaltmıştır. Ancak tacir ve zanaatçıları da hoşnut etmek için büyük bir filo kurarak başta Mısır olmak üzere dış ticareti geliştirmiştir. Böylece Atina deniz gücünün temelleri atılmıştır¹⁰⁶.

İ.Ö. 487/486 yılları arasında Atina'nın devlet teşkilatında önemli değişiklikler olarak, *Nomothetaier'* den* olan Kleisthenes* teşkilatına bağlı bulunan halk tabakalarının, özellikle maraton savaşında çarpışmış bulunan köylülerin, ön safa geçtikleri bir dönem olmuştur.

Bu dönemde Atina'da başa geçen Temistokles isimli ileri görüşlü bir devlet adamı, günden güne büyüyen Pers tehlikesine karşı daha girişken davranılması ve büyük bir donanma oluşturulmasının zorunlu olduğunu ısrarla kabul ettirmeye çalışıyordu¹⁰⁷. Atina'nın

¹⁰⁴ Tekin 1998, 53.

*Areopagoslar: Soylular - Aristokratlar'ın kurduğu meclise verilen ad.

¹⁰⁵ Tanilli 1994, 273.

¹⁰⁶ Tanilli 1994, 273.

*Nomothetaier: Atina'da en eski yasa koyuculara verilen ad.

*Kleisthenes: VI. yüzyılda yaşamış Atina'lı devlet adamı. Kleisthenes reformları, İ.Ö. 508-507 yılları arasında tasarlanıp uygulanmaya başlanmıştır. Drakon ve Solon'un reformlarından daha köklüdür. Aristokratların nüfuzunu tamamen yok etmiş, doğuş ve servet farkı olmaksızın bütün yurttaşların hükümete katılmasını sağlayacak bir yönetim sistemi kurulmasını öngören kanunlar yapmıştır.

¹⁰⁷ Tanilli 1994, 281.

*Aigina: Atina'ya en yakın olan ada.

öteden beri ticari alanda rakibi olan Aigina'ya* karşı yaptığı başarısız bir seferde Korinthos'tan 20 gemi ödünç almak zorunda kalması Temistokles'in yeni bir donanma oluşturmak istemesinde ne kadar haklı olduğunu göstermiştir. Daha sonra İ.Ö. 484 - 483 kışında, Atina'nın güneyinde *Laurium*'da büyük miktarda gümüş rezervi bulundu. Bir yıl içinde yarım ton kıymetli metal elde edildi. Themistokles, şans eseri bu bolluğu yakaladı ve büyük karşı çıkmalara rağmen meclisi, orduya savaş gemisi yapımı için para ayırmaya ikna etti. Çünkü Atina'nın, Persleri denizde karşılaşması gerektiğine inanıyordu¹⁰⁸. Thukydiyes, onu geleceği en iyi gören adam olarak övmektedir. Thukydiyes, ilk defa onun Atinalılara, geleceklerinin denizde olduğunu söylediğini anlatarak, Temistokles'in politikasını özetlemektedir¹⁰⁹.

Şehrin aşınmış tepelerinde kullanılmaya değer ağaç azdı ve kalitesi iyi değildi, Atinalılar yurt dışından özellikle kuzeyde Makedonya'daki çam ormanlarından kereste getirdiler. İ.Ö. 483'te başlanan gemi yapımına son hızda çalışılarak her ay altı kadar savaş gemisi suya indirilmiştir. İ.Ö. 480-481'in kışında 180 adet “*triyer*” adı verilen gemi ile birlikte, yeni mürettebat denizde dolaştırıldı ve eğitildi ve daha fazla ip ve yelken ithal edilmiştir. Sparta tarafından başlatılan ve Atina tarafından desteklenen Hellas şehir devletlerinin askeri anlaşması, kendini işine adanmış bir orduyu ortaya çıkarabilirdi ama Pers ordusunun sayısı çok fazlaydı. Pers hakimiyeti altındaki Anadolu şehir devletleri Pers Kralına çoktan teslim olma teklifini sunmuşlardı bile, diğerleri sessiz kalarak ve arka planda kalmayı tercih etmişlerdir¹¹⁰.

Sparta'nın başkenti Lakedaimon, Peloponnesos yarımadasının güneyini kaplamaktaydı. Yönetici ırk olan Spartalılar, bölgeyi Dor istilası sırasında ele geçirmişler ve bölgedeki halkı *serfleştirmişlerdir**. Bu serflere Helot adı verilirdi. Tarihsel dönemlerde bütün toprak Spartalılara ait olmuştur. Toprağı işlemek Spartalılar için küçük düşürücü bir durumdu. Askeri görev için özgür kalınmalıydı¹¹¹.

Pers kralı Xerxes, Dareios'un ölümünden sonra Hellas seferini hazırlamakla meşgul olmuştur. Bu kez niyeti birkaç Hellas şehrini cezalandırmak değildi. Maraton yenilgisinden sonra Sparta ve Atina arasında oluşan güç birliği Xerxes'i korkutmuştur. Bu dayanışma ilerde

¹⁰⁸ Thubron 2004, 43.

¹⁰⁹ Starr 2000, 27.

¹¹⁰ Thubron 2004, 44.

* *Serf*: Toprağa bağlı ve toprağı başkaları adına işleyen, birçok haklarından mahrum bırakılmış halk tabakası.

¹¹¹ Russell 2004, 223

daha büyük Hellen dayanışmalarının oluşmasını sağlayabilirdi. Bu nedenle Pers devleti açısından, koloniler sayesinde geniş bir coğrafyaya yayılmış bulunan Hellenliler arasında büyük birlikler oluşmadan, bütün Hellas'ın zapt edilmesini gerekli kılıyordu¹¹²(Hellas kolonilerinin yayılım alanları için bk. Haritalar – Har. 3).

Xerxes 'in büyük bir hayali vardı. Hellas'ı ele geçirip, önlerine çıkabilecek hiçbir güç bırakmamak ve Persler' in gözleri önünde gök kubbeden başka sınır bırakmamaktı. Bunun içinde Avrupa ortasına yapacağı bir savaşın, burada yaşayan ulusları ortadan kaldıracığını, bununla birlikte savaşacak hiçbir ulusun kalmayacağını ve bütün toprakları tek bir çatı altında birleştireceğini düşünüyordu¹¹³.

Perslerin birinci Hellas seferi olan Maraton savaşında Pers ordusunun küçük Atina ordusu karşısında hezimete uğraması ve Pers Kralı Dareios 'un evrensel imparatorluk düşüncesi suya düşmüştür¹¹⁴. Bu hezimetten sonra Pers kralı Dareios, Yunan devletlerini cezalandırmak için ikinci bir sefer planlamış; fakat kral geniş ülkesinde yer yer patlak veren ayaklanmaları bastırmakla uğraşmıştır. Maraton savaşından sonraki 3 yıl boyunca bütün imparatorluk Dareios 'un hazırladığı eşi benzeri görülmemiş insan ve gemi kuvvetleriyle Hellan şehirlerini cezalandırmak için ihazlanıyordu¹¹⁵. Dareios, birliklerini harekete geçiremeden İ.Ö. 486 yılında ölmüştür. Yerine geçen oğlu Xerxes, Mısır ve Babil'de çıkan isyanları bastırdıktan sonra İ.Ö. 484 yılında babası Dareios 'un planladığı hellas seferi hazırlıklarına başlamıştır. Pers devletinde ortaya çıkan bu isyanlar, başta Atina olmak üzere Hellas devletlerinin kendilerini toplamalarına ve güçlenmelerine olanak sağlamıştır.

---

¹¹² Mansel 2004, 279.

¹¹³ Herodotos 2004, VII. Kitap, 338.

¹¹⁴ Tanilli 1994, 281.

¹¹⁵ Thubron 2004, 43.

*Hellespontos: Günümüz Çanakkale Boğazi.

4.2.3. Pers Ordusunun Hellas Topraklarına Girmesi

Pers kralı Xerxes, *Helles Pontos'a**, Asya ile Avrupa'yı birleştirmek üzere köprüler yapılması için, Mısır ve Fenikeli mühendislere emir vermiştir. Köprü bitmek üzere iken büyük bir fırtına köprünün halatlarını kopararak tüm işçilerin verdiği emeği boşa çıkarmıştır. Bunu duyan Xerxes, çok öfkelenmiş, Hellespontos'a üç yüz sopa çekilmesini ve durumu daha da abartarak cellatlar gönderip, Hellespontos'u kızgın demirle dağlanmasını istemiştir. Denizi döverken çılgın olduğu kadar bayağı küfürlerde savuracaklardı:

“ Deniz, deniz sana bu cezayı efendin çektiriyor, çünkü ondan hiçbir kötülük görmediğin halde, sen ona kötülük ettin. İstesen de istemesen de Büyük Kral seni geçecek. Hiç kimsenin sana kurban kesmemesi haklı, çünkü sen suları pis ve acı bir dereden başka bir şey değilsin” diyerek denizi cezalandırmış ve köprü yapımı ile görevli olanların kafalarını kestirmiştir¹¹⁶. Böylece büyük işler yapan insanlar nankör işlerinin kurbanı olmuştur.

Xerxes, bu köprülerin yapılmasını şu amaçla istemekteydi: bu köprüler sayesinde Persler,Hellas'a hem karadan hem de denizden taarruz edecekler ve kara kuvvetlerinin deniz kuvvetleriyle işbirliği yapılması sağlanacaktı. Başarısız kalan köprü yapımı işinden sonra, Hellespontos 'ta *Harpalos* adlı bir Hellen mimarın planlarına göre önden ve arkadan demirlenmiş ve birbirine bitleştirilmiş gemilerle iki köprü kurulmuştur¹¹⁷.

Salamis savaşına katılmış olan, Büyük tragedya yazarı Aischylos, bu cezayı ve Hellespontos'un zincire vurulmasını, savaşı anlatan dramında şu şekilde anlatır:

Hızlandırdı felaketi körü körüne,

Tutsak ettiği için o kutlu Hellespontos'u

Tanrının su geçidi Bosphoros'u*, yeni bir düzenle,

Örslerle dövülmüş prangalara vurdu.

Koca ordu için büyük bir geçit yarattı. Aymaz, unutup ölümlü olduğunu

Bütün tanrılara ve Poseidon'ada tepeden bakmaya kalkıştı¹¹⁸.

¹¹⁶ Herodotos 2004, VII. Kitap, 348.

¹¹⁷ Mansel 2004, 280.

*Bosphoros Boğazı: Günümüz İstanbul Boğazı.

¹¹⁸ Aischylos 2005,54.

Köprülerin bitmesi, Athos Dağındaki hazırlıkların tamamlanması ve deniz yükseldiği zaman kazılan kanalın ağzı tıkanmasın diye yapılan dalgakıranların tamamlanması haberinin gelmesiyle, kışı Sardes'te geçiren ordu, ilkbaharda tüm eksiklikleri tamamlanmış olarak yola çıkarak Hellespontos'a geldi. Geçiş hazırlıkları yapılırken Xerxes, Perslerin ileri gelenlerini çağırarak bir konuşma yaptı ve onlara şunları söyledi:

“ Persler sizi buraya yiğitlik göstermenizi, Persler 'in zaferlerle dolu geçmişlerine, bu parlak ve değerli mirasa leke düşürmemenizi rica etmek için çağırttım. Sizden bu savaşa dört elle sarılmanızı şunun için istiyorum ki, bana dediklerine göre, yiğit uluslara karşı yürüyoruz; eğer onları yenersek artık ordumuzun karşısına çıkacak bir güç kalmayacaktır. Şimdi alın yazısının Pers İmparatorluğunu ellerine bıraktığı tanrılara dua edelim sonrada denizi geçelim¹¹⁹.

Boğazı geçiş aralıksız yedi gün yedi gece sürmüştür, buda ordunun ne kadar kalabalık olduğunu göstermektedir. Ordu, Avrupa topraklarına girdiği sırada, Xerxes, Hellas şehirlerine haberciler göndererek bu şehirlerden toprak ve su istemiştir. Toprak ve su veren şehirler, Pers egemenliğini kabul edip yıkımdan kurtulacaklardı. Geri dönen habercilerin kimisi eli boş, kimisi dolu dönmüştür. Toprak ve su veren şehirler şunlardır: *Thessalialılar, Dolop'lar, Enien'ler, Perrhaibialılar, Lokris'liler, Magnetialular, Malis'liler, Phtitis'teki Akhaialı ve Boiotialular'ın bir kısmıdır¹²⁰*(Hellen Şehirleri için bk. Haritalar – Har. 4).

4.2.4. Pers ve Hellas Savaş Kuvvetleri'nin Sayısı

Herodotos'a göre Pers ordusu milyonluk bir sayıya sahiptir. Ancak bu varsayım hayal ürünü olsa gerektir. Çünkü savaşa katılmış olan tragedya yazarı Aishülos'a göre 1207 Mısır, Suriye, Fenike, Kıbrıs ve Ionia gemisinden ibaret bir donanma bulunmaktadır. Kara ordusuyla birlikte bu sayının 300.000 civarında olması akla daha yatkındır¹²¹. Müttefik kara ordusunun ise 30.000 civarında olduğu düşünülmektedir¹²². Aischylos, Persler isimli tragedyasında, Perslerin ve Hellen şehir devletlerinin gemi sayısını şöyle anlatmaktadır:

¹¹⁹ Herodotos 2004, VII. Kitap, 353.

¹²⁰ Herodotos 2004, VII. Kitap, 371.

¹²¹ Mansel 2004, 281.

¹²² Mansel 2004, 290.

Şurası gerçek ki, gemi sayısı bakımından barbarlar üstündü.

Yunanlıların teknesi hepsi üç yüzdü.

On gemide yedek kuvvetleri vardı.

Xerxes iyi biliyorum, tam bin kadırgayla geldi

Ayrıca iki yüz yedi süratli tekne¹²³.

4.2.5. Artemision Deniz Muharebesi Ve Thermopilai Savunması (İ.Ö. 480)

Pers Kralı Xerxes 'in seferi Atina'ya karşıymış gibi görünüyordu ama aslında tümHellas'a karşıydı. Son derece dar bir görünüm arz eden bu *Thermopilai geçidi*, Thesselia ile Orta Hellas arasındaki biricik askeri yoldu. Hellenli müttefikler, bu geçidin önemini bilmelerinden dolayı, geçidi tutma fikrinde birleştiler. En kuzeydeki savunma hattı olan *Tempe geçidi*, uzun vadede elde tutulamayacağı için boşaltılmıştır. Bu sayede bütün Thesselia Perslerin savaş üssü haline gelmiş oluyordu.

Müttefiklerin savaş planı, karşı yakadaki Euboi'a'nın, Artemision burnunun kuzeydoğu ucunda konuşlanmış olan Atina filosu zaferi kazanıncaya kadar Leonidas'ın başlarında bulunduğu 7000 kadar Yunanlı müttefikin, düşmanı oyalaması üzerine kurulmuştur¹²⁴. Bu geçit, Sparta kralı Leonidas komutasında, aralarında 300 kadar Spartalı, 4000 kadar Peloponnesli ve 3000 kadar da çeşitli Hellen askerlerinden oluşan zayıf bir kuvvet tarafından korunuyordu. Aralarında 120 Atina gemisi bulunan 270 gemilik müttefik donanması Termipolai hizasında, Evboiai adasının kuzeybatı burnunda Artemision açıklarında demirlemiştir. 50 gemi ise Eğriboz boğazını tutuyordu. Hellenliler ile Persler, İ.Ö. 480 yılında, önce denizde karşılaşmıştır, Persler, kısa süre önce *Sepias* tepelerinin önünde büyük bir kaza yapıp, gemilerin 400 kadarını kaybetmelerine rağmen, yine de Hellas donanmasından sayıca çok üstündü¹²⁵.

Artemision önlerinde üç gün süren deniz muharebesinde müttefik donanması sayıca az olmasına rağmen Pers donanmasına başarıyla karşı koymuştur. Pers donanması sayı olarak

¹²³ Aishylos 2005, 39.

¹²⁴ Friedell 1999, 167.

¹²⁵ Thubron 2004, 62.

çok üstündü ama bu sayı fazlalığı dezavantaja dönüşüyordu. Çünkü sayıları fazla ve büyük olan Pers gemileri, savaşırken serbest davranamıyor ve birbirlerinin üzerine düşerek manevra kabiliyetini kaybetmiştir. Her iki tarafta büyük kayıplara uğramakla beraber, kesin bir sonuç elde edilememiştir. Böyle giden savaş, her iki tarafın kendi yerlerine çekilmesiyle son buldu. Bunun üzerine Persler geçidi karadan zorlamaya karar vermiştir¹²⁶.

Geçitte, Perslerin gelmesini bekleyen Müttefik kuvvetlerinin başlarında, her sitenin ayrı bir komutanı vardı. Ama en çok beğenileni, ordunun başkomutanı olan Lakedamion'lu Leonidas'tı, Spartalılar'ın, Leonidas'ın komutası altında bu öncü birliği göndermelerinin sebebi, öbür müttefiklere, ileri yürüyüşte örnek olmak, müttefiklerin Perslerle yaklaşmasını önlemektir¹²⁷. Pers ordusu geçide yaklaşınca, Xerxes, Thermoplaie'ye keşif yaptırarak geçidi çok az kişinin koruduğunu öğrenmiştir. Geçit önünde kamp kurarak dört gün beklemiştir, böyle yaparak düşmanın Pers ordusunun kalabalıklarını görüp kaçmasını umuyordu. Beşinci gün Hellen birliklerinin kaçmak bir yana savaşmak için daha da kararlı olduklarını görünce, ona bu durum, haddini bilmezlik ve delilik olarak geldi. Öfkelenerek üzerlerine Medler'i ve Kissialılar'ı göndermiştir. Medler saldırıya geçmiş ve saldıranlardan çok azı sağ olarak dönebilmiştir. Yerlerine Büyük Kral'ın ölümsüzlerim dediği, Persler sürüldü. Başlarında Hydarnes isimli komutan bulunmaktaydı ölümsüzlerin bu işi çarçabuk bitirecekleri düşünülüyordu¹²⁸.

Ölümsüzlerin de sonu Medler 'den farklı olmamıştır, dar bir aralıkta savaşılıyordu ve Persler 'in mızrakları Hellenler'inden daha kısaydı ve sayı üstünlüğü işe yaramıyordu. Yapılan tüm denemelere karşın geçidin hiçbir noktasını ele geçiremeyen Persler geri çekilmiştir.

Kral, çok kaygılanmıştı, işin içinden nasıl çıkacağını bilemiyordu. Bu sırada Ephialtes adlı Malisli bir Hellenli , büyük ümitler içinde gelerek kralı buldu, dağın içinden geçip geçide çıkan keçi yolunu haber verdi. Ephialtes'in sözlerine çok sevinen Xerxes, hemen Hydarnes'i yanındaki birliklerle yola çıkarmıştır. Geçidi tutan Hellen birlikleri, Perslerin geçidi çevirme harekâtına çıktıklarını haber alınca bir toplantı yaptılar. Bir bölümü buldukları yeri bırakmak istemiyordu, kimisi ise bu görüşe karşı çıkıyordu. Leonidas, ordusunun büyük bir kısmının geri çekilmesini sağlayarak, yanında bir miktar Spartalı ve az miktarda Orta Yunanistanlı kuvvetle çekilen askerleri ve Sparta'nın harp onurunu korumak için geçitte

¹²⁶ Memiş 2001, 72.

¹²⁷ Herodotos 2004, 394.

¹²⁸ Herodotos 2004, 396.

kalmıştır. Savaşın üçüncü günü hem cepheden hem de arkadan saldırıya uğrayan Hellenliler , Pers ordusuna büyük kayıplar verdirterek yavaş yavaş erimiş, Leonidas savaş meydanında ölmüştür¹²⁹.

Denizde yerel bilgi ve ustalıkları Hellenliler'e yardım etmiştir. Karada ise hezimete uğramışlardır¹³⁰. Thermopilai geçidinin düşmesiyle bütün OrtaHellasPerslerin eline geçmiş oluyordu; ancak ne Atinalılar ne de Spartalılar teslim olmayı düşünmemişlerdir. Geri kalanlar İsthmos hattının gerisine çekilmiş, ötekilerde çoluğu çocuğuyla kenti terk etmiştir. Persler, Attika'yı çöle çevirmiş, Akropolisini yakıp yok etmiştir. Themistokles'in tek umudu, Xerxes'i Pers filosunu etkin olamayacağı Salamis Boğazında bir çarpışmanın içine çekebilmektir¹³¹. Böyle yaparak Perslerin askeri güç fazlalığını etkisiz kılmayı planlamıştır.

4.3. SALAMİS DENİZ SAVAŞI (İ.Ö. 480)

Dünya tarihinin belki de en düşündürücü savaşı, Thermopilia savaşından iki ay sonra, İ.Ö. 480 yılının 28 Eylülünde gerçekleşmiştir. Thermopilai geçidinin düşmesiyle OrtaHellas , Perslerin eline geçmiş, teslim olmayı düşünmeyen Atina ve Spartalılar, geriye çekilerek Pire kentinin ilerisinde Attika ile Salamis Adası arasındaki dar boğaza girerek, bu adanın Ambelaki adını taşıyan koyunda demir almışlardır. Aigina, Pelepones ve Kiklad adalarından gelen gemilerle beraber müttefik donanmasının 300 civarında olduğu tahmin edilmektedir¹³².

Themistokles'in amacı, Pers donanmasının, etkin olamayacağı Salamis Boğazında bir savaşın içine çekebilmektir. Bu nedenle Xerxes'e bir mektup yazarak, müttefiklerin moralinin bozulduğunu ve aralarında bir anlaşmazlık çıktığını, eğer şimdi saldırıya geçerse, savaşı bir çırpıda kazanabileceğini bildirdi. Böylece Kral bunun üzerine saldırı fikrini düşünmeye başlamıştır¹³³.

Xerxes, bu durum üzerine donanmayı görmeye gelmiştir, donanmayla bağlantı kurup, denizcilerin görüşünü almak istiyordu. Gemileriyle birlikte gelmiş olan çeşitli ulusların tiranlarıyla deniz komutanlarını çağırarak, Mardonios aracılığıyla her birine sordurtmuştur,

¹²⁹ Mansel 2004, 284.

¹³⁰ Levi 1987, 139.

¹³¹ Friedell 1999, 168.

¹³² Memiş 2001, 74.

¹³³ Friedell 1999, 168.

deniz savaşına girmeli miyiz? Diye. Mardonios, Sidon'dan başlamak üzere her kaptana sırayla sormuş; hepsinden de aynı şeyi yani savaştan yana oldukları cevabını almıştır. Bir tek Karya Kraliçesi *Artemisia* onların görüşüne katılmayarak Mardonios'a şöyle söylemiştir:

“ Benim tarafımdan Kral'a şunu söyle dedi: Efendimiz diyeceksin ona, benim gerçek düşüncem ne ise onu sana bildirmem ve senin en çok yararına olduğunu düşündüğüm şeyi açıklamam gerekir. Onun için sana şunu söylüyorum: Gemilerinle sakın denizde savaşa girme; bir kadın bir erkeğe savaşta ne kadar üstünse, buranın denizcileri de senin denizcilerine o kadar üstündür. Denizde savaşa girmenin gereği nedir? Bu seferin baş nedeni olan Atina'nın efendisi değil misin? Artık kimse senin önüne geçemez; yolunu kesmek isteyenler süpürülecekleri kadar süpürüldüler.” Buna karşılık hemen bir deniz savaşına atılırsan, denizde uğranılacak bir yenilgi kara ordusunun da başını yer¹³⁴.

Xerxes, İleri sürülen görüşlerden en çok *Artesimia*'nın görüşünü beğenmiştir. Zaten büyük bir insan olarak tuttuğu bu kadın, daha sıcak övgülerini kazanmış, bununla beraber yine de çoğunluğun sözünü dinleyerek deniz savaşına çıkmaya karar vermiştir.

Peloponnesoslu Hellenler için korkunç bir sıkıntı başlamıştır; görüyor ve korkuyorlardı. Çünkü Salamis'te kalmakla, Atina toprakları uğruna deniz savaşına girecekler yenilirlerse, asıl kendi topraklarını savunmasız bırakarak, adada kapalı kalacaklar, orada kuşatılacaklardı. Sonunda bu hoşnutsuzluk açığa vurulmuş ve yüksek sesle konuşulmaya başlanmıştır. Yeniden savaş meclisi kurulmuş ve bir önceki sorun uzun uzun tartışılmıştır; kimisi burada kalıp düşman eline geçmiş bir yeri savunmaktansa Peloponnesos'a gidip orayı savunmak görüşünü; Atinalılar, Aiginalılar ve Megaralılar ise burada kalıp burada savaşmak istemişlerdir. Themistokles bu tartışmada yenilmiş; Peloponezliler'in görüşü kazanmıştır. Themistokles, yukarda bahsettiğimiz, Pers filosuna gizlice haber gönderme işini bu sırada planlamıştır. Kendisini Perslerin gizli yandaşymış gibi göstererek, Xerxes 'in güvenini kazanmak istiyordu. Amacı, Persleri Salamis boğazında savaşa çekmekti. Gönderdiği haberciye sıkı sıkıya şunları söylemesini tembihlemiştir:

“ Atinalıların komutanı beni diğer komutanlardan gizli olarak gönderdi, zira komutan kraldan yanadır zaferin Yunanlılardan çok sizde kalmasını ister. Düşmanlarınız korku içinde kaçmaya hazırlanmaktadır. Ve onları şimdi böyle kolay kaçmaya izin vermezseniz, düşünülebilecek en büyük darbeyi vurabilirsiniz. Aralarında anlaşamıyorlar; bundan sonra

¹³⁴ Herodotos 2004, VIII. Kitap, 422

size dayanabileceklerinden korkmayınız. Tersine sizden yana olanlarla, size karşı olanlar kendi aralarında çarpışacak, sizde sadece bir deniz savaşı seyredeceksiniz"¹³⁵.

Temistokles'e göre Salamis koyu gibi stratejik bir mevki terk edilirse, bu açık denizde muharebe vermek anlamına gelirdi ki, bu da Atina donanmasının sonu demektir.. Ama tersine savaş Salamis koyunda verilir ve Temistokles'in muharebe planı tam olarak gerçekleştirilebilirse, Pers donanması bu dar alanda yeterince manevra yapamayacağından büyük bir hezimete uğrardı¹³⁶.

Pers donanmasının Salamis koyuna yakın bir yerde olduğunu öğrenen Yunan Amiralleri, buldukları yerde kalmaya karar verdiler. Bu savaş varoluş ya da yok oluş savaşı olacaktı. Bütün gece her iki tarafta harp hazırlığı yapmakla meşgul oldular. Xerxes, denize doğru ilerlemiş bir burunda, gümüş tahtına oturmuş bir vaziyette muharebeyi takip ederken İki filo, Salamis 'in doğusunda, Aghios, Giorgios adasındaki dar geçitte bulunan rotalarının üzerinde bir noktada birleşen yerde karşılaştılar. Greklerin sağında, Peloponnesos'tan birlikleriyle Eurybiades başkumandandı. Bütün merkez ve sol ise, şehirlerini ve insanlarını özgürleştirmek ile yanıp tutuşan adamlarla dolu Themistokles'in altındaki 200 kadırgasıyla Atinalılardan oluşmaktaydı¹³⁷ (Res. 20).

Düşmanı boğazların içinde tuzağa düşürdüklerini sanan Persler, onun yerine büyük bir hata yaparak onların kendi tuzaklarına düşmüşlerdir¹³⁸. Pers gemileri dar bir yerde sıkıştıkları için serbest savaşmıyorlardı. Kısa sürede Grekler avantaj kazanmaya başlamıştır. Ağır kalkanlarının ardında, yılmadan kanlı güvertelere ilerleyerek organize gruplarla Perslilere saldırmışlardır. Persli okçular ümitsizce dik ve metalik gemilere oklarını fırlatmışlardır. İlk olarak Persler 'in sağında bulunan Phoenecianlılar bozguna uğramıştır. Savaştan dönen ilk hat, takip eden hasarsız gemilerle çarpışarak bütün kanadı kargaşaya sürüklemiştir. Phoenecianların çöküşü, merkezde olduğu gibi solda da dayanılmaz bir baskıya sebep olmuştur. Kralın filoları: Kıbrıslılar, Kilikyalılar ve İonialılar ağır kayıplar vererek dağılmaya başlamıştır. İnsan kaybı çok büyük olmuştur. Persler, sadece savaşan denizci arkadaşlarını değil, aralarında Kralın kardeşi Ariabignes ve Pers merkezinin amirali Syennesis'in de olduğu birçok liderlerini kaybetmiştir¹³⁹. Uzun çarpışmalardan sonara Atinalılar, Fenike gemilerini hezimete uğratmıştır. Denizin yüzü gemi enkazı ve insan cesetleriyle örtüldü. Denize düşen yunan

¹³⁵ Herodotos 2004, 424.

¹³⁶ Memiş 2001, 74.

¹³⁷ Thubron 2004, 65.

¹³⁸ Thubron 2004, 63.

¹³⁹ Thubron 2004, 66.

askerleri yüzerek karaya çıkıyorlardı. Fakat pers askerleri yüzme bilmediklerinden boğuluyorlardı¹⁴⁰.

Çarpışma sabahın erken saatlerinde başlamış, akşama dek sürmüştü; gün batımından iki saat sonra çıkan ay, Persler 'den arta kalan cesetleri gemi harabelerini ve kaçışanları aydınlatıyordu sadece¹⁴¹. Bu durum korkunç bir görüntüydü. Aischylos 'un, Pers kadınlarının dilinden anlattığı "Persler" isimli tragedyasının bir bölümünde, bu savaşın sonucunu şöyle anlatır:

Korkunç, korkunç bu haber! Eyvah ağlaşın Persler

Yazık yazık, boş yere

Türlü silahlarla donanmış karma ordu

Salamis kıyılarında bütün komşu kıyılar ölülerle dolu.

Çarpılmışlar kara yazgılarına¹⁴²

Yazık yazık, sevdiğimiz cesetleri batıp batıp çıkıyor dalgalara.

Acı yas çığlıkları atın Perslere,

Ah Salamis işittikçe nefret uyandıran ad.

Atina, ah, inlerim andıkça seni.

Oy Atina, adın nefret uyandırır düşmanlarında

Anımsatır bize neler neler

Uğruna binlerce Pers kadını

Oğullarını, kocalarını yitirdiler¹⁴³.

Bu eserde Dareios'un ağzından şu önemli nasihatide verir:

Hellen Ülkesine bir daha savaş açmayasınız

¹⁴⁰ Günaltay 1987, 199.

¹⁴¹ Friedell 1999, 168.

¹⁴² Aischylos 2005, 36.

¹⁴³ Aischylos 2005, 37.

*Ordumuz sayıca üstün bile olsa,
Çünkü üzerinde savaşılan toprak
Onlardan yana, savaşır onlarla birlik¹⁴⁴.*

Pers donanması tümüyle yok edilmiş değildi fakat oldukça küçülmüştü. Persler, Faleron* önünde toplanmış olan donanmanın kalıntılarını Anadolu'ya geçirdiler. Muharebeyi Attika topraklarından, Aigaleos yamacından izleyen Xerxes, çarçabuk Yunan topraklarını terk etmiş ve kışı geçirmek üzere Sardes'e gitmiştir. Mardonios'un komutasında bırakılan Pers ordusu, tahrip edilmiş olan Attika'da kışı geçirmesinin zor olmasından, burayı boşaltarak Theselya'ya çekilmiş ve orada, ertesi yıl harekete geçmek üzere, kışlık ordugâhı kurmuştur¹⁴⁵.

Propaganda yoluyla Hellen birliğini bozmaya çalışan Pers komutanları bunu başaramamıştır. İ.Ö. 479'da yapılan Plataiai de karada, Mikaleide ise deniz Muharebelerini kazanan Hellen birliği, Pers birliklerini tamamen Yunanistan'dan atarak, yurtlarını Pers tehlikesinden kurtarmıştır.

4.3.1. Salamis Deniz Savaşının Tarihsel Önemi

Salamis deniz savaşının kazanılması ve ardından İ.Ö. 479'da Plataiai'de kara ve Mikaleide, Deniz Muharebelerinin kazanılmasıyla, Müttefikler büyük bir moral bularak kendilerine olan güvenlerini arttırmış, Pers ordularının yenilmez olduğunu düşünen diğer Hellen kentlerine, onların da yenilebileceğini göstermiştir. Bundan böyle Hellenler, savunan değil saldıran taraf olmuş, savaş Hellas'dan Anadolu ve İran'a taşınmıştır¹⁴⁶. Ionia kentleri kaynamaya başlamış ve bütün şehirler ayaklanıp, Pers taraftarı tiranları devirerek bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.

Antik ve modern yazarların deyimiyle mızrak, ok ve yaya galip gelmiştir (Pers – Hellen silah ve giysilerini İç. Bk. Res. 21). Bu zaferi Themistokles'in dehasına borçluydular.

¹⁴⁴ Aischylos 2005,56.

*Faleron: Atina'da bir yerleşim.

¹⁴⁵ Mansel 2004, 288.

¹⁴⁶ Tekin 1998, 78.

Hellenler karada uzun süre dayanamazdı. Galibiyeti denizde yakalamış olmalarını bir mucize olarak kabul etmek gerekir. Parlak askeri modern bir yazar olan A. Köster, “ Pers filosunu Sepias burnunda yakalayan fırtına on iki saat sonra çıksaydı, dünya tarihinin gidişatı bambaşka olurdu” der¹⁴⁷. Tamamen haklı olan bir düşüncedir bu: Çünkü o zaman güçlü Pers filosu, Hellen filosu ezilip geçer, Peloponnesos’u abluka altına alır, bütün Hellas bir satraplığa dönüşürdü. Ama dünya tarihinin derin anlamı bu tür durumlarda kendini belli eder, çarkları gizlice döner, ibresi bilinmeyen nedenlerden ötürü ansızın yavaşlar, hızlanır ya da durur, hatta tersine işler. Neden Hunlar, Katalonya düzlüklerinde yenildi, neden Türkler Viyana’dan öteye geçemedi. Ya da neden Hannibal, Roma ordusunu darmadağın ettiği halde Roma’yı işgal etmedi, Moğollar, galip geldikleri halde Silezya’yı neden terk ettiler. Bu gizemli dönüm noktaları olmasaydı, Avrupa şimdi Hun, Türk, ya da Moğol olurdu. Salamis zaferi olmasaydı Avrupa’da, Pers olurdu.

Salamis başta olmak üzere Plateai, Mikale Muharebeleri, Pers –Hellas savaşlarında dönüm noktası olmuştur. Bu savaşlardan sonra Persler, Hellenler’e değil, Hellenler, Perslere taarruza başlamışlar ve bu taarruzlarını M.Ö. 5. yüzyılın ortalarına kadar sürdürmüşlerdir¹⁴⁸. Anlaşıldığına göre, Troia savaşından önce hiç birlik olmamış olan Hellas şehirleri, kısmen de olsa bu savaşlardan sonra bir birlik olmuştur¹⁴⁹.

Xerxes, Hellenler’in birleşik kuvvetlerini püskürttüğünde, aralarında Persler’in boyunduruğundan kurtulup, mücadeleye katılmış olanlar, çok geçmeden, biri denizde, öteki karada boy gösterilerinde bulunmuş iki devlet olan Atina ile Lakedemonya (Sparta) arasında bölünmüştür. Söz konusu iki kuvvet bir süre barış içinde yaşadktan sonra, araları bozulmuş, sonunda taraftarlarının desteği ile bir birlerine savaş açarak Peloponnesos Savaşları’nın çıkmasına neden olmuştur¹⁵⁰.

---

¹⁴⁷Friedell 1999, 169.

¹⁴⁸ Memiş 2001, 78.

¹⁴⁹ Thukydides 1972, 4.

¹⁵⁰ Gorce 1986, 29.

4.4. ATTİKA - DELOS DENİZ BİRLİĞİ VE PELOPENESOS SAVAŞLARI (İ.Ö. 431-404)

4.4.1. Attika – Delos Deniz Birliği

İ.Ö. 490 – 479 yılları arasındaki savaşlardan sonra, Persler püskürtülmüş olmakla birlikte, Anadolu'daki kentlerde ve adalarda Pers tehlikesi devam ediyordu. Bu nedenle Hellenler, önderliğini Sparta ve Atinalıların yaptığı bir birlik kurmuştur. Aslında Sparta, “Peloponnesos Birliği” denilen bir birlik oluşturmuş bulunuyordu; Ancak Sparta'nın donanma deneyimi Atina kadar güçlü olmadığından deniz aşırı seferleri kaldıramayabilirdi¹⁵¹. Bu durum Atina'nın bir deniz imparatorluğu kurma fikrinin temelini oluşturuyordu¹⁵². (Atina şehri ve planı için bk. Haritalar – Har. 5)

İ.Ö. / 477 yazında, Anadolu ve ada şehirlerinden bazıları, kutsal bir ada olan Delos 'ta bir araya gelerek bir birlik kurdular; buna göre her şehir, birliğe savaş gemisi temin etmekle yükümlüydü. Küçük şehirler ise, savaş giderlerini karşılamak için para yardımı yapacaklardı¹⁵³. Amaçları: Perslerle sürekli bir mücadele içinde olabilecek gücü oluşturup, Anadolu'daki İonia şehirlerinin bağımsızlığını sağlayarak, Perslerin, Hellas ülkesinde yaptıkları tahriplerin öcünü alabilmektir¹⁵⁴.

Birliğin teşkilatını Temistokles 'ten yardım gördüğü anlaşılan Atinalı devlet adamı Aristides hazırlamıştır. Birliğe giren şehirler, Atina ile ayrı ayrı ittifaklar yapıyor, Atina'nın düşmanlarıyla düşman, dostlarıyla dost olacaklarına ant içiyorlardı. Birleşmiş bu şehirler, bağımsızlıklarını koruyor fakat Perslere karşı yapılacak müşterek mücadele için gerekli deniz ve kara kuvvetlerinin idaresini ayrıca tehlikeye açık olan, bölgelere asker yerleştirme haklarını Atina'ya bırakıyorlardı. Her şehrin vereceği vergi miktarı Aristides tarafından büyük bir adaletle saptamış bu nedenle bu devlet adamına “*dikaio*s”* lakabı takılmıştır. Her yıl toplanan vergilerden oluşan birlik hazinesi, Delos 'ta Apollon ve Artemis tapınağında saklanıyor, bu hazineyi “Hellenotamies” adını taşıyan maliye memurları tarafından idare

¹⁵¹ Tekin 1998, 79.

¹⁵² Forum.arkeo-tr.com/viewtopic.php

¹⁵³ Meigs 1982, 40.

¹⁵⁴ Levi 1987, 140.

**Dikaio*s: Yunanca Adil anlamına gelmektedir

ediliyordu. Bununla beraber müttefiklerin istedikleri zaman hesapları kontrol etme hakkı bulunmaktaydı¹⁵⁵.

Birlik toplantıları Delos 'ta yapılıyor, önemli sorunlara dair kararlar alınıyordu. Bu mecliste herkes askeri gücüne göre temsil ediliyordu. Ege adaları ve Karya'nın kuzeyinden başlamak üzere, 300'ü bulan şehir devletini kapsayan bu birlik Hellenler'in siyasi alanda meydana getirdikleri en büyük birlikti. Atina'nın müttefikler oranla çok daha büyük ekonomik ve askeri güce sahip bulunması, birlik meclisinde en güçlü şekilde temsil edilmesini sağlıyor ve yönetimdeki hegemonyasını koruyordu. Bu birliğin yanında Spartalılar'ın kurduğu "Hellen Birliği" var olmakla birlikte, İ.Ö. 461 yılına kadar bu birliğin üyesi olarak kalmaya devam etmiştir.

Birliğin ilk işi Karadeniz ile olan ticaret yolunun açık tutulması için Trakya ve boğazları Persler'den temizlemek olmuştur¹⁵⁶. Atina'nın, Delos birliği içindeki hegemonyasını arttırması, başta Sparta ve Korinthos olmak üzere Pelopennesos devletlerinin kuşku ve kıskançlığını sağladığı anlaşılmaktadır¹⁵⁷. İşte bu rekabet türlü evrelerden geçtikten sonra Pelopennesos harbini doğurmuştur.

4.4.2. Pelopennesos Savaşlarının Nedenleri

Sparta ordusunun komutanı Kral Arkhimados'un adından ötürü "Arkhimados Savaşı" olarak bilinen Pelopennesos Savaşları, bazı kesintiler olmakla beraber İ.Ö. 431 yılından, İ.Ö. 404 yılına kadar devam etmiştir¹⁵⁸. Pelopennesos savaşı denince, Atina deniz imparatorluğu ile Pelopennesos birliği arasında ortaya çıkan ve işin içine Makedonya, Trakya ve Pers devletlerindeki karıştıran yirmi yedi yıllık savaş gelir aklı¹⁵⁹. Bu savaşın görünen nedenleri arasında, Korinthos ve bu şehrin kolonisi olan Kerkyra arasında ortaya çıkan Epidamnos şehri üzerindeki hak iddiasıdır. Korinthoslular'ın, Kerkyra ile arası açık olan Epidamnos şehrine yardım etmesi ve her iki şehirde Epidamnos üzerinde hak iddia etmesi yüzünden çıkan husumet gösterilir¹⁶⁰. Bu husumetten ötürü çıkan deniz savaşlarına,

¹⁵⁵ Mansel 2004, 299.

¹⁵⁶ Tekin 1998, 79.

¹⁵⁷ Levi 1987, 140.

¹⁵⁸ Friedell 1999, 190.

¹⁵⁹ Taniilli 1994, 301.

¹⁶⁰ Thuykudides 1972, I. Kitap, 19.

Atina'nın Kerkyra yandaşı olarak donanma göndermesi sonucu, Korinthos'un Atina'ya kızması¹⁶¹ savaşın kıvılcımlarını atmıştır.

Gerçek nedenini ise, yine Thuykudides şöyle anlatır:

*“ Harbe Atinalılarla Peloponnesoslular, Euobia'nın alınmasından sonra aralarında yapılmış olan otuz senelik sulh anlaşmasını bozarak başladılar. İşte onların bunları niye bozduklarının sebeplerini çıkan anlaşmazlıkları, bir zaman gelip de bu kadar büyük bir harbin Hellenler arasında neden çıktığı uzun uzun araştırılmasını diye önceden yazdım. Ben bu savaş hakkında en doğru sebep olarak, Atina'nın güçlenmesinin Lakedemaionlular'da endişe uyandırarak onları harp etmeye zorlamalarını görüyorum”*¹⁶² Demiştir.

Atina'nın altın çağı Salamis Savaşı'ndaki sarsılma ile doğmuştur. Atinalılar için zaferin ödülü, toplumlarının ve yönetimlerinin gelişerek, demokratikleşmesiydi. Böylece, sırasıyla sanatsal ve zihinsel başarılar, üretiminin patlamasına yardımcı oldu. Kültürel ilerlemeyle birlikte çoğu kaçınılmaz bir şekilde denizde gerçekleşen olağanüstü bir ticari patlama oluştur¹⁶³.

Pers savaşlarını izleyen günlerde, Atina, Hellas'ın geri kalan yanına tamamen egemen olma isteğini saklamamıştır. Bu, konfederasyon yasalarına aykırıydı. Spartlılar bu duruma sessiz kalmayarak itiraz etmiştir¹⁶⁴.

İ.Ö. V. yüzyılın ilk yarısında bütün Hellen dünyasını derinden etkilemiş olan Pers Savaşlarının sonucunda Atina'nın siyasal ve ekonomik alanda fazlasıyla güçlenmiş olması, Atina ve Sparta arasındaki sosyal, kültürel, ekonomik ve askeri alandaki derin farklılıklar gösterilmektedir. Ancak, her iki Hellen devleti ve bunların müttefikleri arasında 27 yıl boyunca sürecek ce Hellen dünyasına büyük yıkımlar getirecek olan bu savaşın meydana gelmesinde en büyük nedenin ekonomik nedenler olduğu düşünülmektedir.¹⁶⁵ Yıllar sonra, bu aşırı ticari med-cezir güç kazanmıştır. “Dünya'nın tüm malları bizim yolumuza girer” diye böbürlenirdi Pericles ve yedi önemli merkeze hükmeden şehir merkezinin önde gelen bireylerinden biri olan o, fetihle barışçı ticari yayılma politikasını ileri sürmüştür. Yine de,

¹⁶¹Thuykudides 1972, I. Kitap, 34.

¹⁶² Thuykudides 1972, I. Kitap, 17.

¹⁶³ Thubron 2004, 75.

¹⁶⁴ Gorce 1986, 43.

¹⁶⁵ Erten 2005, 1.

Atinalıların kudreti, içlerinde Korinthos ve Sparta'nın da bulunduğu komşu yönetimlere korku salmıştır¹⁶⁶.

Atina ticaret ve sanayisinin, Ege Bölgesine egemen olmasından sonra, Adriyatik Denizi ve İtalya'ya kadar uzanması, Batı Ülkeleriyle öteden beri ticarete bulunan Megara ve Korinthos gibi şehirleri Atina ile rekabet edemez duruma düşürmüştür. Tüm Batı ticareti Atina'ya tabi olacak ve Pire Limanı bu ticaretin merkezi olacakmış gibi görünüyordu. Atina en parlak günlerinde belki de iki milyon kişiyi barındıran 179 şehri direk olarak yönetiyordu. Bunların en uzakta kalanı Atina'ya yalnızca sekiz gün mesafede (200- 250 mil) bulunuyordu. Atina'nın denizlerde güçlü olduğu dönemde Sicilya'dan; Mısır'a etkin olduğunu hesaba katarsak, Atina siyasetini dikkate alması gerekenlerin sayısı Yirmi milyon kişiyi bulmaktadır¹⁶⁷.

İ.Ö. 431'de Peloponnesos savaşının başlamasına yol açan ilk nedenlerden birisi Atina meclisinin Perikles'in etkisiyle çıkarttığı, Megara'nın Ege'deki Liman ve pazarlardan yararlanmasını engelleyen kararnamedir. Böyle bir durum da, Peloponnes devletleri, Atina'nın yalnız ekonomik değil, siyasal nüfuzu altına girmeleri olası bir durumdu. Çünkü bu şehirler, günden güne artan nüfuslarını besleyebilmeleri için, batı'dan besin maddeleri getirtmek zorundaydılar. Atina'nın deniz taşımacılığında çok ileri gitmeleri ve çeşitli kentlerle yapmış oldukları savunma anlaşmaları, Batı ticaretiyle doğrudan doğruya ilgisi olmayan Sparta'yı bile bir gün tümüyle Atina'nın nüfuzu altına girme düşüncesiyle korkutuyorlardı¹⁶⁸. Megara ve Korinthos gibi şehirlerin sızlanmaları bu savaşın başlamasına sebep olmuştur.

4.4.3. Peloponnes ve Delos Birliklerinin Savaş Kuvvetleri

Birbirleriyle 27 yıl boyunca amansızca savaşacak olan bu iki taraf, ekonomi ve savaş gücü bakımından birbirinden oldukça farklıydı. Argos ve Ahhaya dışında Tüm Peloponnes'i nüfuzu altında bulunduran ve Megara, Fokis, Lokris, Boiotya, Korinthos ve onun kolonileri gibi müttefiklere sahip olan Sparta, her şeyden önce bir tarım ülkesiydi. Bu yüzden donanması ve parası yoktu¹⁶⁹. Peloponnesliler arasında en güçlü deniz kuvveti olan Korinthos, Kerkira

¹⁶⁶Thubron 2004, 79.

¹⁶⁷Ferguson 1983, 42.

¹⁶⁸Landels 1996, 145.

¹⁶⁹Mansel 2004, 317.

donanmasıyla bile başa çıkamayarak yenilmişti.¹⁷⁰ Bunlardan, sayısı bilenmemekle beraber Korinthos, Megara, , Sikyon, Pellene, Elis, Amprakia ve Leukas şehirleri donanma; Boiotlar, Fokis ve Lokrisliler süvari, geri kalanlar ise Piyade vererek destek oldular¹⁷¹.

Buna karşılık Peloponnesliler 'in 40.000 kişiden oluşan güçlü bir kara ordusu vardı. Peloponnesliler 'in mali durumu hiçte iyi değildi. Korinthos dışında güçlü bir ekonomi olmadığından bir birlik hazinesi oluşturulamamıştı. Atina ise aşağı yukarı 2 milyon nüfuslu Attika- Delos deniz birliğini hegemonyası altında tutuyordu. Platai, Navpaktos, Akarmanya ve Kerkyra (Korfu) ile ittifaklar yapmıştı. Atina'nın asıl gücü denizdeydi. İ.Ö. 431. Yılında Atina donanmasının savaşçı kısmının 300, ihtiyat kısmının ise 100 gemiden ibaret olduğu düşünülmektedir¹⁷². Bu donanmaya Sakız, Midilli ve Korfu adası gemilerinin de katıldığı düşünülecek olursa Atina'nın o zamana kadar Akdeniz de meydana getirmiş olduğu en büyük donanmaya sahip olduğu anlaşılır.¹⁷³Thukydides, Delos Birliğinin kara ordusunu şöyle bildirir: garnizonlarda ve surlar boyunca 16.000'den başka, ayrıca 13.000 *Hoplit**daha bulunmaktaydı¹⁷⁴.

4.4.4. Delos ve Peloponnesos Birliklerinin Savaş Planları

Her iki tarafında savaş gücünün Farklı olması nedeniyle farklı savaş planları hazırlıyorlardı. Sparta tarım ülkesi olmasından kaynaklı ve donanmasının yetersiz kalmasından dolayı, Atina'yla karada savaşmayı planlıyordu. Atina ordusu karada esaslı bir yenilgiye uğratılırsa deniz birliği dağılır, Atina'daki demokratik hükümet devrilir ve böylece Atina,Hellas'ta ulaştığı yüksek mevkie kaybetmiş olurdu.

Atinalılar ise kara muharebelerinden mümkün olduğu kadar çekinmek, gereğinde tüm Attika'yı boşaltarak Atina surlarının savunma yapmayı planlamışlardır. Güçlü donanmaları sayesinde Peloponnes 'in kıyı şehirlerini tahrip ederek, bunların denizle olan bağlantılarını keserek yavaş yavaş yıpratılarak aman dilemek zorunda bırakmak istiyorlardı.

¹⁷⁰ Thukydides 1972, I. Kitap, 34.

¹⁷¹ Thukydides 1975, II. Kitap,7.

¹⁷² Mansel 2004 318.

¹⁷³ Mansel 2004 318.

* *Hoplit*: Ağır silahlarla kuşanmış piyadeler.

¹⁷⁴ Thukydides 1975, II. Kitap, 10.

Yine Thuykidides'ten öğrendiğimize göre, Atina'nın başında bulunan Perikles'in asıl gayesi, Atina'nın itibarını korumak ve Atina için onurlu bir barış yapma fikrini Atinalılara, aşlamak istiyordu. Yunanistan'ı içine alan büyük bir Hellen imparatorluğu kurmak fikri aklından geçmemiştir¹⁷⁵.

4.4.5. Peloponnesos Savaşları'nın Başlaması

Yunanistan'ın güneyinde, Korinthos Körfezi'nin, karanın içine doğru uzanarak anakarayı neredeyse ikiye ayırdığı görülür. Dar Korinthos Kıstağı ile anakaraya bağlanan bu yarımada Peloponnesos ya da Mora adı verilir(Peloponnesos yarımadası ve şehirleri için bk. Haritalar – Har. 6).

Thukiydides, Ksenophon gibi Antik tarihçilerin anlattıklarından öğrendiğimize göre, İ.Ö. 431 yıllarından İ.Ö. 404 yılına kadar sürdüğü anlaşılan bu harpler, irili ufaklı birçok deniz ve kara muharebesinden ibarettir. Peloponnesos harplerinin ilk tohumları şu şekilde atılmıştır. Korinthos, Epidamnos kenti nedeniyle Kerkyra (Korfu) adasıyla aralarında çıkan “Levkimme Muharebesinde” eski bir kolonisi olan Kerkyralılar'a yenilmiştir. Fakat İ.Ö. 433 yılına kadar donanmalarını yenileyerek, tekrar bu adaya taarruza geçmişlerdir. İki taraf karşı karşıya geldikleri esnada hem Korinthoslular hem de Kerkyralılar, elçiler göndererek Atinalılardan yardım istediler. Atinalılar, tercihlerini Kerkyra tarafından kullanmıştır. Fakat Peloponnesliler'le İ.Ö. 446 yılında yapmış oldukları anlaşmaya sadık kalarak, bu ada ile sadece savunmaya dönük bir ittifak yapmışlardır¹⁷⁶.

Atina, savaşa doğrudan müdahale etmese de Korinthos gemilerinin savaştan eli boş dönmesini sağlamıştır. Söz konusu ittifak nedeniyle, batı ticaret yolu Atinalıların kontrolüne girmiş oluyordu. Korinthoslular bu olaydan dolayı Atina'ya düşman kesilmiş ve Atina'ya bağlı “Potidaia” kentinin Atina'dan ayrılmasına yardım ettikleri gibi, İ.Ö. 432 yılında onlarla birlikte Atina'ya karşı birlikte savaşmışlardır¹⁷⁷.Fakat Korinthoslular bu savaşta yenilerek, “Potidaia” kentinin Atinalılar tarafından kuşatılmasını önleyememişlerdir. Korinthos'un

¹⁷⁵ Friedell 1999, 169.

¹⁷⁶ Mansel 2004, 315.

¹⁷⁷ Erten 2005, 2.

savaşa doğrudan müdahalesi, Peloponnesliler 'in İ.Ö. 446'daki barışı bozduğunu göstermektedir¹⁷⁸.

Bu olaylar üzerine Peloponnesos harpleri halen başlamış değildi, görüşmeler devam ediyordu. Çünkü bu yapılanları Korinthoslular kendi başlarına yapmışlardı¹⁷⁹. Diğer taraftan Korinthoslular, bir süredir Argos'la arası açık olan Sparta 'ya, Argos'la birleşeceğini söyleyerek Sparta meclisini baskı altına almış, Spartalıları, Atina'ya karşı askeri önlemler almadıkları takdirde, bağımsızlıklarını kaybedecekleri konusunda konuşmalarla savaşımaya ikna etmişlerdir¹⁸⁰.

Peloponnesoslular, harbi başlatmak, fakat harp sorumluluğunu Atina'ya yüklemek için bir takım bahaneler bulmaya çalışmıştır. Bu nedenle Atinalılar'dan, Perikles'in Atina'dan çıkarılması, Potideia ve Megara ablukasının kaldırılması gibi ağır isteklerde bulundular. Bu isteklerin Atinalılar tarafından reddedileceğinden emin olan Peloponnesliler, bu suretle harbin sorumlusu olarak Atina'yı göstermek istiyorlardı. Perikles tüm güç ve nüfuzunu kullanarak, halkı her biri hakaret sayılması gereken bu istekleri ret ile harbi göze almaya davet etmiştir¹⁸¹.

Bununla beraber iki taraf arasında ilk zamanlar bir takım teklif, karşı teklifler ve bunların sonunda bazı görüşmeler olmuştur. Fakat Peloponnesliler, son teklif olarak Attika – Delos deniz birliği üyelerine otonomilerinin geri verilmesini isteyip, Atina'nın egemenliği altında ezilen şehirlerin kurtarıcısı olarak ortaya çıkmak istemiştir¹⁸². Perikles, İ.Ö. 446 barışı hükümlerine uygun olarak tarafsız bir hakeme başvurulmasını istemiştir. Bu isteğin reddedilmesi üzerine savaş başlamış oldu.

Thuykidides'in tarihi sayesinde tüm ayrıntılarıyla bildiğimiz bu harp, İ.Ö. 431 yılında başladı ve bazı küçük aralıklarla tam 27 yıl sürmüştür. Savaşın ilk yıllarında Atinalılar Perikles'in planına bağlı kalarak, Sparta ile karada savaşmaktan kaçınmıştır. Bunun yerine güçlü donanmalarıyla, Peloponnesos Yarımadası'nın kıyı bölgelerini yağmalamaya başlamıştır. Spartalıları ise, gücü herkesçe bilinen kara ordularıyla her yıl hasat mevsiminde Attika'ya girerek bölgeyi yakıp yıkarak Atina'yı kuşatmışlardır. İ.Ö. 430 yılında doğudan geldiği sanılan bir veba salgını, Sparta saldırıları nedeniyle surların gerisinde ve iç içe oturan Atinalılar harasında hızla yayılmıştır, bu salgın iki yıl sürmüştür. İ.Ö. 427- 426 yılları arasında

¹⁷⁸ Mansel 2004, 316.

¹⁷⁹ Thuykidides 1972, I. Kitap, 42.

¹⁸⁰ Thubron 2004, 79.

¹⁸¹ Thuykidides 1972, I. Kitap, 91.

¹⁸² Mansel 2004, 317.

yeniden baş gösteren hastalık halkın büyük bir kısmının ölümüne yol açar. Bu olayların Atina'ya getirdiği belki de en büyük yıkım, İ.Ö. 429 yılında büyük devlet adamı Perikles'in bu hastalık nedeniyle yaşamını yitirmesidir¹⁸³.

Atina'da Perikles'in yerini tutacak büyük bir önder olmaması nedeniyle onun ölümünden sonra, çoğu tüccarlardan oluşan radikal demokratlar iktidara geçmiştir ve bu da Atina için birçok olumsuzluğu beraberinde getirmiştir.

Bu dönemde Atina'da siyaset sahnesine çıkan ama Atina için pekte yararlı olamayanların başında, deri tüccarı *Kleon* ve Kandil imalatçısı olan *Hyperbolos* gelmektedir. Bu insanlar, siyasetten olduğu kadar askerlik konulardan da anlamadıkları için, zamanla savaşın idaresini halk meclisine bırakmıştır. Bu iki şahsın etkisiyle Atina, yavaş yavaş Perikles'in stratejilerinden uzaklaşarak saldırgan bir politika izlemeye başlamıştır. İ.Ö. 425 yılında Atinalılar, Peloponnesos Yarımadası'nın batı kıyılarındaki Pylos'u işgal eder, Bu şehrin imdadına gelen Peloponnes donanmasını yendikten sonra, bir Sparta birliğini Sphakteria Adası'nda kuşatma altına almışlardır¹⁸⁴. Spartalılar bu olay üzerine korkuya kapılıp barış istemiştir. Ancak Kleon'un bu kritik zamanda, deri tüccarlığıyla, devleti yönetmenin aynı şey olmadığını ve adeta büyük filozof Platon'un, devletleri sıradan halkın değil, siyaset hakkında eğitim görmüş filozofların yönetmesi gerektiği şeklindeki sözlerini doğrular biçimde, Spartalılar'dan son derece ağır ve anlamsız isteklerde bulunması yüzünden, barış fırsatı kaçmıştır¹⁸⁵.

Atina'nın bazı başarılar elde etmesine rağmen batı ticaret yolunun egemenliğini tümüyle ele geçirememiştir. Buna karşılık Sparta'nın, Atinalıları yıldırım amaçlı Attika'ya yönelik düzenlediği kara harekâtlarının da bir sonuç vermediği anlaşılmaktadır. İ.Ö. 424 yılına gelindiğinde Atina, Boiotia'yı ele geçirmek için bir ordu göndermiş; Ancak Delion'da büyük bir bozguna uğramıştır. Spartalı komutan Brasidas, 17.000 kişilik bir ordu ile karadan kuzeye ulaşarak, Makedonya kralı Perdikkas, bazı *Halkidike** şehirleriyle birleştikten sonra Amfipolis üzerine yürüyerek işgal etmiştir.

Delion yenilgisinden sonra Trakya'nın da elden çıkması üzerine, Atina halkı radikal demokratlardan yüz çevirmeye başlamıştır. Bunların, İ.Ö. 525 yılındaki barış teklifini

¹⁸³ Erten 2005, 3.

¹⁸⁴ Mansel 2004, 322.

¹⁸⁵ Erten 2005, 3.

* *Halkidike*: Yunanistan'da Orta Makedonya Coğrafi Bölgesine dâhil bir yarımada.

* *Skione*: Makedonya'da Pellene yarımadasının batısında bir kent.

reddetmekle ne kadar büyük bir yanlış yapmış olduklarını anlamaya başlamışlardır. Barış istekleri yalnız Atinalılar 'da değil, Spartalılar'da da belirmeye başlamıştır. Bunun üzerine İ.Ö. 423 ilkbaharında barışa yol açar ümidiyle bir yıllık mütareke yapılmıştır.

Bir süre sonra, Halkidike 'de, Mende ve *Skione*'nin* deniz birliğinden ayrılmaları, Theselyalılar'ın Spartalılar'ın yollarını kesmeleri üzerine, Atina'da savaş taraftarları tekrar başa geçmiştir.İ.Ö. 422'de Kleon askerlik işlerinden hiç anlamamasına rağmen, Trakya'ya gönderilecek orduya başkomutan seçilmiştir. Kleon, Eion'a kadar ilerlemiş fakat Amfipolis tarafında, Spartalı büyük komutan Brasidas'ın tuzağına düşerek öldürülmüştür. Atina Ordusu ise tam bir bozguna uğramıştır. Bu savaşı Sparta'nın kazanmış olmasına rağmen, yine aynı savaşta komutan Brasidas'ın ölmesi onlar için aynı büyüklükte bir kayıp olmuştur¹⁸⁶.

4.4.6. Nikias Barışı (İ.Ö. 421) ve Nikias Barışı'nın Bozulması

Atinalılarla Spartalılar arasında İ.Ö. 422 yılında yapılan "Amfipolis" savaşını her ne kadar Spartalılar kazanmış olsa da, bir süre sonra her iki tarafta da yorgunluk belirtileri görülmeye başlanmıştır. Sparta komutanı Brasidas'ın Amfipolis savaşında ölmesinden sonra Sparta 'da kral Pleistoanaks'ın idare ettiği barış taraftarı muhafazakârlar partisi iktidar mevkiine gelmiştir. Bu partinin iktidara gelmesini sağlayan, Atina'nın elinde bulunan savaş esirlerini alma isteği ve Argos'la yapılmış olan 30 yıllık barış anlaşmasının bitmesinden kaynaklanan huzursuzluk olmuştur.

Diğer taraftan Atina'da başlarında Nikias adında iyi niyetli ve ihtiyatlı bir diplomat bulunan barış taraftarları etkilerini arttırmışlardır. Hem Sparta'nın müttefiklerinin hem de Atina radikallerinin çevirdikleri entrikalara rağmen, İ.Ö. 21 yılında Atina ile Sparta arasında görüşmelere başlanmıştır. Atina delegesi Nikias'tan dolayı, "*Nikias Barışı*" ismini almıştır. 50 yıllık bir anlaşma olan Nikias Barışına göre her iki tarafta ele geçirdiği yerleri ve esirleri geri verecekti. Bu anlaşmadan Atina karlı çıkmıştır çünkü son yapılan savaşı Atina'nın kaybetmesine rağmen, Sparta, Atina'nın Attika - Delos Birliği üzerindeki haklarını tanımıştır¹⁸⁷.

¹⁸⁶ Mansel 2004, 324.

¹⁸⁷ Erten 2005, 4.

Nikias'ın dikkatli politikası ve ihtiyatlı kararlarıyla Atina'nın gücünü yeniden toplamaya ve ekonomik alandaki kayıplarını da telafi etmeye başladığı sırada, Platon, Plutakhors gibi Antik yazarlardan öğrendiğimize göre Sokrates'in kıskanç bir öğrencisi¹⁸⁸ ve Perikles'in yeğeni olan Alkibiades, tarih sahnesine çıkarak savaşı tekrar başlatmıştır.

Atina'nın başında bulunan Kleon'un İ.Ö. 422'de ölmesiyle, rahat bir şekilde Atina siyasetine giren Alkibiades, soylu bir insan olmasından ve Perikles'in yeğeni olmasından kaynaklı hızla yükselmiştir. Alkibiades, radikal demokratlarla birleşerek Nikias'a karşı cephe almış ve barışı bozmak için elinden geleni yapmıştır. İ.Ö. 420 yılında Argos, Elis ve Mantinea kentleriyle ittifaklar yaparak, uzun yıllardan beri araları açık olan Sparta – Argos arasındaki çatışmaları, çeşitli dalaverelerle yeniden başlatmıştır. Alkibiades, Argos'a yardım için bir ordu göndermiştir. Amacı, Atina Deniz İmparatorluğunu kurarak, Ege ve Akdeniz de emperyalist bir yayılma politikası izlemektir. Sparta, İ.Ö. 418 yılındaki yapılan Mantinea muharebesinde Argos ve Atina'yı yenerek Peloponnesos birliğini yeniden kurmuştur.

Alkibiades, bu savaşlardaki başarısızlıklarından sonra, çok geçmemiş Atina'yı Sicilya macerasına atmıştır. Eşsiz olduğu kadar düşsel olan bu plan Alkibiades'in başının altından çıkmıştır. Sicilya'nın ve Aşağı İtalya'nın kendi aralarında birlik olamayan, lüks yaşamla gevşeyen ve askeri açıdan çağın gerisinde kalmış şehir devletlerini boyunduruk altına alacak, onların yardımıyla Kartaca'nın kapıları zorlanacak ve bu sayede Akdeniz egemenliği kurulacaktı. Böylece ne olursa olsun Alkibiades krallığı kurulacaktı¹⁸⁹.

İlk önceleri halk, bu muazzam vaatlerle iktidar hülyalarına kapılmıştır. Ancak bir sabah uyanıldığında, Atina'daki Hermes heykellerinin kafalarının kırılmış olduğu görüldü. Halk bu olayı ciddiye almış ve Alkibiades'ten şüphelenmiştir. Bu davayı Alkibiades'in Sicilya seferinden döneceği güne ertelemeye karar verdiler. Filo yola çıktıktan kısa bir süre sonra nedeni bilinmeyen bir şekilde dava açılmış ve Alkibiades ölümüne mahkûm edilmiştir. Fakat Alkibiades “ hala hayatta olduğumuzu kanıtlayacağız” diyerek Sparta'ya gitmiştir. Atinalıların batı'da elde edecekleri zaferlerin Peloponnesos'un abluka altına alınması demek olduğunu söyleyerek savaşın hemen başlamasını sağlamıştır¹⁹⁰. Kıvrak zekâsıyla herkesi etkilemeyi başaran Alkibiades, Pers satrapı Tissaphernes ile de yakınlaşmaya başlar; Ancak

¹⁸⁸ Erten 2005,18.

¹⁸⁹ Friedell 1999, 191

¹⁹⁰ Friedell 1999, 191

Tissaphernes bir zaman sonra Atina'ya savaş açma emrini aldığı ileri sürerek, Alkibades'i tutuklatmıştır¹⁹¹.

Sicilyalıların yardım talebi üzerine yola çıkan Peloponnesos donanması, İ.Ö. 413 yılında Syrakusa' da, Atina donanmasını büyük bir yenilgiye uğratarak Atina donanmasının büyük bir kısmını yok etmiş ve Atina'yı çok zor bir durumda bırakmıştır.

Bu yenilgiden sonra Sparta'nın, bu kötü durumundan faydalanacak durumu yoktu; çünkü güçlü bir donanması yoktu. Bu durumdan faydalanmak için tekrar ayağa kalkarak, tekrar Ege ile ilgilenmeye başlamış olan Pers krallığıyla anlaşmıştır. Spartalılar, Perslere kendilerine yardım edildiği takdirde, Anadolu'nun batı kıyılarındaki şehirlerin Pers egemenliğine girmesine razı olacaklarını bildirmiştir. Pers ordusunun Ionia'ya girmesi ve Sparta'nın bunları tanınması, Delos Birliğinde hoşnutsuzluk yaratarak bu birliğin bozulmasına neden olmuştur. Sadece Sisam adası Atina'nın sadık bir müttefiki olarak kalmıştır.

Persler 'in deniz kuvvetlerinin başında gönderilen Pers Prensi Kyros, Spartalılar yanında savaşmak için gönderilmişti. Yanında kralın mührünü taşıyan bir mektup vardı. Üzerinde : “ *Ben Kyros'u, Lidya topraklarında toplanan birliklerin Karanos'u** olarak gönderiyorum¹⁹². Yazıyordu.

Sparta donanmasına komutan olarak seçilen Lysandros, Kyros 'un Sardes'e gelmesiyle birlikte yanında Spartalı temsilcilerle, genç prens Kyros'un yanına gelmiştir. Spartalı temsilciler, Kyros 'tan savaş canla başla yürütmesini istemiştir. Kyros'ta, aynen onlar gibi düşünüyordu. Kyros, moral olsun diye Spartalı gemicilerin ve askerlerin ücretlerini arttırarak bir aylık ücretlerini peşin ödemiştir. Bu durum ordunun gayretini bir hayli arttırmıştır¹⁹³.

Pers yardımını haber alan Atinalıların morali çok bozulmuştur. Notion'da (bir Aeolia şehri) yapılan deniz muharebesinde, Atina donanması yenilerek kaçmıştır. Lesbos'taki donanma savaşında Atina donanması yenilmiştir. Fakat Kyros'un yardımı olmadan yapılan *Arginusai* 'daki* deniz Muharebesinde Spartalılar yenilmiştir¹⁹⁴ (İ.Ö. 406).

Arginusai yenilgisinden sonra, Atina'nın intikam almasından korkuya düşen Peloponnesliler, Prens Kyros 'la iyi ilişkileri olan Spartalı Amiral Lisandros'u Prens Kyros'un

¹⁹¹ Ksenophon 1999, I. Kitap, 2

* *Karanos*: Yunanca “Efendi” anlamına gelmektedir.

¹⁹² Ksenophon 1999, I. Kitap, 12.

¹⁹³ Ksenophon 1999, I. Kitap, 15.

* *Arginusai*: Midilli adasının doğusundaki Ege takımadalarına verilen ad.

¹⁹⁴ Ksenophon 1999, I. Kitap, 21.

yanına göndermiştir. Lisandros Pers altınlarıyla donanmasını güçlendirdikten sonra İ.Ö. 405 yılında Lampsakos'u işgal etmek için Çanakkale boğazını kapamıştır. Atina gemi savaşılarının karaya çıktığını öğrenen Lisandros, *Notion*'da ani bir baskınla boş gemilerden 160'ını ele geçirip tahrip etmiş, donanma savaşçılarından 3000 kişiyi esir almıştır. Böylece Atina'nın son umutları da boşa çıkmıştır¹⁹⁵. Bu yenilginin sorumlusu olarak görülen Alkibiades, Firigya'da bulunan Pers satrabı Pharnabazos'un yanına kaçmıştır; fakat Lysandros'un ricası üzerine İ.Ö. 404 yılında Persler tarafından öldürülmüştür¹⁹⁶.

4.4.7. Peloponnesos Savaşlarının Sonuçları

İ.Ö. 405 yılında Atina donanmasının, Sparta Amirali Lisandros tarafından ortadan kaldırılmasıyla Atina'nın son zafer ümitleri de suya düşmüştür. Çünkü bir süre sonra Bizantion'la, Kalhedon'u ele geçiren Spartalılar, Boğazlara ve oradan yapılan hububat sevkiyatına tamamen egemen olmuşlardır. Böylece Atina, açlığa mahkûm edilmiş oluyordu. Bu durum karşısında Atina'nın düşmanları her taraftan saldırıya geçerek Atina üzerine yürümüştür.

Sonuna kadar dayanma kararında olan radikaller, halk tarafından devrildikten ve bunların lideri Kleophon idam edildikten sonra, daha önceleri Lisandros 'la ilişki kurmuş oligarşi taraftarları hükümetin başına geçmiştir. Oligarşi temsilcileri, Sparta 'ya giderek barış görüşmesine girişmişlerdir. Sparta'da yapılan toplantıda, Atina'nın eski düşmanları olan Theabaililer ve Korinthoslular Atina'nın tümüyle tahribini istemiş; fakat Spartalılar, en bunalımlı zamanlarda Hellas'a bu kadar faydası dokunmuş Atinaşehrini, böyle muameleyi hak etmediğini söyleyerek bu teklifi reddetmiştir¹⁹⁷.

Bununla beraber saptanan barış koşulları gayet ağır olmuştur. Atina sahip olduğu eski hegemonyasındaki tüm dış ülkelerden vazgeçecek, Pire'yi çeviren ve onu Atina'ya bağlayan surları yıkacak, sürgünleri geri çağırarak, 12 gemiden başka tüm donanmasını Peloponnesliler'e teslim ederek, Sparta hegemonyasını tanıyacak, gerektiğinde ordusunu Sparta'nın emrine verecekti. Bu barıştan sonra Atina, bağımsızlığını koruyordu; fakat siyasal hegemonyasını tamamen kaybetmiştir. İ.Ö. 389 yılında Atinalı komutan Thrasyboulos,

¹⁹⁵ Mansel 2004, 338.

¹⁹⁶ Tekin 1998, 86.

¹⁹⁷ Ksenophon 1999, II. Kitap, 41.

Peleponnesos savaşlarından korkunç bir yenilgiyle çıkan Atina'yı eski servetine kavuşturmak için Anadolu kıyılarına sefer düzenlemiş, fakat bu sefer başarısızlıkla sonuçlanmıştır¹⁹⁸.

Peloponnesos savaşları en çok Persler 'in işine yaramıştır. 27 yıl boyunca Hellas Şehir Devletleri birbirleriyle savaşırken, Persler, İ.Ö. 480 yılında yapılmış olan Pers – Hellen Savaşları'nın yaralarını sararak tekrar güçlenip, “*Kallias Anlaşmasıyla*”^{*} kaybedilen Batı Anadolu Topraklarını tekrar elde ele geçirmişlerdir. İ.Ö. 386 yılında Spartalı Antialkidas, Hellas Şehir devletleriyle Pers büyük kralı arasında bir anlaşma yapılmasını sağlamıştır. “Kral barışı” da denilen bu anlaşma daha ziyade bir emirname niteliği taşıyordu. Bu anlaşma şu hükümleri kapsıyordu:

- 1- Anadolu'nun batı sahilleri, Klazomenai (İzmir- Urla) ve Kıbrıs adası Pers büyük kralına ait olacaktı.
- 2- Küçük büyük demeden tüm Hellen kentleri bağımsız olacaklardı.
- 3- Bu barışı herhangi bir devlet bozmaya kalkıştırsa, Pers kralı ile birlikte öteki kent devletleri, o devlete karşı harbe gireceklerdi¹⁹⁹.

Her iki tarafı da çok yıpratın bu savaş şu gerçeği ortaya koymuştur. O da Yunanistan'ın tek şehir hegemonyası altında siyasal bir birlik kurma fikrinin iflasa uğramış olduğudur. Böylece siyaset ve uygarlık alanında uzun süre Yunanistan'ın liderliğini yapmış olan Atina çöküyor ve Sparta bir zamanlar can düşmanı olan Persler 'in yardımıyla kazandığı bu zaferin ürünlerini toplamaya başlıyordu.

Görüldüğü gibi, bu anlaşmayla Yunanlıların büyük bir birlik içerisinde birleşmesini sağlayacak bütün hareketler engellenmiş oluyordu. Birbirlerini çok yıpratmış olan bu devletler, eski güçlerini yitirmiş olduklarından bir müddet sonra yabancı bir devletin, yani Makedonya krallığının hegemonyası altına girecek, böylece Atina'nın yapamadığı birleşme işini bu devlet yapacaktı.

¹⁹⁸ Bean 1999, 52.

^{*} *Kallias Anlaşması*: Yunan harpleri sonrasında, Yunanlılarla Persler arasında yapılan ve Perslerin yenilgiyi kabul ettiğini gösteren anlaşma. Bu anlaşma ile Persler Batı Anadolu Kıyılarındaki haklarından vaz geçmiştir.

¹⁹⁹ Memiş 2001, .

4.5. PÖN SAVAŞLARI İÇİNDEKİ ÖNEMLİ DONANMA SAVAŞLARI

(İ.Ö. 264 – İ.Ö. 133)

4.5.1. Pön Savaşlarının İki Büyük Gücü: Roma - Kartaca

4.5.1.1. Pön Savaşları Öncesinde Roma

İtalya, üç yanı denizle*, çevrilidir. Bulunduğu yarımada üzerinde, kuzeyde, aşılması güç Alpler, Avrupa'nın geri kalanından ayırır onu. İlk çağın coğrafyacısı Strabon, pek haklı olarak, Alpler ve deniz, İtalya'yı istilalardan koruyan “ güven verici bir sur” olmuştur der. Ne var ki, deniz, her yöne açık bir yol olmuştur aynı zamanda; bu yoldan yararlanarak, pek erkenden diğer bölgelerden gelen halklarla, Akdeniz havzasındaki halkların bütünleşip, onların kültürlerinin özümsemesiyle Roma Devleti oluşmuştur²⁰⁰.

Roma topraklarında yaşayan dört önemli ulus bulunmaktadır. Bunlar: Patrici, Pleb, Etrüsk ve Latinlerdir. Uzunca bir müddet bu torakları Etrüsk Krallar yönetmiştir. İ.Ö. 510 yılında Etrüsk Krallarının kovulması ile iç işleriyle ilgili sorunlara daha çok eğilmiştir. Bu sorunu, Etrüsk monarşisinin devrilmesinde büyük bir rol oynayan Patriciler, çabucak halletmiş, ülkeye yeni bir yönetim getirmişlerdir. Yeni yönetim şekliyle, devlet idaresinin yalnız krala ait bir imtiyaz olmayıp, bütün vatandaşları ilgilendiren bir iş olduğu belirtilmiş ve bu rejime Latince “ Res Publica” kelimesinde anlam bulan Cumhuriyet adı verilmiştir²⁰¹. (Roma Cum. Döneminde İtalya, Sicilya, Sardunya ve Kartaca için bk. Haritalar – Har. 7)

Yeni rejimde en yüksek iktidar mevkiini gösteren makam “ konsüllük” makamı idi. Fakat bu yetki kuvveti eskiye nazaran bir hayli sınırlandırılmıştı. Bunlardan birincisi: Çift Konsüllük uygulamasıydı. Bu uygulamayla bir konsül 'ün, diğer Konsülün aldığı kararlarda uygun görmediği konularda itiraz hakkının bulunması, Diğeri: Memuriyetin senelik olması, üçüncüsü ise: Konsüllük zamanında ki dokunulmazlık hakkının memuriyetten sonra kaldırılıp, mesuliyet hakkının konmasıydı.

Cumhuriyet' in kurulmasıyla, Roma'da ortak bir hukukun olması gerektiği ile ilgili düşünceler gelişmiştir. Bu nedenle kendisi Pleb *Tribinusu** olan Terentilius Arsa, İ.Ö. 462'de

*Adriyatik, İyoniyen ve Tyrrhenien denizleriyle çevrilidir.

²⁰⁰ Tanilli 1994, 405.

²⁰¹ Demircioğlu 1998, 71.

örf ve adet hukukunun her iki zümreye ait olacak, müşterek bir kanun şeklinde yazılmasını ve bunun için de bir komisyon oluşturulmasını teklif etti. Patriciler 'in yoğun itirazına rağmen İ.Ö. 452 yılında on kişiden oluşan bir komisyon kurulması sağlanmıştır. Bu komisyon üyeleri, Güney İtalya Hellen şehirleri ve Atina'ya giderek buraların kanunları, örf ve adetleri üzerine araştırma yaparak iki yıllık bir çalışmada bir kanun oluşturdular. Bu kanunlara “ On İki Levha” kanunları denilmiştir²⁰².

İ.Ö. 5. Yüzyılda durum böyle iken Roma, İ.Ö. 4. Yüzyılın başlarında birdenbire olan bir hadise yüzünden duraklamıştır. Roma ani bir Kelt akınına uğramıştır. Buna Roma tarihinde “ Galler Felaketi” denmektedir. Galler felaketi Roma tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. İ.Ö. 4. Yüzyıl başlarında bir Kelt grubu kuzeyden inerek Roma topraklarına inmişlerdir. İyi bir hazırlık yapamadığı anlaşılan Roma Ordusu, İ.Ö. 387 yılının 18 Temmuzunda çok ağır bir yenilgi almıştır. Şehri yağmalayıp yıkan Keltler, bir müddet sonra kendi ülkelerinde oluşan sorunlar dolayısıyla, kendiliğinden kenti boşaltmışlardır²⁰³.

Galler felaketi üzerine çeşitli reformlara ve kalkınma hareketlerine giren Roma, Camillus isimli devlet adamı ve onun subaylarının yardımıyla hızla askeri ve siyasi alanda kalkınmaya başlamıştır. Roma'nın, Galler tarafından zaptı ve tahribi askeri bakımdan çifte bir ders vermiştir: Evvela şehir tahkim edilerek, surlarla çevrilmiş, sonra ise askeri harp tekniğinde yenilikler yapılmıştır. Sonrasında ise siyasi zararları telafi için yeni fetihlerde koloni kurma sistemine önem verilmiştir.

İ.Ö. 4. Yüzyıldan sonra Roma, eski konumuna ulaşabilmek için, birçok cephede savaşlar yapmıştır. Bunlar: Etrüsklerle* savaşarak *Etruria** tekrar fethedilmiş, Volsclar* dağıtılmış, Latin şehirleri kontrol altına alınıp, Galler'in saldırıları püskürtülmüştür. İ.Ö. 4. Yüzyıl ortasında Roma, kendisini uzun zamandır uğraştıran buhranı atlattığı, önemli başarılar göstermiştir.

---

* *Tribunus*: Roma Cumhuriyet döneminde farklı sınıfların mücadelesi sonucu ortaya çıkmış, büyük dokunulmazlığa sahip devlet adamlarına verilen isim.

²⁰² Demircioğlu 1998, 96.

²⁰³ Demircioğlu 1998, 109.

* *Etrüskler*: Bilim, Etrüsk sorununu çözememiştir henüz. Bu halkın adı bile iyice saptanabilmiş değildir: Yunanlılar, “ tyrhennes” derlerdi onlara Mısırlılar “Tursch”, Romalılar “Tusci”, Etrüskler ise “Raseni” diye adlandırmışlardır kendilerini. Binlerce Etrüsk yazısı bulunduğu halde, dilleri de halen çözülebilmemiş değildir. Heredodos, Küçük Asyalı olduklarını tahmin etmektedir. Modern bilginlerin birçoğu da bu görüşü paylaşmaktadır.

* *Etruria*: İtalya'da Roma ve Latium'un hemen kuzeyinde bulunan bölge.

* *Volsclar*: Latium bölgesinde bulunan kudretli bir kavim.

Roma, İ.Ö. 4. Yüzyılın başında askeri ve siyasi münasebetlerle kaybettiklerini fazlasıyla ve bir daha kaybetmemek üzere tekrar kazanmıştır. İ.Ö. 4. Yüzyıla kadar Latium’da bir emniyet politikası gütmüş olan Roma, 4. Yüzyılın ortasından sonra bunu bırakarak genişleme politikası gütmeye başlamıştır.

4.5.1.2. Pön Savaşları Öncesinde Kartaca

Kartaca (yeni şehir) İ.Ö. 814 yıllarında, Tyros (Sur) Fenikelileri tarafından Afrika’nın kuzeyinde bu günkü Tunus’ta kurulmuştur²⁰⁴. Bu şehir, Fenike gemicilerinin uzak yolları aşması için kurulmuş bir ticaret kolonisiydi. Bugünkü Tunus körfezi içinde, küçük bir dil şeklindeki kara parçası üzerinde kurulan bu yerden, karşıdaki Sicilya, Sardinya ve İtalya’ya gitmek kolay olduğu gibi Akdeniz’in doğu ve batısını da kontrol etmek kolay olmuştur(Afrika kıtasında Roma hâkimiyeti için bk. Haritalar – Har.8). Arkasındaki kara tarafında ise: Afrika’nın çabucak yetişilebilen önemli yerleri bulunmaktaydı. Her şeyden önce Kartaca’nın doğasının verdiği bu müsait durum, Fenike kolonileri arasında önemli bir yer almasına sebep olmuştur²⁰⁵.

İ.Ö. 900 ile İ.Ö. 500 yılları arasında Ege ve Doğu Akdeniz’i üç önemli denizci halk, Fenikeliler, Mısırlılar ve Ege kıyılarındaki şehir devletleri paylaşmıştır. Ticaret giderek gelişmiş ve iki toplumda bundan pay almak için kendilerine özgü ticaret gemileri inşa etmişlerdir²⁰⁶. Batı Akdeniz’de eskiden serbest olan sahaların bu rekabet ile daralması ve bunun Fenike kolonileri için tehlikeli bir hal alması Kartaca’yı geleceği için bazı atak politikalar izlemeye sevk etmiştir. Bu neticeler olumlu sonuçlar vererek Kartaca gelişmeye başlamıştır. Kartaca, bir taraftan Fenike kolonilerini güçlendirmek, diğer taraftan da diğer devletlerle anlaşmalar yaparak hem kendisine faydalar sağladı hem de doğuda gelişen büyük olaylar sebebiyle ana şehirle ilişkisinin kesilmesi ile Fenike şehirleri arasında önder konuma yükselmiştir²⁰⁷.

Kartaca İ.Ö. 540 yılında Etrüsklerle birlik olarak Phokaia şehri donanmasına Karşı kazandığı “ Alalia” deniz zaferinden sonra yavaş yavaş Sardinya, Sicilya ve Güney

²⁰⁴ Bosch 1940, 37.

²⁰⁵ Demircioğlu 1998, 211.

²⁰⁶ Casson 2002, 42.

²⁰⁷ Tanilli 1994, 442.

İspanya'da nüfuz alanlarını genişletmiştir. Kartaca'nın önceleri iktisadi amaçlı yükselişi ve önderliği sonradan siyasi bir hâkimiyete dönüşmüştür. Böylece batı Akdeniz'de deniz hâkimiyetine dayanan büyük bir ticaret devleti haline gelmiştir. Eskiden kurulmuş Fenike kolonileri çeşitli müdahalelerle Kartaca'ya bağlanmıştı. Kuzey Afrika'dan, Batıya Atlantik sahiline kadar bütün şehirler Kartaca kontrolünde bulunmaktaydı. Sicilya ve Sardinya'da çok iyi ticaret haneleri bulunmaktaydı. Bu şehirlerin etrafındaki sahalara sokulmak isteyen bütün yabancı ticaret teşebbüsleri sistematik bir şekilde dışarı atılmış, Batı Akdeniz böylece bir Kartaca gölüne dönüşmüştür.

İ.Ö. 6. Yüzyıl sonundan itibaren, Cebelitarık Boğazının, Helenlerde dâhil olmak üzere, bütün yabancı gemilere kapalı oluşu, Kartaca Ticaret devletinin kudretini açıkça göstermektedir²⁰⁸. Kurduğu imparatorluğu savunmak ve genişletmek için, Kartaca, büyük bir ordu kurmuştur. Yerlilerden zorla alınan insanlarla ve paralı askerlerden oluşuyordu bu ordu. Bu birlikler, Kartacalılar'ın komutasında çok iyi donatılmış muntazam birliklerdi; ordusunda çok sayıda savaş fili de vardı. Donanmasına da söylenecek söz yoktu. Beş sıra kürekli büyük gemileri ilk kez Kartacalılar yapmıştır ki bu gemiler Yunan trierlerinden çok daha büyük ve çok daha hareketli idi²⁰⁹.

4.5.2. Pön Savaşları'nın Başlama Sebepleri

İ.Ö. 5' inci ve 4. yüzyıllar, Sicilya Grekleri ve Kartacalılar arasında meydana gelen savaşlarla doludur. Bu dönemde Kartacalılar, Aşağı İtalya Grekleri'nin düşmanı durumunda olan Roma'yla çeşitli anlaşmalar yapmışlardır. Fakat bu Grek kentleri, Roma hâkimiyeti altına alınır alınmaz, Kartaca ve Roma zorunlu olarak karşı karşıya gelmişlerdir²¹⁰.

İ.Ö. 3. Yüzyılın ikinci çeyreğinde, Roma- İtalya konfederasyonunun sınırları, Apeninler'den, İtalya'nın batı ucundaki Messena Boğazına kadar, hemen bütün yarımadaı kaplamış bulunuyordu. Konfederasyon artık yarımada'daki tüm yollara hâkimdi. Fakat İtalya'nın doğusunda ve batısında geniş sahilleri bulunmaktaydı ve buralar her türlü saldırıya açıktı. Bu durum ise güçlü bir İtalya'yı birbirine paralel iki mesele karşısında bırakıyordu. Bunlardan ilki batıdaki "Tyrhen denizi", diğeri ise doğudaki "Adria denizi" meselesi idi. Bu

²⁰⁸ Demircioğlu, 1998, 212.

²⁰⁹ Tanilli 1994, 442.

²¹⁰ Bosch 1940, 37.

dönemde batıya büyük bir deniz devleti olan Kartaca hükmetmekteydi. Doğuda ise, Hellenistik devletler içinde Roma'ya en yakın büyük bir kara devleti olan Makedonia hükmediyordu. Roma'nın doğudan ve batıdan güvenli bir hale gelebilmesi için her iki denizi de hâkimiyetine alması gerekiyordu. Bunun içinde her iki devletle de askeri bir çatışma içine girmesi şart olmuştur²¹¹.

M.Ö. 272 yılında Güney İtalya'daki Tarantium'u (bugünkü Taranto) kontrolü altına alan Roma Cumhuriyeti, ardından Güney İtalya'daki diğer kent devletlerinde de kontrolü ele geçirmiştir. Böylece Roma'nın, Akdeniz ticareti ve egemenliği için Kartaca'yla çatışması kaçınılmaz olmuştur²¹².

4.5.3. Roma İmparatorluğu'nda Donanma Gelişimi

Tarihlerinin hiçbir döneminde denizcilikle gerçekten ilgilenen bir toplum olmayan Romalıların başkenti, kıyıdan yirmi altı kilometre içerideydi. Romalıların denizle bağlantıları Tiber nehri üzerinden küçük teknelerle sağlanıyordu. Tiber nehrinin denize döküldüğü yer olan Ostia, İmparator Cladius'un, Roma'nın denizaşırı ülkelerden tahıl almak zorunda kaldığı İ.S. 1. Yüzyıl ortalarında temel liman işlerini tamamlamasına kadar önemsiz bir kıyı şehriydi²¹³.

Roma güçlü bir kara ordusuna sahipti fakat denizlerde öyle değildi. Roma ordusunun teşkilatı şöyleydi:

Centuria: 100 kişiden oluşan kara birlikleri.

Manipulus: 200 kişiden oluşan kara birlikleri.

Cohors: 600 kişiden oluşan kara birlikleri.

Lejyon: 6000 kişiden oluşan kara birlikleri²¹⁴.

²¹¹ Demircioğlu 1998,209.

²¹² http://tr.wikipedia.org/wiki/pön_savaşları

²¹³ Landels 1996, 146.

²¹⁴ Livius 1994, kitap II, 115.

Roma, Kartaca savaşlarına kadar ciddi bir donanma inşasına girişmemişti. Kartaca'yı Sicilya'dan atabilmek için güçlü bir donanma oluşturması şart olmuştu, zaten Latin sahil şehirleriyle yapılan savaşlar bunu açıkça göstermiştir²¹⁵.

Roma, Pön savaşları önesinde bir süredir, Hellen şehir kuvvetlerini kendi hâkimiyeti altında bulunduruyordu ve denizlerdeki hâkimiyetini kendi donanması olmadan bu şehirler vasıtasıyla sürdürüyordu. İ.Ö. 260 yılında başlayan Pön Savaşlarında, güçlü deniz kuvvetleri ve denizcilik gelenekleri olan Kartacalılar 'la savaşına dek Romalılar bir tek savaş gemisi bile inşa etmemişlerdir. Roma artık siyasi ve askeri gelişmesini denize çevirmek istiyordu. Bunu yaparken de, bundan böyle müttefiklerinden ziyade kendi kudretine dayanmak istiyordu²¹⁶. Bu nedenle Romalılar, İ.Ö. 260 yılının baharında, Roma senatosu şaşkırtan bir emir yayınladı. Tek bir savaş gemisine sahip olmayan ve bunu yapmak için hiç kaynağı olmayan, deniz savaşı fikrini aklından bile geçirmeyen bundan hoşlanmayan bir ulusun 20 kürekli 100 savaş gemisi yapması istendi. İ.Ö. 260 yılında sahile vuran bir Kartaca gemisi örnek alınarak, bir yıllık bir çalışma sonucu büyük bir donanmayı, muharebeye hazır hale getirilmiştir²¹⁷.

Böyle olduğu halde Kartaca kuvvetlerinin yenilgiye uğradığı II. Pön Harbinin (İ.Ö. 201) sonunda bile, Romalılar Filolarını yenilemeyerek çürümeye terk etmiştir. Sonradan filoya ihtiyaç duyduklarında gemileri ya Güney İtalya'daki kendisine bağlı şehirlerden topladılar ya da inşa etmek zorunda kaldılar.

Romalılar, gemi tasarımının gelişimine çok az katkıda bulunmuşlardır. Hellenistik dönemde Yunanlıların bıraktığı yerden başlayarak bir yüzyıldan fazladır kullanılan bir savaş gemisi tipi seçtiler bu gemi beşliydi" (beşli kürekçiler tarafından çekilen). Ticaret gemileri de, eskiden Yunanlıların kullandığı gemilere çok benziyordu.

İlk kalıcı filo, Actium savaşından sonra İ.Ö. 31 yılında Augustus zamanında kuruldu, Genç Octavianus Antonius ile yaptığı Actium Deniz Savaşın'dan sonra donanmanın önemini anlamıştır²¹⁸.

---

²¹⁵ Demircioğlu 1998,219.

²¹⁶ Landels 1996, 146.

²¹⁷ Thubron 2004, 99.

²¹⁸ Landels 1996, 146.

4.5.4. Kartaca Devleti'nde Donanma

Kartaca devleti, İ.Ö. 814 yılında Sur Fenikelileri tarafından, Afrika'nın kuzeyinde günümüz Tunus ülkesinde kurulmuştur. Bu şehir, Fenike gemicilerinin uzak yolları aşması için kurulmuş bir ticaret kolonisiydi. Kartaca'nın önceleri tamamıyla iktisadi bir görüntü arz eden bu yükselişi ve önderliği sonradan siyasi bir hâkimiyete dönüşmüştür. Böylece Kartaca, Batı Akdeniz'de deniz hâkimiyetine dayanan büyük bir ticaret devleti haline gelmiştir.

Bu büyük ticaret devletinin politikasına, bulunduğu konumdan dolayı doğal olarak ticari görüşler hâkimdi. Kartaca, daima kendisine kuvvetli bir donanma oluşturmayı vazife bilmiştir. Denizlerdeki güçlü konumuyla zenginleşen ve önemli bir siyasi konuma erişen Kartaca' da savaş gemileri, ordularının belkemiği²¹⁹.

Kartaca filosunun standart gemisi “beşliydi” (beşli kürekçiler tarafından çekilen) filoda üç katlı ince uzun modelde en az tek katlı model kadar temsil edilmekteydi. Beş sıra kürekli büyük gemileri ilk kez Kartacalılar yapmıştır ki bu gemiler Hellen tiremelerinden çok daha büyük ve çok daha hareketli idi²²⁰. Kartaca filosu mahmuzlu saldırılarıyla ün yapmış bir donanma olarak düşmanlarına korku salmaktaydı²²¹. Kartacalılar ordu ve donanmalarında; Romalıların aksine yabancı askerler kullanırlar ve kuvvetlerini daha çok taarruza sevk ederlerdi²²².

Kartaca'nın donanma sayısı tam olarak bilinmemekle birlikte I. Pön savaşları sonrasında tahrip edilen donanmasının yerine, II. Pön savaşları öncesinde 350 yeni gemi yaptırdığı bilinmektedir²²³.

Kartaca'nın ekonomik gücünün deniz yoluyla yapılan ticarete dayanması onları, bu deniz yollarının güvenliğini sağlayacak güçlü ve dinamik bir donanma geliştirmeye zorlamıştır. Parçalar halinde neredeyse tüm Akdeniz'e yayılmış olan donanma, özellikle kıvrak korsan gemileriyle baş edebilecek tarzda imal edilmiş olup yelken ve gerektiğinde küreklerle idare ediliyordu ve seçkin bir mürettebatı barındırıyordu.

²¹⁹ Thubron 2004, 99.

²²⁰ Tanilli 1994, 442.

²²¹ Casson 2002, 91.

²²² Montesquieu 2001, 35.

²²³ Thubron 2004, 104.

4.5.5. Pön Savaşları İçeriisindeki Donanma Savaşları (İ.Ö. 264 – 241)

4.5.5.1. Mylae (İ.Ö. 260) – Ecnomos Deniz Savaşları (İ.Ö. 256)

İtalya topraklarında amaçlarına ulaşmış olan Roma Devleti, siyasi menfaatleri nedeniyle Batı Denizi meselesiyle karşı karşıya bulunmaktaydı. Bu menfaatler de ısrarı, bir deniz devleti olan Kartacay'la menfaatlerinin çakışmasına neden olduğu, çok açık bir şekilde görülmekteydi. Bu durum ilerde Roma ile Kartaca'nın bir gün mutlaka karşı karşıya geleceğini gösteriyordu. Ancak, bu durum, Sicilya'da, Messena Boğazı nedeniyle savaşın nispeten erken patlak vermesine neden olmuştur²²⁴.

Sicilya'da, Syrakusai Tiranı büyük Agathokles'in (M.Ö. 317- 289) ölümünden sonra Messena 'da bulunan Campanialı ücretli askerler isyan ederek şehri zapt etmişler, İtalya ve Sicilya arasındaki boğaza hâkim olan bu noktada Mamertinler devleti kurmuşlardır. Bir müddet sonra tekrar güçlenen Syrakusai bunlarla uğraşmaya başlamış, tek başlarına kendilerini koruyamayacaklarını anlayan Mamertinler, yabancı bir dayanak arayarak, Batı'nın güçlü deniz devleti olan Kartaca ile bir anlaşma yapmışlardır.

İki cepheli bir savaş yapamayan Syrakusai kralı Hieron savaşı bırakmıştır. Bir müddet sonra durum farklı bir vaziyet almıştır. Mamertinler, yardım için Roma'ya müracaat ederek Messena'nın Roma- İtalya konfederasyonuna katılmasını teklif ettiler. Roma Senatosu deniz aşırı bir sefere müdahale etmekten çekiniyorlarsa da halk meclisi, Mamertinlere yardım edilmesine karar vermiştir. Roma, Müttefiki Syrakusai'nin Kartaca tarafına geçmesini önleyememiştir. Aşağı İtalya'daki mütteliklerinin gemilerinden oluşan bir Roma filosu, Rhegion'dan, Massena'ya asker naklederek, İ.Ö. 464 yılında oradaki bir Kartaca birliğinin kovulmasını sağlamıştır²²⁵.

Roma, İ.Ö. 260 yılında inşa ettiği donanmayla bir taraftan Sicilya'dan hareket ederek, diğer yandan Gaius Duilius komutasındaki yeni donanmasıyla Sicilya kuzeyinde Mylae 'de ilk büyük deniz muharebesini kazanmıştır. Kartacalılar, Gerilerinde 10,000 insan kaybıyla 44 gemilerini istila edilmiş ya da batırılmış şekilde bırakıp kaçtılar; Romalıların kayıpları kaydedilmemiştir, ancak çok daha az olduğu bilinmektedir. Duilius, ülkesinin ilk deniz

²²⁴ Demircioğlu 1998,215.

²²⁵ Bosch 1940, 38.

zaferini kazanmıştır. Bu zafer sayesinde ona bir zafer ve büyük bir anıt bahşedilmiştir. Gemilere ve tayfalara savaş kazandıran ilk kişiydi. Bu durum, Roma askeri için büyük bir tasdiknameydi²²⁶.

Bu başarıdan sonra Roma'nın elde etmeye çalıştığı deniz üstünlüğü o anda sağlanmış görünüyordu. Bu deniz savaşından dört yıl sonra Roma, çok cüretkâr bir plan hazırladı. Bu plana göre: Taarruzu Afrika'ya nakledip bizzat düşmanın kalbine, Kartaca'ya hücum ederek kati neticeyi alacaktı. Bu nedenle dikkatle hazırlanan Roma filosu, Ostia'daki kendi limanından ayrılmış ve Sicilya'nın güney kıyısında Ecnomus kasabası yakınlarında demir atmak üzere güneye yelken açmıştır²²⁷. Afrika'ya geçmeden önce, yolu açmak için denizde kati bir netice almak zorundaydı. Kartaca bunu anlayarak donanmasıyla onların karşısına çıkmakta tereddüt etmemiştir. O zaman Romanın 330 savaş gemisi vardı. Kartaca 350 tane gemiyi tekrar inşa ederek donanmasına katmıştır.

İ.Ö. 256 yılında, Sicilya'nın güney sahilindeki Ecnomus burnu önünde Tıpkı Mylae muharebesinde olduğu gibi, yine kendi taktiklerini zorlayarak, Kartacayı ağır bir yenilgiye uğrattılar. Bu zaferle Roma ordusu Afrika yolunu açmış oluyordu²²⁸.

Roma'nın bu zaferi üzerine Kartaca, karadan ve denizden kuşatılmış oluyordu. Kartacalılar bu duruma şaşırarak barış istemişlerdir. Fakat mütarekeler Roma konsülünün aşırı talepleri yüzünden tamamlanamamıştır. Roma konsülü harbin artık bittiğini, Kartacalılar'ın artık her şeye razı olacağını düşünmüştü. Roma konsülü Regulus, böylece Afrika seferinin en müsait anını kaçırmış oluyordu.

Roma konsülünün bu siyasi beceriksizliği, Kartacalılar'ın savunma idaresini güçlendirerek, yeni askerler toplamasını sağlamıştır. İ.Ö. 255 yılında Kartaca' da yapılan meydan muharebesinde, Roma ordusu çok ağır bir yenilgi alıp, Konsül Regulus teslim olmak zorunda kalmıştır. Felaket bununla da bitmemiştir. Kartaca körfezi doğusundaki Hermes burnunda küçük bir Kartaca filosunu yenen Roma donanması, dönüşte fırtınaya yakalanarak donanmanın hemen hemen hepsini kaybetmiştir²²⁹. Bu nedenle Kartaca filosu, tekrar üstün duruma gelmiştir.

---

²²⁶ Thubron 2004, 103.

²²⁷ Thubron 2004, 103.

²²⁸ Demircioğlu 1998,220.

²²⁹ Demircioğlu 1998,221.

4.5.5.2. Liybaeum Deniz Savaşı (İ.Ö. 241)

Roma ordusunun Afrika'da yenilgiye uğramasıyla, bu dönemde en meşhur simalardan birisi olan Kartacalı komutan Hamilkar Barkas, Sicilya'da bir süre savunmada kaldıktan sonra, böyle küçük hareketlerle bir netice alınamayacağını anlamıştır. Büyük bir taarruz hareketine girişerek neticeyi almayı ve Roma'yı barışa zorlamayı planlamıştır. Bu nedenle Kartaca donanmasını İtalya kıyılarına taarruza göndererek savaşın neticesini belirlemek istemiştir. Fakat bu manevrası sonuçsuz kalmıştır. Bunun üzerine Hamilkar, Sicilya'da kara üstünlüğünü sağlamaya çalışarak burayı altı yıl süre ile Romalılara müdafaa etmiştir.

Yapılan bu hamleler iki taraf içinde bir sonuç vermemiştir. Bu neticeyle Romalılar, Kartacalılar'dan daha üstün olduklarına inanmaya başlamışlardır. Romalılar, karada Hamilkar gibi bir düşman karşısında başarılı olamayacaklarını anlamışlardır. Bu nedenle yine bir deniz muharebesi yapılması icap ediyordu. Bu düşünce ile Roma, İ.Ö. 255 yılında fırtınada kaybettiği donanmasının yerine, İ.Ö. 243 yılında yeni bir donanma yapmaya karar vermiştir. İ.Ö. 242 yılında savaş kabiliyeti yüksek bir donanma meydana getirildi. Donanmanın komutanlığına ise Lutalius Catullus getirilmiştir.

İ.Ö. 249 yılından beri denize tekrar hâkim olan Kartaca, bu konumunu koruyabilmek için gayret sarf ediyordu. Kartaca Amiralî Hanno, Sicilya batısındaki sularda komutan Hamilkar'ın anavatan ile irtibatını sağlıyordu. Catullus, Hanno'yu ansızın yakalayabilmek için İ.Ö. 241 senesi ilkbaharında donanmasına Lilybaeum karşısındaki Aagetes adaları yakınında konumunu aldırıldı. Ağızlarına kadar silah ve malzemeyle dolu Kartaca donanmasına ani bir baskın yaptı. Kartaca Amiralî Hanno'nun ihtiyatsızlığı Kartaca'ya çok ağır bir yenilgiye mal olmuştur.

Bu savaşın kaybedilmesi ile Kartaca, Sicilya'daki müstahkem mevkiiler olan Lilybaeum ve Drepanum'u kaybetmiş oluyordu. Sicilya, Kartaca için kaybolmuş demektir. Roma, yirmi üç yıldır uğrunda savaştığı stratejik neticeyi sonunda elde etmiş oluyordu²³⁰. Ayrıca Roma'nın bu zaferi, I. Pön savaşlarının da bitmesine neden olmuştur.

Kartaca, savaştan öylesine bitkin çıkmıştır ki, Sicilya'dan dönen askerlerin ücretlerini bile ödeyemez durumda kalmıştır. Ücretli askerlerde başkaldırmıştır. Sömürülen Libyalı yerlilerle, Kartaca plantasyonlarında çalıştırılan köleler de onlara katılmıştır. Başkaldıranların

²³⁰ Demircioğlu 1998,223.

sayısının yüz bine yakın olduğu söylenir. Roma Senatosu'nun, Kartaca'nın düşmanı olmalarına rağmen Kartaca yardımına koşmaları, başkaldırının sınıfsal niteliğinin bilincinde olduğunun göstergesidir. Başkaldırı üç yıl sürmüştür ve kanla bastırılmıştır. Plybios, bu başkaldırının bastırılmasının, bilinen bütün savaşlar içinde en kanlısı olduğunu söylemiştir. Aslında, bu başkaldırının sınıfsal niteliği göz önünde tutulduğunda Plybios'un söylediği doğrudur²³¹.

4.5.6. Pön Deniz Savaşlarında Kullanılan Savaş Teknikleri

Roma, güçlü bir kara ordusuna sahipti fakat denizlerde öyle değildi. Roma, Kartaca savaşlarına kadar ciddi bir donanma inşasına girişmemişti. Donanmaya ihtiyaç olduğu zaman ise müttefikleri olan kıyılardaki şehir devletlerinin donanmalarını kullanıyorlardı. İ.Ö. 260 yılında Roma Senatosunun aldığı bir karar ile güçlü bir donanma hazırlanarak deniz devleti olmaları yolunda adımlar atılmış, denizlerdeki hâkimiyetini kendi gücüne dayandırmak istemiştir.

Kartaca, Fenikeliler tarafından kurulmuş bir koloni olarak, güçlü bir deniz geleneğinden gelmekteydiler. Deniz ticaretindeki ustalıkları dolayısıyla güçlü bir donanma filosuna sahiptiler. Helenlerle yaptıkları deniz muharebeleri dolayısıyla donanma savaşlarında da bir hayli ustalık kazanmışlardı.

Kartacalılar'ın, deniz savaşlarında uyguladıkları tekniklerin başında, Mahmuzlama, yani süratli manevralarla düşmandan kaçmak sonra ona yandan yaklaşarak geminin burnundaki demir vasıtasıyla düşman gemisine çarpıp, teknesini delmek olan yöntem kullanılmaktaydı.

Romalılar ise, deniz savaşlarında acemi oldukları için bu yöntemi kullanamıyorlardı. Bunun için kendi buldukları yöntemleri kullanmışlardır. Bu yöntem de ise: Roma gemilerinin güvertelerine kancalı köprüler yerleştirilir ve düşman gemileri yeteri kadar yaklaştıklarında, bu köprüler onların güvertelerine fırlatılırdı. Kancalar düşman gemilerini sıkıca yakalar ve Lejyon askerleri gemiye hücum ederek, gemiyi zapt ederlerdi. Romalılar, bu yeni yöntem

---

²³¹ Tanilli 1994, 446.

sayesinde ilk deniz savaşını, İ.Ö. 260 senesinde, Duilius 'un idaresinde "Mylae" de kazanmıştır²³².

4.5.7. Pön Savaşları'nın Sonucu

İ.Ö. 264 – 133 yılları arasında devam eden Pön savaşları, bir zamanlar Akdeniz'in en büyük deniz devletlerinden biri haline gelen Kartaca'nın mağlubiyeti ile sonlanmıştır. Böylece Kartaca, Batı Akdeniz'in yeni ve büyük devleti olan Romanın eline geçmiş oluyordu. Yaklaşık 120 sene sürmüş olan Roma – Kartaca mücadelesi, Roma'nın, Kartaca'yı Tamamıyla işgal etmesiyle son bulmuştur. Romalılar, Kartaca' ya girer girmez şehri yakıp yıkarak tahrip etmişlerdir.

Romalıların intikam hırsı o kadar büyük olmuştur ki, şehir son mezar taşına kadar tahrip edilmiş, halktan sağ kalanlar köle olarak satılmıştır. Bu günkü Tunus'un büyük bir kısmı olan Kartaca arazisi, Utica merkez olmak üzere, Roma'nın buralardaki geniş hâkimiyet iddiasını ifade eden bir isimle yeni bir eyalet haline getirilmiştir. (*Provincia Africa*)* Erkenden Roma tarafına geçmiş olan Kartaca şehirleri, idarelerini korumuş, Kartaca'ya sadık kalanlar ise onunla aynı akıbete uğramıştır.

Bu savaşların sonucunda Akdeniz'de bir zamanlar Etrüskler, Hellenler, Kartacalılar ve Romalılar arasında sürmüş olan, Batı Akdeniz hâkimiyeti rekabeti, önemsiz bir köyken büyük bir devlet konumuna gelmiş olan Romanın, kesin zaferiyle sonuçlanmış oluyordu²³³ (Roma şehir planı için bk. Haritalar – Har. 9).

---

²³² Bosch 1940, 39.

* *Provincia*: Eski Roma'da, İtalya dışında ele geçirilen yerlerde, Roma kanunlarına bağlı olan ve bir Romalı vali tarafından yönetilen ülke.

²³³ Demircioğlu 1998, 269.

4.6. ROMA DÖNEMİNDE EGE VE DOĞU AKDENİZ'DE KORSANLIK FAALİYETLERİ (İ.Ö. 85 – 66)

4.6.1. Doğu Akdeniz Havzasında Korsanlık Faaliyetlerinin Artma Sebepleri

İ.Ö. 82 – 79 yılları arasında, , Roma'da yönetimi ele geçirip kendisini diktatör ilan eden Sulla ile Pontos Kralı VI. Mithradates arasında, Küçük Asya, yani Anadolu için yapılan savaşta, Küçük Asya Ekonomisi, Sulla tarafından çöküntüye uğratılmıştır.

Küçük Asya ekonomisinin çöküntüye uğratılması, Ege ve Akdeniz sahillerinde faaliyet gösteren korsanların işine yaramış: kıyı kentlerini ve adaları yağmalamaya başlamışlardır. Küçük Asya, Pontos Devletiyle, Romalılar arasında süren çarpışmalar sonucunda yıpranmış ve bir hayli zayıf düşmüş olduğundan, bu dönemde Akdeniz Havzası içindeki deniz ticareti korsanlar nedeniyle nerdeyse imkânsız hale gelmiştir. Özellikle Anadolu'da ikamet eden insanlardan bazıları, Mithradetes - Roma savaşları nedeniyle geçim kapılarının kapandığı ve büyük bir sefalet içine düştükleri için korsan olmaya karar vermişlerdir.

Böylelikle Likya ve Kilikya bölgelerinin kayalık kısımlarında konuşlanan korsanlar, özellikle Doğu Akdeniz Ticaretini sekteye uğratmaktaydılar. Mithradetes, özellikle, Küçük Asya'ya uzun süre sahip olamayacağını düşünerek bütün sahilleri yağmaladığı zaman (İ.Ö. 86 – 84), Kilikya ve Likya bölgelerinde konuşlanan korsanların sayısında önemli bir artış olmuştur. Bunun sebebi ise, Romalı memurların ve *Publicanuslar*'ın* Küçük Asya eyaletleri üzerinde uyguladığı yağma politikasıydı²³⁴. Bu bakımdan korsanlar, Mithradetes 'ten de yardım ve destek alarak²³⁵ Küçük Asya sahillerine, deniz üzerinden açıkça saldırmışlardır.

Bazı insanlar, artık korsanlığı zenginleşmenin ve Romalılara karşı savaşmanın bir yolu olarak görmeye başlamıştı. Surları olmayan ada ve kıyı kentlerine, kasabalara saldırıyorlardı. Halkı yağmalıyor, insanları kaçırdı

* *Publicanus*: Roma Senatosuna bağlı vergi toplamakla görevli memurlar.

²³⁴ Arslan 2007,288.

²³⁵ Tanilli 1994, 505.

ıyorlardı. Durum öyle bir hal almıştı ki, artık korsanlıktan onursuzluk duymuyorlardı; hatta ün bile kazanıyorlardı. *Krete* adasında* ya da Kilikya bölgesinde bazı insanlar korsanlık yapmaktan gurur duyuyorlardı²³⁶.

Mithradates ise, Romalıların Küçük Asya'daki soygunculuk, yağma siyasetinden ve Roma'nın iç çekişmelerinden istifade etmeyi ihmal etmiyordu. Roma'daki siyasal çekişmeler nedeniyle vatanlarından kovulmuş demokrat/halk parti mensuplarını koruma altına alıyor ve Roma'yı yıpratacak her türlü oluşuma destek veriyordu²³⁷.

Bu korsanlar, sıradan korsanlardan daha düzenli savaş filoları ve donanmalara sahipti. Onlar, sadece deniz yolculuğu yapanlara değil; aynı zamanda limanları, kaleleri, ticaret merkezlerini hatta sahil kentlerini bile yağmalıyorlardı. Tahkim edilmiş kentlere saldırıyorlar, kentlerin kalelerini hasara uğratarak, bilinen her tür kuşatma yöntemlerini kullanarak kenti abluka altına alarak halkı tutsak ediyor ve kentlerini yağmalıyorlardı²³⁸.

Dardanos Antlaşmasından* sonra Sulla, Kilikya Eyaletinin sınırlarını, Kilikya kıyılarından başlayarak Pamphylia ile Pisidia'yı da içine alacak şekilde Phrygia ve Lakonia'ya doğru kuzey yönünde genişlemiştir. Bununla birlikte birinci ve ikinci Mithradates- Roma savaşları sırasında (İ.Ö. 89-81) güçlenen korsanlar ve Torosların her iki yakasında yaşayan haydutlar, Doğu Akdeniz'de Romalılar açısından sürekli bir huzursuzluk kaynağı olmaya devam etmişlerdir. Korsan faaliyetlerinin artması Roma'nın Akdeniz'deki deniz ticaretini zayıflatmış, Roma'nın bile erzak bulmasının güçleşmesine sebep olmuştur.

---

* *Krete Adası*: Egenin en büyük, Akdeniz'in beşinci en büyük adası olan, Ege Denizi'nin güneyinde yer alan Girit adasına verilen ad.

²³⁶ Arslan 2007,288.

²³⁷ Günaltay 1987, 421.

²³⁸ Arslan 2007, 268.

* *Dardanos Antlaşması*: İ.Ö. 85 yılında, Troas Bölgesinin sahil şeridinde yer alan Dardanos kentinde, Roma ile Pontus devleti arasında, tarihe "Dardanos Antlaşması" olarak geçmiş olan sözlü bir antlaşmadır. Pontusluların yenildiğini ve işgal ettikleri yerlerden çekilmesini taahhüt eden bir antlaşmadır

4.6.2. Roma İmparatorluğu ile Ege – Akdeniz Korsanları Arasındaki Savaşlar

4.6.2.1. Publius Servilius'un Korsan Seferi (İ.Ö. 80 – 74)

Ege ve Akdenizde korsanlık faaliyetlerinin artması, Roma Ticaretini olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle Roma için önemli bir gelir kaynağı olan Küçük Asya ticareti limanlarının korsanlar ve haydutlardan temizlenmesi gerekiyordu. Bu amaçla İ.Ö. 80 yılında senatonun aldığı karar ile Roma'da büyük bir donanma hazırlanarak, Gnaeus Cornelius Dolabella ve yardımcısı Gaius Verres görevlendirilerek korsanlar üzerine gönderilmiştir²³⁹. Dolabella ve Verres İ.Ö. 80 – 78 yılları arasında Kilikya Trakheia (Trakheiotis), Lycia ve Pamphylia sahillerinde korsanları ortaya çıkarmak bahanesiyle birçok kenti ve kutsal tapınağı soyarak yöre halkının, Romalılardan nefret etmesine neden oldular. Bölgelerindeki Publicanuslar'ın, Dolabella ve Verres gibi Roma yöneticilerinin zulmünden kaçan kişiler ya korsanlara sığınmaya ya da haydutlara katılmaya başladılar. Romalıların kötülüklerine maruz kalmaktansa kötülük etmeyi yeğlediler ve bunun için kara yerine denizi seçtiler. Öyleki asil ve iyi yetişmiş insanlar bile korsan oldular. Artık korsanlık hiçbir suretle şerefsiz bir meslek ve hırsızlık kabul edilmiyor; tam aksine şöhrat, şeref ve servet sağlıyordu.

Dolabella ve Verres'in izlediği yanlış politikalar, korsanlığı yok edeceği yerde, korsanlık faaliyetlerinin daha da artmasına neden oldu. Hatta durum daha vahim boyutlara ilerleyerek, bazılarının yaşam biçimlerini değiştirmelerini sağlıyordu. Kendilerini şimdi krallar, derebeyleri ve güçlü ordular gibi görüyorlar, birleşirlerse yenilmez olacaklarına inanıyorlardı. Korsanlar, yetenekli ustalar tarafından yapılan hafif ve bordaları suya yakın “*Hemiolialar*”^{*} sayesinde sürat ve donanım bakımından Roma donanma gemilerinden her bakımdan üstündü. Her tür silah yapıyorlardı ve en önemli sığınakları “dağlık” diye adlandırılan Kilikya Trakheia yöresiydi. Bölge doğal olarak, kara ve deniz bakımından korsanlığa çok uygundu. Kilikya'nın dik yamaçlı, limansız ve yüksek dağlar arasında kalan bu kısmı, korsanların bir araya geldikleri en önemli üs haline almıştır. Böylece korsanlar, kısa sürede Küçük Asya'nın doğu sahillerinde politik bir güç haline gelmişlerdir. Kilikya ve Doğu Likya kıyılarına konuşlandırdıkları tersanelerde gemi yapımına başlayarak, sahil kentlerini haraca bağlamış, Ayrıca Hellas, Küçük Asya ve Ege adalarındaki birçok zengin kenti ve tapınağı soymuşlardır.

²³⁹ Arslan 2007, 292.

*Hemiolia: İki katlı korsan gemileri.

Korsan ele başlarından birisi olan Zeniketes adlı bir korsan, Doğu Likya'da Toros Dağları'nın yamaçlarında, Olympos kentinde kendini kral ilan etti. Korykos, Phaselis ve Pamphylia'nın birçok kentini hâkimiyeti altına aldı. Bu nedenle Roma Senatosu, İ.Ö. 79 yılı konsüllerinden Publius Servilius Vatia'yı Doğu Likya, Pamphylia, Pisidia ve Lykaonia bölgelerini Roma kontrolüne almak ve korsanlık faaliyetlerine son vermek için Kilikya prokonsüllüğüne atadı²⁴⁰. Torosların yakınındaki İsauria da, Eski İsauria ve diğerine de yeni İsauria denen, iyi korunan iki yerleşim yeri bulunmaktaydı. Birçok köy de bunlara bağlıydı ve buralar korsan yatağı durumundaydı. Bunlar, Romalılar ve özellikle Publius Servilius için devamlı huzursuzluk kaynağı durumunda bulunmaktaydı²⁴¹.

Servilius, İ.Ö. 78 yılının baharında sayısı kesin olarak bilinmeyen fakat ağır ve iyi silahlandırılmış gemilerden oluşan bir donanma ve çok sayıda askerle Kilikya'ya geldi. Bu sırada bazı Pamphylia kentleri Kilikyalı korsanlar tarafından işgal edilmemekle birlikte onlara yardım ve yataklık ediyorlardı. Bu kentlerden biriside Side'dir. Sideliler, limanlarında korsanların ganimetlerini pazarlamalarına açıkça izin veriyorlardı²⁴².

Servilius, Küçük Asya'ya geldiğinde işe öncelikle Zeniketes'in Kontrolündeki Attelia gibi korsanları destekleyen ve onlarla işbirliği içinde olan Batı Pamphylia kentlerini, cezalandırmakla başladı. Sonra ağır ve iyi donanımlı gemileriyle korsanların hafif ve yakalanması zor teknelerini ele geçirdi. Doğu Likya ve Pamphylia sahillerini korsanlardan arındırarak onların ikamet ettikleri güçlü kentleri yıktı. Doğu Likya'nın önemli liman kentlerinden Phaselis ve Korykos'u denizden ve karadan kuşatarak zapt etti. Sonra Toros Dağlarının yamaçlarındaki Likyalı korsanların kralı Zeniketes'in, Olympos dağıyla aynı adı taşıyan müstahkem mevkiini abluka altına alarak, uzun bir kuşatmadan sonra ele geçirdi. Fakat Zenitkes Romalıların eline geçmektense kendisini ailesiyle birlikte ateşe vermeyi daha uygun bulmuştur²⁴³.

Bunun üzerine Servilius, Kilikyalı korsanlar ve onlarla işbirliği yapan kavimler üzerine yürüdü. Korsanlarla yaptığı deniz savaşlarında tam donanımlı ağır gemileri vasıtasıyla üstün geldi ve onları Kilikya sularından kovdu. Romalılar sonunda korsanların karadaki üslerini yok etmenin zorunluğunu kavrayarak, Kilikya sahilleri boyunca yer alan korsan kalelerinin çoğunu yıktı. Bununla da yetinmeyen Servilius, Toros Dağlarının kuzeyindeki Lykaonia ve

²⁴⁰ Arslan 2007, 294.

²⁴¹ Strabon 1993, XII. Kitap, 50.

²⁴² Strabon 1993, XIV. Kitap, 192.

²⁴³ Arslan 2007, 296.

Isauria Bölgesine yerleşmiş olan korsanlar üzerine yürümüştür. Çok çetin geçen savaşlardan sonra Isauria halkını yenmiştir²⁴⁴.

Üst üste kazandığı deniz ve kara savaşlarından sonra, önceleri sadece Romalıların sınırlı sayıda gemi ve asker bulundurdıkları Kilikya eyaletini, haydut yatağı durumunda bulunan bütün Batı Torosları, Kilikya Trakheia, Pamphylia sahillerini, Pisidia, Isauria, Lykaonia'nın bazı yörelerini de²⁴⁵ içine alacak şekilde genişletmiştir. Servilius, Korsanları bahane ederek Kilikya'da bir donanma üssü kurarak, Romanın, bu bölgeden Küçük Asya'nın iç bölgelerine doğru yapabileceği bir sefer için askeri bir yol ve güvenlik ağı oluşturmuştur. Bu bakımdan Kilikya, Küçük Asya'daki Roma hâkimiyetinin başlıca geçit yeri olarak, Romanın Küçük Asya'daki önemli stratejik eyaletlerinden biri haline gelmiştir.

Publius Servilius, İ.Ö. 74 yılında Roma'ya dönerek görkemli bir *triumphus** düzenledi. Ele geçirdiği kentlerdeki heykelleri ve değerli eşyaları sergiledi. O zamana kadar hiçbir Romalı komutanın yapamadığını yaparak tutsak korsanları zincire vurarak zafer alayında teşhir etmiştir.

Servilius'un düzenlediği seferler genel olarak başarıyla sonuçlanmış olsa da bu mücadele Roma açısından kalıcı bir başarı sağlamamıştır. Servilius her ne kadar korsanları Kilikya'dan uzaklaştırmış, konuşlandıkları kalelerden bazılarını yıkıp, hem denizden hem de karadan onlara başarıyla karşı koymuşsa da, onun Roma'ya dönmesiyle yörede Korsanlık ve haydutluk faaliyetleri tekrar baş göstermiştir. Bu yüzden Roma tarihçisi Appianos, Servilius'un korsanlara yaptığı seferin, korsanlar üzerinde budanmış ağaç etkisi yaptığını söyleyerek onların daha da serpilip güçlendiğini iddia etmektedir.

Bu nedenle Servilius önünde kaçan korsanlar ve Kilikya'daki haydutlar, daha büyük bir cesaretle mücadelelerini sürdürdüler. Plutarkhos'un Paralel yaşamlar adlı eserinde anlattığı bir olay bunu doğrular niteliktedir. Julius Caesar'ın hayatını konu ettiği eserinde Rhodos'a giden Julius Caesar'ın sayısız gemiyle Miletos ve Halikarnassos arasında bir yerde korsanlar tarafından esir alınıp fidye ödemeye maruz kalması²⁴⁶, korsanların o dönemde ne kadar güçlü olduğunun göstergesidir.

²⁴⁴ Arslan 2007, 299.

²⁴⁵ Strabon 2003, XII. Kitap, 51.

* *Triumphus*: Roma'da, askeri bir zafer kutlaması, tören alayına verilen ad.

²⁴⁶ Plutarkhos 2007, 42.

Bu durumlar üzerine İ.Ö. 75 yılı konsüllerinden Lucius Octavius, İ.Ö. 75/74 yıllarında Roma'nın Kilikya *prokonsülü** olarak, bir bakıma Servilius'un yarım bıraktığı işi tamamlamak üzere bölgeye gönderildi. Ancak Octavius, Kilikya'ya geldikten kısa süre sonra Torosların güney kıyılarında yapılan bir savaşta öldürülmüştür²⁴⁷.

Korsan faaliyetlerinin artması Roma'nın Akdeniz'deki deniz ticaretini zayıflatıyor, Roma'nın bile erzak bulmasını güçleştiriyordu. Bu nedenle korsanlar üzerine gönderilen komutanlardan Marcus Antonius, Krete Adası korsanları üzerine güçlü bir donanmayla gönderilmiştir. Fakat Antonius, hem ada açıklarında yaptığı deniz savaşlarında hem de kara kuşatmalarında Korsan Lasthenes komutasındaki Kretelilere defalarca yenilmiştir²⁴⁸.

4.6.2.2. Pompeius'un Korsan Seferi (İ.Ö. 67)

İ.Ö. 67 yılında Akdeniz'de korsanlık faaliyetleri son haddine ulaşmıştır. Öyle ki, korsanlar neredeyse tüm Akdeniz'e hâkim olmuşlardır. Özellikle Anadolu'da ikamet eden insanlardan bazıları Mithradates - Roma savaşları nedeniyle geçim kapılarının kapandığı ve büyük bir sefalet içine düştükleri için korsan olmaya karar vermişlerdir.

Korsanlar, Akdeniz'in her türlü deniz trafiğini ellerine almışlardı. Hiçbir denizde güvenlik içinde dolaşamıyordu. Deniz savaşlarında Roma konsül ve generallerini bile yenmişlerdir. Korsanların bu derece güçlenmesi sonunda Romalıların ticaretlerini olumsuz yönde etkilemeye başlamıştır. Artık, Roma Kenti de, uyrukları ve bağlaşıkları gibi bu felaketi tüm canlılığıyla hissediyordu. Roma, ne dışarıya mal ihraç edebiliyor, ne de dışardan gelen malları içeriye sokabiliyorlardı. Sicilya, Sardinya ile Afrika ve Mısır'dan düzenli olarak Roma'ya gönderilen tahıl yüklü gemiler bile korsanlar tarafından ele geçirilmeye başlanmıştı. Bu durum kısa süre içinde Roma kentlerinde hububat sıkıntısı ve yokluğu şeklinde kendini gösterdi. Roma, nüfusunun kalabalık olması nedeniyle açlık çekiyor ve gün geçtikçe

---

* *Prokonsül*: Roma'da, görev süresini dolduran, ama bir askerî seferi tamamlaması veya bir ili yönetmesi için daha bir süre bu görevde bırakılan bir konsüldü. Sulla, konsüllüğün askerî ve sivil görevlerini birbirinden ayırdı ve askerî görevleri prokonsüllere verdi. Ama uygulamada onun bu kararı her zaman göz önünde tutulmadı.

Prokonsüllük, kişisel iktidarların başlangıcı oldu. Meselâ Pompeius İ. Ö. 67' de süresiz prokonsül kalmak hakkını elde etti. İ.Ö.. 59' da Sezar ve 23' te Augustus da aşağı yukarı aynı hakları kazandılar. İmparatorluk döneminde, senatörlük illerinin yöneticilerine, konsül olmasalar bile, «prokonsül» unvanı verildi.

²⁴⁷ Arslan 2007, 301.

²⁴⁸ Arslan 2007, 303.

yıpranıyordu. Bu dönemde Akdenizde Ticaret durmuş, Romalılar bile korsanların insafına kalmıştır.

Karaya ve denize dağılmış, korsanlık yapmalarını gerektirmeyecek sabit malları olmayan, önlerinde sadece korsanlık yapma şansları bulunan bu denli büyük bir orduyu ortadan kaldırmak, Romalılar için büyük ve zahmetli bir iş gibi görünüyordu. Ne gözle görülen ne elle tutulabilen bir yanı, ne de yasası olan bu savaş, şimdiye kadar hiç rastlanmamış bu bambaşka özelliği dolayısıyla korku ve şaşkınlık uyandırıyordu²⁴⁹.

Böylesine köklü, dal budak salmış, uzun süredir devam eden ve tüm halkları baskı altında tutan bu savaşın uzun süreceği tahmin ediliyordu. Çünkü Murena onlara saldırmış; ama anılmaya değer hiçbir şey başaramamıştır. Ondan sonra aynı şeyi Servilius yapmıştı. Ancak söz konusu durum, korsanlar üzerinde budanmış dal etkisi yaparak, onların daha da güçlenmesini sağlamıştı. Artık korsanlar, büyük bir aldırmazlık ve küçümsemeyle İtalya'nın tüm kıyılarını, Romalıların en önemli limanlarından Brundisium'u; hatta Ostia'yı bile yağmalayabiliyorlardı²⁵⁰.

Durum öyle bir hal almıştı ki; korsanlar, Romalılar için yaşamsal önemi olan limanları ele geçirebiliyorlar ve Krete Adasının en ünlü limanını gemilerle dolu iken Roma *Praetor*'u* Marcus Antonius 'un gözleri önünde yakıp yıkabiliyorlardı. Tüccarlar; dahası Hellas ve Küçük Asya'ya gidecek olan ordular dahi denizi kötü havalarda geçmeyi yeğliyorlardı; çünkü fırtınadan çok korsanlardan korkuyorlardı.

Artık bu utanca ve zarara katlanamayan Romalılar, korsanlara karşı harekete geçmeye karar verdiler. İ.Ö. 67 yılının ocak ayında halk tribinusu Aulus Gabinius Capito, denizleri ve Akdeniz limanlarını korsanlardan temizlemek üzere bir yasa hazırladı. Romalılar o güne kadar çok iyi bir ün yapmış olan Gnaeus Pompeius'u, üç yıllığına Herakles Sütunlarına (Cebelitarık Boğazı) kadar bütün Akdeniz'de sınırsız bir yetkiyle donatarak komutan olarak atadılar. Tüm krallara, hükümdarlara, Ada devletlerine, halklara ve kentlere, mümkün olan her şekilde Pompeius'a yardım etmeleri için mektuplar gönderdiler²⁵¹.

²⁴⁹ Thubron 2004, 113.

²⁵⁰ Arslan 2007, 437.

* *Praetor*: Roma'da Cumhuriyetin ilk dönemlerinde konsüllere; ordunun önünde giden komutan olmaları dolayısıyla Praetor deniliyordu.

²⁵⁰ Arslan 2007, 438.

Pompeius'a askeri birlikleri silahaltına alabilme ve eyaletlerden para toplayabilme yetkisi tanıdılar. Pompeius 'tan önce hiç kimseye böyle bir yetki tanınmamıştı. 120.000 kişilik piyade ordusu, 4.000 atlısı ve "270 gemisi vardı. Senatus üyesi olup komutası altına atanan yirmi dört temsilcisi vardı²⁵².

Pompeius, denizleri bu yardımcıları arasında paylaşarak işe başladı. Her birinin komutasına yeterli sayıda gemi, piyade ve süvari birlikleri tahsis etti. Kendilerine emanet edilen bölgelerde tam yetkili olabilmeleri için her birine Praetor bildireleri verdi. Pompeius Akdeniz'i on üç bölgeye ayırdıktan sonra, buraları komutanları arasında bölüştürdü. Böylelikle korsanları Akdeniz'de her yönden kuşatarak onlara, ne kaçacak ne de sığınacak yer bırakmış oluyordu. Bu şekilde, komutanlarından her biri diğerlerinin önünden kaçan korsanları yakalayabilecekti.

Bu plan çerçevesinde Pompeius, İ.Ö. 67 ilkbaharında her bir komutanını görev yerine gönderdi. Ardından kendi donanmasıyla hepsinin çevresinde dolaşmaya başladı. Önce batı bölgelerini denetledi, bu görevi kırk günde tamamladı. Bunu yaparken koşulların uygun olmamasına rağmen kısa sürede Sicilya'ya ulaştı. Afrika kıyılarını dolaşarak, oradan Sardinya'ya gitti. Devletin üç hububat deposunu güçlü donanmalar ve garnizonlarla korumalar altına aldı. Böylelikle Roma İmparatorluğunun batı bölgeleri büyük ölçüde korsanlardan temizlenmiştir²⁵³. Oradan Brundisium'a geçti. Illyricum, Hellas ve Achaia kıyılarına gemiler gönderdikten sonra, İtalya'nın iki büyük denizini büyük donanmalar ve garnizonlarla donattı. Kendisi de Brundisium'dan başlayarak kırk gün içinde doğu bölgelerini denetledi. Pompeius 'un gidiş gelişlerinin çabukluğu, hazırlıklarının yoğunluğu ve akıl almaz ünü herkesi şaşırtmıştır.

Öyle ki, önceleri Pompeius'a saldırmayı ya da giriştiği işin hiç de kolay olmadığını ona göstermeyi planlayan korsanlar çok çabuk korkuya kapıldılar. Kuşattıkları kentlere baskın yapmaktan vazgeçtiler ve her zamanki inlerine ya da doruklarına çekildiler. Böylece denizler hemen hemen hiç çarpışma olmadan temizlendi. Korsanlar çeşitli bölgelerdeki valiler tarafından her yerde ele geçirildiler.

Bunun üzerine Pompeius, İ.Ö. 67 yılı yazında en iyi gemilerden 60 parçalık bir donanma ve çok sayıda kuşatma aletiyle Kilikya'ya doğru yelken açtı. Pompeius, korsanlar karşısında her türlü çarpışma olasılığını göze almıştı. Çünkü korsanların sarp tepeler üzerine

²⁵² Thubron 2007, 113

²⁵³ Arslan 2007, 440

konuşlandırdıkları kaleleri kuşatmak için bu aletlere ihtiyacı olacağını sanıyordu. Ama hiçbir şeye gerek kalmadı. İsminin yarattığı korku ve yoğun hazırlıklarının estirdiği terör, korsanlar ve eşkiyalar arasında yoğun bir telaşa yol açtı. Bu bakımdan en azından ona karşı koymazlarsa hoşgörülü davranışlarla karşılaşmayı ümit ettiler. Önce Likya'daki *Kragos**, *Antikragos** gibi yerlerde bulunan önemli kaleleri ellerinde tutan korsanlar kendiliklerinden teslim oldular. Korsanların en önemli sığınağı olan Kilikya Trakheia 'daki korsanların birçoğu da kendiliğinden teslim oldular.

Bir grup korsan ise, birleşerek Korakesion (Alanya) açıklarında Pompeius 'un donanmasıyla çarpıştılar²⁵⁴. Fakat yenilerek kaçtılar. Kaçanların bir kısmı Korakesion 'un tahkimli kalesine sığındılar. Daha sonra Pompeius'a elçiler göndererek teslim olmak istediklerini bildirdiler. Böylelikle Kilikya sahillerindeki savaş kısa sürede sonuçlanmış oldu. Bütün Akdeniz ise, üç ay gibi bir zamanda büyük ölçüde korsanlardan temizlenmiştir²⁵⁵.

Korsanlar bütün gemilerini Pompeius'a teslim ettiler. Pompeius, korsanların hepsini asmadı, onların bir bölümünü, Roma'nın arka alanlarına, ümit vadeden çiftçiler olarak yerleştirdi. Böylece, onlar için korsanlık yapmalarını gerektiren ve Romalılara zarar vermelerini sürdüren, cezbedici şeyleri ortadan kaldırmış oldu. Pompeius, korsanlara düzgün bir yaşam için fırsat vermiş oluyordu. Korsanları kısa sürede temizlemesinin sırrı da aslında buydu. Pompeius, Korsanların ellerindeki gemileri alarak, onlara insanca muamele etmiş, onlara toprak ve yerleşecek bir yer göstermiştir²⁵⁶.

Korsanlara karşı çok zor olacağı tahmin edilen bu savaş Pompeius sayesinde birkaç gün içinde sona ermiştir. Bu savaşta, 71 gemi zorla ele geçirilmiş, 306 gemi ise korsanlar tarafından teslim edilmiştir. Bu savaşlar sonunda yaklaşık 120 kent, kale ve korsanların ikamet ettikleri tahkimli yerleşimler alınmış ve 10.000 korsan çarpışmalar sonucunda öldürülmüştür²⁵⁷.

---

*Antikragos Dağı: Karaman Yeşildere Köyü'ndeki Boncuk Dağlar'ı.

*Kragos Dağı: Afyonkarahisar ilimizin Sandıklı ilçesindeki Akdağlar. Ege, Akdeniz ve İç Anadolu Bölgelerinin kesişme noktasında olduğu için korsanlar için çok önem arz ediyordu.

²⁵⁴ Arslan 2007, 442.

²⁵⁵ Arslan 2007, 443.

²⁵⁶ Thubron 2007, 114.

²⁵⁷ Arslan 2007, 444.

4.7. ACTIUM DENİZ SAVAŞI (İ.Ö. 31)

4.7.1. Actium Deniz Savaşının Nedenleri

Julius Caesar'ın İ.Ö. 44 yılında öldürülmesinden sonra, evlatlık oğlu Octavianus(Augustus) ve generalleri Marcus Antonius ile Marcus Aemilius Lepidus arasında, tıpkı bir zamanlar Julius Caesar, Pompeius ve Crassus arasında olduğu gibi ikinci bir *Triumvir** oluşturulmuştur. Bu üç mutlak amir, Garp (Batı) eyaletlerini, bu eyaletlere ait ordularla birlikte aralarında bölüşmüşlerdir. Antonius, Gallia Cisalpina, Lepidus, Gallia Narbonensis ile her iki İspanya eyaletini, Octavianus ise, Sardunya, Sicilya ve Afrika eyaletlerini almıştır²⁵⁸.

Bu üçlü içinde en zayıf bulunanı Octavianus idi. Octavianus, Julius Caesar'ın mirasçısı olarak Roma'ya geldiğinde ilk olarak, babasının arkadaşı olduğu için Antonius'u ziyaret ederek, Caesar'ın mirasındaki hakkını istemiştir. Antonius, ilk başta çocuk yaşta sayılabilecek Octavianus'u küçümsemiştir. Fakat Octavianus, Caesar'ın eski generallerini çevresine toplayınca Octavianus'un haklarını kabul etmiştir²⁵⁹. Bu üçlü, başlangıçta dostlarına memuriyetler vermek suretiyle mükâfatlandırmak, askerlerinin ihtiyaçlarını karşılamak ve düşmanlarını ortadan kaldırmak için karar vermişlerdir. Triumvir'ler, İ.Ö. 43 yılında, bir halk kararı ile resmen tanınarak beş senelik yönetme gücünü elde etmişlerdir. Birlik, Cicero'nun da aralarında bulunduğu birçok önde gelen Romalıyı haklarından mahrum etmiş, mallarına el koyarak kendisine kaynak yaratmıştır²⁶⁰.

Mallarına el konulan kişilerin servetleri, Caesar katillerine karşı yapılan savaşlarda ve ordularının mükâfatlandırılması işlerinde kullanılmıştır. Antonius ve Octavianus, doğuya hareket ederek, Makedonia Philippi mevkiinde, Caesar katilleri, Casius ve Brutus'u, yenilgiye uğratmışlardır. Bu savaştan sonra Octavianus Batı'yı; Antonius ise Doğu'yu alarak askerlerini yerleştirmiştir.

---

*Triumvir: (Latince, "tres viri", "üç adamdan oluşan") Roma Cumhuriyeti'nin ilanının ilk yıllarından itibaren devletin yönetim ve idare mekanizmasının bir parçası olarak oluşturulmuş, gerekliliği mevcut devlet idaresi tarafından öngörüldükten sonra farklı yetkilerle donatılmış, üç memurun bu birimlere atanmasıyla oluşturulmuş teşkilatlanma.

²⁵⁸ Bosch 1940, 110.

²⁵⁸ Bosch 1940, 110.

²⁵⁹ Plutarkhos 1992, 21.

²⁶⁰ Bosch 1940, 111.

Octavianus, bu sıralarda çok zor durumda bulunmaktadır. Antonius 'un, Caesar katillerine karşı yapılan savaşlarda gösterdiği başarılar sayesinde oluşan dostluk, tamamıyla bir menfaat birliğidir. Bu dostluk, müşterek düşmanlar ortadan kalktıktan sonra tehditkâr bir vaziyet almaya başlamıştır. Antonius 'un kardeşi ile yasal eşi Fulvia tarafından idare edilmekte olan İtalya'daki Antonius taraftarları, Octavius'a karşı olan düşmanlıklarını açıkça göstermeye başlamıştır.

Antonius 'un, doğu eyaletlerine yerleşmesinden sonra tarzı ve davranışları, Romalılar içinde hatta kendisinin en iyi arkadaşları arasında bile büyük bir hiddet ve hayal kırıklığı yaratmıştır. Antonius, doğu eyaletlerine vergi toplamak için gittiğinde, Mısır kraliçesi Cleopatra'ya âşık olmuş ve onunla evlenmiştir. Antonius 'un başına gelebilecek en son ve en büyük kötülük Cleopatra'ya duyduğu aşktan gelmiştir²⁶¹.

Antonius 'un Cleopatra ile yapmış olduğu evlilik, Roma'da hemen yankısını bulmuştur. Bu evlilik Antonius 'un, Octavianus 'un kız kardeşi Octavia ile evli olmasından dolayı şahsına yapılmış bir hakaret olmuştur. Fakat bundan daha önemlisi ve yankı uyandıranı, Roma eyaletlerinin, Cleopatra'ya hediye edilmesi olmuştur. Bu davranışlar, bütün Romalıların hislerini incitmiştir.

Antonius, eyaletlerde yaşayan halka tıpkı mutlak bir kral gibi, keyfine göre muamele etmiştir. Yalnız, Roma'da Jüpiter Optimus Maximus mabedinde yapılabilen, "Triumphus" un İskenderiye'de tertip edilmesi, devletin merkez kudretini şarka nakletmek gibi açık bir niyet sergilenmesi olarak algılanmıştır. Antonius 'un, Cleopatra'yı krallar kraliçesi olarak ilan etmesi ve kendi şahsını yabancı bir kraliçenin emri altına vermesi, Roma milli hislerini incitmiştir. Antonius, Cleopatra'nın öyle bir tutsağı olmuştu ki, karısı Fulvia, Roma'da, genç Caesar Octavianus'a karşı Antonius 'un hakları için savaşırken, Part ordusu Mezopotamya'da rahatça dolaşırken bile, Antonius kendisinin Cleopatra tarafından İskenderiye'ye götürülmesine razı olabiliyordu²⁶².

Shakespeare'inin, Plutarkhos'un eserlerine dayandırarak oluşturduğu, Antonius ve Cleopatra'nın aşkını ve Antonius 'un genç Caesar Octavianus 'la yaptığı savaşı anlattığı ölümsüz eseri Antonius ve Cleopatra Tragedyasında, Antonius 'un bu aşk karşısında ne kadar aciz bir duruma düştüğünü, yine onun askerlerinden birisi olan Philo ağzından şu şekilde anlatmaktadır:

---

²⁶¹ Plutarkhos 1992, 29.

²⁶² Plutarkhos 1992, 31.

Yoo, ama artık fazla ileri gitti
Bizim komutanın bu kadına düşkünlüğü.
Savaşta dizi dizi lejyonlara çevrilince
Mars Tanrının zırhları gibi ışıldayan
O yiğit bakışları Antonius 'un
Şimdi, tanrılar önünde eğilir gibi,
Bir esmer yüzünden başka bir şey görmez oldular.
O kahraman yürek ki, savaşta hızlı atınca
Şişip gevşetirdi göğsündeki zırhları
Şimdi vazgeçip yiğitlikten,
Bir yelpaze oldu Mısırlı bir kadının elinde
Ateşli sevgisini soğutmak için²⁶³.

Geçmişte ülkesi için büyük kahramanlıklar göstermiş olan Antonius 'un, ülkesindeki sorunlara kayıtsız kalması ve Pompeius 'un denizleri elinde tutmasından dolayı, Triumvirlerden Octavianus ve Lepidus 'un; Pompeius 'la savaşmakta yetersiz kalması bu öfkeyi daha da büyütüştür. Octavianus 'un gözünde eskiden büyük bir kahraman ve komutan olan Antonius, bir kadının tutsağı aciz bir adam konumuna düşmüştür. Bu durumu Shakespeare, Antonius ve Cleopatra eserinde genç Caesar Octavianus 'un ağzından şu şekilde anlatır:

Antonius! Kes artık cümbüşlerini!
Hirtius 'la, Pansa 'yı, konsülleri öldürüp de
Modena 'dan atıldığın günleri hatırla;
Geçtiğin yerlerde kıtlık vardı o günler,

---

²⁶³ Shakespeare, Perde I, 3.

Rahatlık içinde yetişmiş olmana rağmen
Dağlılardan iyi katlanmıştın yoksulluğa.
At sidikleri içtin; hayvanları tiksindirecek,
Çürük yosunlu bataklık suları içtin.
Tat bilen damağın tükürüp atmadı
En yabani fundalıkların acı yemişlerini.
Ağaç kabukları kemirdin karacalar gibi,
Kar çayırları kapattığı zaman.
Öyle olmayacak bir et yemişsin ki Alplerde
Görenler baygınlık geçirmiş diye anlatılır.
Öyle askerce katlanmıştın ki bunlara,
Bugün anlatılması onuruna dokunsa da,
O zaman avurtların biraz olsun çökmemişti.
Yazık doğrusu Antonius'a,
Keşke utansa da artık kendinden Bir an önce dönse Roma'ya²⁶⁴.

Bu sebeplerden dolayı oluşturulmuş olan “Triumvirler” arasında bir uçurum oluşmuştur. Bu durum da, Antonius ve Octavianus arasında, olası bir savaşı kaçınılmaz kılmıştır²⁶⁵.

²⁶⁴ Shakespeare 2000, Perde I, 24. Bu konuda geniş bilgi için, Bk. Metris Plutarkhos'un Marcus Antonius eseri, s.22.

²⁶⁵ Bosch 1940, 119.

4.7.2. Actium Deniz Savaşı'nın Başlaması ve Sonucu

Antonius 'un Cleopatra ile evlenmesi ve İskenderiye'de, Roma'da anavatanına ait onur verici ve kutsal törenleri Cleopatra uğruna Mısır'da düzenlettirmesi, onun Roma'daki itibarını sarsmıştır²⁶⁶. Genç Octavianus, bu durumu değerlendirmeyi bilmiş ve Roma'da Antonius aleyhine halkı kışkırtmaya başlamıştır. Antonius ise bu durum karşısında, Partlar'la süren savaşı bırakarak, Ordusunun istikametini Roma'ya çevirmiştir.

Antonius, İ.Ö. 33 senesinde senatoya bir mektup yazarak beş yıl süreyle tekrarlanan, Oluşturulmuş Triumvirlik'in süresinin bittiğini ve Octavianus 'un görevinden azledilmesini istemiş, böylece Octavianus'u zor bir durumda bırakmıştır. Çünkü senato bu teklifi kabul ettiği takdirde Octavianus, memuriyetsiz bir fert olarak kalacak fakat Antonius, Roma devleti içinde kaybetmiş olduğu gücü, Cleopatra ile olan münasebeti dolayısıyla kolayca telafi edebilecekti.

Bu nedenle Octavianus, bu teklifi kabul etmemesi için senatoya baskı yapmış, Antonius 'un vasiyetnamesini açıklayarak, onun Roma'ya ihanetini belgelemiştir²⁶⁷. Bu vasiyetnamede Antonius, Roma kentinde ölse bile, cesedinin resmi törenle forumdan geçirilip, İskenderiye'ye Cleopatra'ya gönderilmesini istemiştir²⁶⁸.

Octavianus, Antonius 'un kendini yeni bir Dionysos ilan ettiği, doğudaki davranışlarını, propaganda amaçlı olarak kullanmaya başlamıştır, böylece Roma Senatosu ile Roma halkı da, Antonius'a muhalefet olmaya başlamıştır. Bu koşullar altında senatonun triumvirliğin uzatılmasına karar vermesi artık söz konusu değildi. Octavianus 'un İ.Ö. 32 yılında güç gösterisi yaptığı bir olayın üzerine senatörlerin bir kısmı görevdeki iki konsülle birlikte Roma'yı terk ederek Antonius ve Cleopatra'nın yanına, Efes kentine gitmesi üzerine, olaylar kesin olarak patlak vermeye başlamıştır²⁶⁹.

Halkın kararı ile Antonius 'un vazifesi elinden alınarak, Cleopatra'ya savaş ilan edilmiştir. Octavianus, bu milli meselede komutan seçilmiş, senato ve halk kendisine askeri sadakat yemini etmiştir.

²⁶⁶ Plutarkhos 1992, 54.

²⁶⁷ Bosch 1940, 119.

²⁶⁸ Plutarkhos 1992, 60.

²⁶⁹ http://tr.wikipedia.org/wiki/Actium_Savaşı.

Antonius ve Cleopatra, ordu ve donanma hazırlıklarına, İ.Ö. 33 senesinin sonbaharında Ephesos'ta başlamıştır. Yakın şarkın bütün hükümdarları mevcut imkânlarını Antonius ve Cleopatra'ya sunmuştur. Antonius, bu muazzam ordu ile İ.Ö. 32 senesi içinde Ege'nin batı sahillerini kontrolü altına almıştır. Daha sonra Antonius, İtalya'ya asker çıkarma teşebbüsünde bulunmuş; fakat Octavianus bütün sahilleri işgal etmiş olduğu için başarılı olamamıştır. Antonius, esas karargâhını *Patrae*'de kurmuş,*donanması da *Ambrakia* körfezinde* Actium 'da kışlamıştır.

Octavianus ve Antonius 'un Savaş Kuvvetleri şu şekildeydi: Antonius ve Cleopatra'nın oluşturdukları savaş birlikleri, müttefiklerinin savaş kuvvetleri hariç, 100.000 piyade, 22.000 süvari ve 500 gemiden ibaretti.

Octavianus 'un oluşturduğu birliklerin sayısı ise: 80.000 kişi ve 400 savaş gemisinden ibaretti²⁷⁰.

Savaş gücü bakımından Antonius kadar güçlü olmayan Octavianus, ilk başta bütün Garbın müdafaası için hazırlanmış ancak deneyimli generali Marcus Vipsanius Agrippa, yaklaşık 80000 yaya askeri ve 12000 süvarilik Roma ordusuyla sıkıca kenetli 400 gemilik güçlerini İtalya'nın güney kıyılarına toplayarak orada savunma hattı kurmuştur. Octavianus, bahriye faaliyetlerini görmesine rağmen, savaşta hiç mutlu değildi; politikanın daha sessiz acımasızlığını tercih ediyordu. Ama mücadelede tüm servetini Agrippa 'ya emanet etmekle kurnazca tipik bir hareket yapmıştır. 32 yaşındaki bu general, büyük askeri yeteneğin ve sadakatin adamıydı. Agrippa, çağının en iyi örneğiydi: çok yetenekli, oldukça görgülü ve ahlaken aleyhinde söylenecek bir şey bulunmayan birisiydi. Hatta hakkında konuşan Roma tarihçileri bile ona leke sürememiş ve böylece baştan mükemmelliğini göstermiştir²⁷¹.

Antonius ve Cleopatra, Korinthos Körfezi girişinin yanındaki *Patras*'in* limanında beklerken, Agrippa, onlara üstünlük sağlamıştır. MÖ 31'de Mart'ın başlarında beklenmedik hava koşullarına rağmen, seyrek rota ile denizi geçmiştir ve Antonius 'un, Yunanistan güney batı ucundaki Methane üssüne varmıştır. Bu güçlü karakol sürpriz şekilde alınmıştır. Agrippa,

---

*Patrae: Peooponnesos'un kuzeybatı köşesinde bir yerleşim yeri.

*Ambrakia körfezi: Yunanistan'ın eski bir şehri ve Ambrakia (bugün Arta) körfezi girişindeki yüksek burun.

²⁷⁰ Bosch 1940, 120.

²⁷¹ Thubron 2004, 115.

* *Patras*: Yunanistan'ın Atina ve Selanik'ten sonra üçüncü büyük şehridir. Antik dönemden günümüze gelen önemli bir liman şehridir.

Mısır'dan Antonius'a destek sağlayan tahıl gemilerini yok etmeye başlamış, bu hareket Antonius'a pahalıya mal olmuştur.

Hemen sonra, Agrippa, Antonius'un kuzeydeki üslerine baskın düzenlemiş ve böylece asıl yapmak istediği baskın fikrinden dikkatleri uzaklaştırmıştır. Octavianus'un nakliye birlikleri İtalya'dan denizi büyük bir hız ve gizlilikle geçmiş²⁷²Böylelikle, Antonius'un art bölgeleriyle bağlantısı kopma aşamasına gelmiştir. Bu durum onu, ordusunun ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma getirmiştir²⁷³.

Antonius, bir şeye karar vermek mecburiyetindedir. Ya kara da Octavianus'la karşılaşacaktır ya da denizde. Cleopatra'nın ısrarı ve teşviki üzerine Antonius tüm komutanlarının karşı çıkmalarına rağmen, Octavianus'la denizde karşılaşmaya karar vermiştir²⁷⁴.

Komutanlar, Kleopatra'nın savaşa katılmasını istememektedirler. Çünkü Kleopatra'nın savaşa katıldığı zaman yenileceklerini bilmektedirler. Shakespeare'in Tragedyasında Kleopatra'nın savaşa katılmaması için Antonius'un komutanı Enobarbus'un Cleopatra ile arasında geçen şu konuşmalar ilginçtir.

Nedeni ortada sizi savaşta istemememin,

Bir atı kısraklarla bir arada işe koştuk mu?

O attan hayır gelmez. Her kısrığın sırtında

Hem bir asker olur o zaman, hem de bir at.

Siz olunca Antonius ne yapacağını şaşırır.

Yüreğinden, kafasından, zamanından

Az bir şey de alsanız, doğru olmaz almanız.

Zaten adı çıkmış dalgacı diye.

---

²⁷² Thubron 2004, 116.

²⁷³ Bosch 1940, 120.

²⁷⁴ Bosch 1940, 120.

Bu savaşı yöneten Potinius'la*, bir hadımağasıyla

Sizin cariyelerinizmiş, öyle diyorlar Roma'da²⁷⁵.

Octavianus, Antonius'u denizde olacak bir savaşa çekmek için uğraşmıştır. Çünkü Antonius, bütün önemli savaşlarını karada kazanmıştı. Antonius'un denizde savaşmayı kabul etmesinin birkaç sebebi vardı bunlardan birisi: Antonius, savaşta birçok askerin ölmemesi için yaptığı bir teklif vardı, savaşın ikisi arasında bir düello şeklinde olmasını istemiştir: Yani Antonius ile Octavianus arasında teke tek bir mücadele yapılıncaya sorun halledilmiş olacaktı. Fakat Octavianus bunu kabul etmemiştir. Octavianus ise; tavırlarıyla bir deniz muharebesi yapmak istediğini belirtmiştir. Antonius ise, bu durumu gurur meselesi yaparak gücünü karada olduğu gibi denizde de göstermek istemiştir.

Antonius'un denizde savaşmayı kabul etmesinin diğer bir sebep ise: Cleopatra'nın, denizde karşılaşılırsa eşi benzeri olmayan 60 kadırgasını Antonius'un emrine vereceğini söylemesidir. Antonius, Cleopatra'nın kişiliğine artık öylesine bağlanıp kalmıştır ki, kara kuvvetlerinin çok üstün olmasına rağmen yine de sevgilisini memnun etmek için denizde zafer kazanılmasını istemiştir²⁷⁶.

Antonius'un inatçı gururuna ve Cleopatra'ya duyduğu aşka nasıl yenik düştüğünü Shakespeare, tragedyasında şu şekilde anlatır.

Denizde savaşacağız onunla.

Neden böyle istiyor efendimiz?

Çünkü bize Octavianus, denizde meydan okuyor da ondan²⁷⁷.

Antonius'un generali Enobarbus denizde savaşılırsa sonucun ne olacağını önceden görmüş gibidir. Konuşmasında açıkça ifade eder bunu:

* *Potinius*: Kleopatra'nın saraydaki yardımcılarında birisi.

²⁷⁵Shakespeare 2000, Perde III, 88.

²⁷⁶Thubron 2004, 117.

²⁷⁷Shakespeare 2000, Perde III, 89.

Gemileriniz iyi ellerde değil

Deniz erleriniz zorla toplanmış birtakım katırcılar, Irgatlar.

Caesar'ın(Augustus) donanmasındaysa

Pompeius'a karşı kaç kez savaşmış erler var.

Onların gemileri hafif, sizinkiler ağır.

Siz karada hazırlandınız, hiç de küçülmezsiz

Denizde karşısına çıkmakla...

Pek değerli efendimiz, o zaman kendi ayağınızla

Karadaki asker üstünlüğünüzü tepmiş olursunuz,

Kendi şanlı komutanlık bilginiz yararsız kalır,

Zafere götüreceğ yoldan şaşmak olur bu,

Sağlam güvenliği bırakıp atılmak olur düpedüz

Kaderin cilvesine, rastlantıya²⁷⁸.

Cleopatra, Antonius'un eşi ve Octavianus'un kardeşi olan Octavia'nın araya girerek savaşı durdurulması için Antonius'un Generallerinden Canidus'a rüşvet vererek Antonius'u şu sözlerle ikna etmiştir. Canidus: Savaş için o denli büyük yardımda bulunan bir kadını, savaş alanından uzaklaştırmanın adil olmadığını, üstelik deniz kuvvetlerinin büyük kısmını oluşturan Mısırlıları gücendirmenin Antonius'a bir yarar sağlamayacağını söylemiştir. Antonius'un yanında savaşa giren kralların, Cleopatra'dan üstün olmadığını, Cleopatra'nın, bu kadar uzun süre bir krallığı tek başına yönetebilmesinin buna en güzel örnek olduğunu söylemiştir²⁷⁹.

Bunun üzerine, İ.Ö. 31 yılı, 2 Eylülde Actium'da büyük bir deniz muharebesi yapılmıştır. Cleopatra, savaş devam ederken, gemilerini alarak kaçmış, Antonius'ta gizlice onu takip etmiştir. Komutansız kalan donanma uzun bir mücadeleden sonra mağlup olmuştur.

²⁷⁸Shakespeare 2000, Perde III, 89.

²⁷⁹Plutarkhos 1992, 54.

Güçlü ama ne yapacağını bilmeden ve yardımsız kalan 19 lejyonduk büyük kara ordusunun çevresi sarılmış, sonunda onlarda teslim olarak Octavianus 'un ordusuna katılmıştır.(Res. 22)

İskenderiye'ye kaçmış olan Antonius, burada, müttefiklerinin büyük bir kısmının kendisini terk ettiğini görmüştür. İ.Ö. 30 senesi yazında Octavianus, ilerlemeye başlayarak Mısırı işgal etmiştir. Antonius, İskenderiye önünde son bir defa daha savaşmak istiyorsa da ordusu ona iştirak etmemiştir. Bunun üzerine Antonius, Troya savaşındaki Akha'lı savaşçı Aias gibi kılıcı üzerine atlayarak intihar etmiştir²⁸⁰.

Cleopatra, krallığını kurtarmak için Octavianus 'la gizlice temasa geçmiştir. Fakat Octavianus, hiçbir vaatte bulunmayınca o da kendisini zehirleyerek öldürmüştür. Octavianus, Mısır'ı ele geçirince çok büyük ganimet elde etmiştir. Mısır, bir Roma eyaleti durumuna dönüşerek Octavianus 'un eline geçmiştir²⁸¹.

---

²⁸⁰ Bosch 1940, 120.

²⁸¹ Tanilli 1994, 533.

SONUÇ

İ.Ö. 3. bin yıldan itibaren yakın doğuda savaşlar hiç eksik olmamıştır. Fakat bunlardan hiçbiri denizde meydana gelmemiştir. Babil şehir devletleri birbirleriyle mücadele ediyorlardı, Akad'ın hükümdarları fetihlerini bu günkü Suriye ve Irak'a kadar genişletmişler; Firavunun askerleri, Sina çölüne ve Filistin'in aşağı kısımlarına kadar olan yerleri boyunduruk altına alabilmek için savaşlar yapmışlardır; ancak bu savaşların hepsi karada cereyan etmiştir. 3. binyılın sonlarına doğru deniz, çağlar boyunca oynayacağı rolü üstlenmiş ve deniz muharebesinin temel ögesi olan savaş gemisi ortaya çıkmıştır.

Elimize ulaşabilen kayıtlar, savaş gemilerinin muharebelerdeki başlıca görevlerinin nakil olduğunu göstermektedir. İ.Ö. 2. binin sonlarında bile, ağır ve yavaş, hafif ve hızlı her iki kadirga tipide bu dönemlerde sadece nakliye işlevi görmekteydi ve kürekçileri aynı zamanda asker olarak görev yapmaktaydı; çünkü bu dönemlerde deniz eri ya yoktu ya da çok azdı. Bu kürekçi askerler, yola çıkarken kalkanlarını, mızraklarını ve kılıçlarını alarak gemide saklıyorlar, ellerine kürekleri alarak saldıracakları şehre kadar kürek çekiyorlardı. Agemnon, Odysseus, Achilles ve Homeros'un diğer kahramanları, Troia savaşında böyle gemileri yönetmişlerdir.

İ.Ö. 900 civarında, denizcilik sayesinde yeni oyuncular belirmiştir. Bu oyuncular, özellikle Doğu Akdeniz sahillerindeki Tyros ve Sidon gibi Fenike şehirleri; Atina, Korinthos ve Milet gibi İonia şehir devletleridir. İki bölgenin savaş gemilerinde, deniz savaşını iki bin yıl sonra gemi toplarının inşası kadar etkileyecek bir yenilik bulunmaktaydı. Bu yenilik, pruvanın önünde, su kesimi ile aynı düzeyde büyük bir çıkıntı uzanmakta olan ve ucu bronz ile kaplanmış olup, kuşatmalarda kullanılan şahmerdanlara olan benzerliğinden dolayı "mahmuz" adı verilen donanımdır. Kadırgalar bundan böyle tek başına hareket eden mermiler haline gelmiştir.

Mahmuzlama tekniği, özellikle Pers – Yunan savaşlarında, Yunan Triremelerin' de *Periplus*, *Dieklus* ve *Kyklos* adlandırılmalarıyla sıkça kullanılmıştır. Kadırgalar, Mahmuzlarını düşman gemisinin teknesini hedefleyerek onu kullanılmaz hale getiriyor ya da tamamen tahrip ediyordu.

Dünya siyasi tarihinde, tarihin gidişatını değiştiren bir takım savaşlar olmuştur. Tarihin akışını değiştiren bu savaşların bir bölümünün sonucunu denizlerde yapılan savaşlar

belirlemiştir. İ.Ö. 6. yüzyıl ile İ.Ö. 1. Yüzyıllar arası birçok deniz savaşına sahne olmuştur; ancak bunlardan bazıları tarih sahnesinde unutulmaz bir yere sahip olmuştur. Bu önemli deniz muharebeleri, Arkaik Dönemin sonlarında Pers – Hellen savaşlarıyla başlamıştır. Pers – Yunan savaşları Antik Dönem'in en önemli deniz savaşlarına sahne olması bakımından önemlidir.

Bu dönemde ilk olarak sayabileceğimiz önemli donanmasavaşı, İonia İhtilali çerçevesinde meydana gelen Lade Deniz Savaşıdır. Bir taraftan Pers gümrük vergilerinin fazlalığı, bazense; Persler tarafından korunan Fenikeli tüccarların rekabete girişmeleri, diğer yandan da Mısır'daki en büyük ticaret merkezi olan Navkratis'in İ.Ö. 525 yılında tahribi, İonia ihtilalinin oluşmasında hiç şüphesiz etken olmuştur. Bu savaş sonucunda İonia ve Yunan güçleri yenilmiş ve Miletos tahrip edilmiştir. Arkaik Dönemin sonlarında Pers kralı Xerxes'in çıktığı Hellasseferi sırasında yapılan Artemision ve Thermyploai savaşları sonucu Orta Hellas, Perslerin eline geçmiş, Atina Akropolü yakılıp yıkılmıştır.

Bu savaşların sonucunu, belki de dünyanın en düşündürücü savaşlarından birisi kabul edilen "Salamis Deniz Savaşı" belirlemiştir. Savaş, Thermopylai savaşından iki ay sonra, İ.Ö. 480 yılının 28 Eylülünde gerçekleşmiştir. Savaş güçleri bakımından Pers kuvvetlerinin çok üstün olmasına rağmen, Temistokles'in dâhice planı ile Pers kuvvetleri, Salamis koyuna çekilmiş ve orda imha edilmiştir. Bu savaş sonucu Yunanlılar'ın talihi tersine dönmüştür. Bundan böyle Hellenler, savunan değil saldıran taraf olmuş, savaş Hellas'tan Anadolu'ya taşınmıştır.

Pers – Hellen savaşlarından sonra Persler, Hellen Kentleri'nden atılmıştır. Bu dönemlerde Pers tehlikesine karşı, öncülüğünü Atina'nın yaptığı Attika – Delos birliği oluşturulmuştur. Atina'nın Yunanistan'da aşırı güçlenmesi, Korinthos ve Sparta gibi devletleri telaşlandırmıştır. Bu iç çekişme sonrası Atina ve Peloponnesos kentleri arasında yirmi yedi yıl süren Peloponnesos savaşı çıkmıştır. Bu savaş Perslerin yardımıyla Sparta kazanmış ve Atina çok ağır şartlarla barış anlaşması imzalamak zorunda kalmıştır. Bu savaşın en önemli sonucu ise; *Salamis, Platei ve Mykalei* savaşları sonunda, Batı Anadolu'dan kovulan Persler, Batı Anadolu'yu yeniden ele geçirmişlerdir.

Pers –Hellen savaşlarından sonra meydana gelen önemli deniz savaşları, Roma döneminde meydana gelmiştir. Tarihin hiçbir döneminde, hiçbir zaman denizci bir devlet olmayan Roma, Kartaca ile yaşanan "Pön Savaşları" nedeniyle büyük donanmalar yaptırarak, Kartaca ile *Mylae – Ecnomos ve Liybaeum* Deniz Savaşlarını yapmıştır. Bu savaşların ilginç

olan yönü ise; denizci bir devlet olan Kartaca'nın bu deniz savaşlarının hepsini kaybedip tüm başarılı savaşlarını karada vermiş olmasıdır.

Roma'nın İ.Ö. 1. Yüzyılda denizlerdeki en büyük sorunu, Akdeniz ve Ege'yi kontrolleri altına alıp, Roma'nın ticaret yapmasını engelleyen Kilikialı korsanlar olmuştur. 20 yıl süren Akdeniz'deki korsan hâkimiyetinde Kilikialı korsanlar, hafif ve hızlı gemileriyle başlarında Marcus Antonius'un da bulunduğu birçok Romalı generali yenmişlerdir. Akdeniz'deki korsan hâkimiyetine, İ.Ö. 66 yılında Pompeius son vermiş, Akdeniz'i korsanlardan temizlemiştir.

Roma döneminde yapılan son önemli donanma savaşı ise; genç Octavianus (Augustus) ile Romalı General Antonius arasında yapılan *Actium* Deniz Savaşıdır. Antonius ile Augustus arasında yapılan savaşın sonucunu da bir deniz savaşı belirlemiştir. Actium'da yapılan deniz savaşını Augustus kazanmış, Mısır bağımsız bir devlet iken Roma'nın bir eyaleti durumuna dönüşmüş, Roma'nın tek hâkimi Augustus olmuştur.

Bu savaşlar, dönemlerinin en önemli deniz mücadeleleri olmaları ve tarihin akışını önemli bir ölçüde değiştirip, rüzgârı tersine çevirmeleri bakımından dünya siyasi tarihi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir.

TERİMLER

Abydos:	Mısır'da, Hanedan öncesi tarihlerden bu yana kutsal mezarlık ve kutsal alan olarak kullanılan kent.
Ağız Kuşağı:	Gemilerde, armuz kaplamanın en üst sırası.
Alabanda:	Gemilerde, bordanın iç kısmı.
Alabora:	Teknenin alt üst olup ters dönmesine verilen ad.
Alberaber:	Gemilerde, hep birlikte kürek çekmek için verilen komut.
Arma:	Bir gemide bulunan sabit donanım.
Arginusai:	Midilli adasının doğusundaki Ege takımadalarına verilen ad.
Armuz:	Gemi iskeletini yatay olarak kapatan ve gövdeyi oluşturan kalaslar.
Babafingo:	Yelken direğinin en üst kısmına verilen ad.
Balista:	Mancınıktan önce kullanılmış, kuşatmalarda kullanılan, yatay konumlandırılmış, büyük yaylardır. İki metreden uzun, büyük oklar fırlatabilirlerdi.
Baktra:	İran'daki Belh şehri...
Brireme:	İki sıra kürekçisi bulunan savaş gemisi.
Borda:	Geminin su kesiminden yukarıda kalan dış kısma verilen ad.
Bumba:	Yan yelkenlerin alt yakalarını germek için kullanılan bir cins seren.
Centuria:	Eski Roma'da yüz asker ya da yüz vatandaştan oluşan idari teşkilat.
Cohors:	Eski Roma ordusunda 600 kişiden oluşan birlik.
Comitia Centuriate:	Halkın bulunduğu sınıfa göre oyunu kullanabildiği eski Roma'da bir meclis.
Curia:	Roma'da senato binası.
Çarmıh:	Direklerin her iki bordasına bağlanabilmesi için gerilmiş tel halatlar.

Deste Etmek:	Halatın veya zincirin iyice gerilmesidir.
Döşekli:	Altı düz olan teknelere verilen isim.
Dikaios:	Yunanca “Adil” anlamına gelmektedir.
Dümen:	Gemiye istenilen yöne çevirmek için sac veya tahtadan yapılmış olup kış tarafa monte edilen yelpaze.
Dümen Yekesi:	Dümenlerin, dümen boğazlarından aşağıda olan yassı kısımlarına verilen ad.
Etruria:	İtalya’da Roma ve Latium’un hemen kuzeyinde bulunan bir bölge.
Filika:	Gemilerin arkasına bağlanan ve gerekli durumlarda kullanmak için bulundurulan küçük botlar.
Flama:	Üç köşeli bayrak, sancaklara verilen ad.
Epodites:	Geminin pruva kısmında bulunan koruyucu kalkan.
Fibula:	Elbiselerde kullanılan Süslemeli, çengelli iğne
Futa:	Geminin pruva kısmında, mahmuzun üzerinde bulunan destek kalaslarıdır.
Gabya:	Gemilerde bulunan küçük yelkene verilen ad.
Gövde:	Tüm elemanlarının birleşiminden oluşan ve bütün bölümlerini bir kabuk gibi sararak, geminin şeklini veren ve yüzücülüğünü sağlayan dış yapısına verilen ad.
Gradin Yakası:	Bir yelkenin yan kenarları
Quastor:	Roma’da ceza mahkeme hakimi, mali işler bakan en yüksek devlet memuru, defterdar.
Halkidike:	Yunanistan’da Orta Makedonya Coğrafi Bölgesine dâhil bir yarımada
Harpagos:	Herodotos’a göre, Pers kralı Büyük Kyros’un, Med Devletini ele geçirmesini sağlayan Med kökenli Generali

Hekteres:	Altılı kürek sistemine sahip savaş gemisi.
Hemiolia:	İki katlı korsan gemileri.
Hippogagoslar:	Savaş gemilerindeAt taşımak için kullanılırdı. Alt iki kürek sırası iptal edilerek otuz at taşınabiliyordu.
Hoplit:	Ağır silahlarla kuşanmış piyadeler.
Hoplitagagoslar:	Savaş gemilerindeAğır silahlı piyadeler olan Hoplitler'i taşımada Kullanılırdı.
Hypozotama:	Savaş gemilerinde gövdenin esnemesini engellemek amaçlı gerilen halat.
Iskota:	Seren direğini her iki ucundan sabitlemeye ve döndürmeye yarayan halatlar.
Iskarmoz:	Kürekli teknelerde küreğin bağlanması veya oturması için ay veya çentik şeklindeki lumbar.
İskele:	Teknenin sol tarafı.
İstralya:	Sereni dikey olarak geçen ve sereni güçlendiren ipler.
İstinga:	Ana direği geminin güvertesine bağlayarak sabitleyen halatlar.
İstinga Etmek:	Yelkenleri toplamak...
Kaburga:	Üzerine kaplama tahtalarının monte edildiği ağaç ya da maden eğriler, iskelet.
Kandilisa:	Yelkenleri yukarı kaldırmak için kullanılan halatlara verilen isim. Trinketa ve Mayistra yelkenlerinin kandilisasına Istrise,Gabya yelkenlerinininkine ise Manti adı verilir
Karanos:	Yunanca "Efendi" anlamına gelmektedir.
Karina:	Bir teknenin su altında kalan dış kısmına verilen ad.
Karula Yakası:	Bir yan yelkenin direğe yakın alt köşesi.

Kaplama:	Tekne, posta ve kemerelerinin üstünü kaplayarak, teknenin şeklini veren, ağaç, çelik veya sentetik maddeden oluşan elemanlar.
Kavelata:	Gemilere çakılan ahşap kamalar.
Kübit:	Mısırlılar tarafından kullanıldığı bilinen, orta parmak ve dirsek arasındaki mesafe kadar olan en eski ölçü birimi.
Küpeşte:	Deniz suyunun güverteye girmemesi amacıyla güvertedeki yük ve insanların muhafazası için güverte üstüne doğru devam eden borda kaplaması.
Kybernetes:	Dümenci.
Lejyon:	Eski Roma ordusunda 6000 kişiden oluşan askeri birlik.
Lombar/Lumbar:	Askeri gemilerde ıskarmoz yerine küreklerin oturtuldukları oyuk yerler.
Mahmuz:	Savaş gemilerinin baş kısmında bulunan ve çoğu zaman bronz olan silah, çıkıntı.
Manipulus:	Eski Roma ordusunda 200 kişilik askerden ibaret bölük.
Mayistra:	Büyük kare yelkene verilen ad.
Navkratis:	Ionialılar'ın Mısır'da kurduğu bir ticaret kolonisi...
Naupegon:	Tersanelere verilen ad.
Naupegos:	Gemi ustası, gemi marangozuna verilen ad.
Nauphyjax:	Gemi nöbetçisi.
Navalia:	Donanma üssüne verilen ad.
Neaniskos:	Denizcilere verilen ad.
Omurga:	Teknenin temel elemanıdır. Baştan kıça uzanır. Diğer bütün elemanlar omurga esas alınarak onun üzerine inşa edilir.
Optio:	Roma donanmasında süvari...
Orsa Yakası:	Bir yelkenin direk tarafındaki veya rüzgâr üstü tarafındaki yakasıdır

Palavra Güverte:	Eski savaş gemilerinde topların bulunduğu güverte.
Panionion:	On iki Ionia şehrinin oluşturduğu tapınak. Bu tapınakta Ionia kentlerini ilgilendiren önemli toplantılarda yapılmaktaydı.
Pentekontarkhos:	Maaş Subayı
Pentekonter:	Bir sırada elli kürekçisi bulunan savaş gemisi.
Penteres:	Beşli kürek düzenine sahip savaş gemisi.
Prasya:	Serenin iki ucunu bağlamaya yarayan halat.
Praetor:	Roma'da Cumhuriyetin ilk dönemlerinde konsüllere; ordunun önünde giden komutan olmaları dolayısıyla Praetor deniliyordu.
Pristis:	Bir çeşit savaş kadırgası.
Prorates:	Güverte Subayı...
Provincia:	Eski Roma'da, İtalya dışında ele geçirilen yerlerde, Roma kanunlarına bağlı olan ve bir Romalı vali tarafından yönetilen ülke
Pruva:	Geminin ön baş bölümüne verilen ad.
Publicanus:	Roma Senatosuna bağlı vergi toplamakla görevli memurlar
Pupa:	Geminin arka (kıç) bölümüne verilen ad.
Rüzgar Altı:	Rüzgarın estiği yönün aksi tarafı.
Rüzgar Yakası:	Bir yelkende rüzgarın estiği taraftaki kenar.
Saccarius :	Gemilerdeyükleme boşaltma yapan kişi.
Scapharius:	Bir çeşit gemici.
Scriba:	Roma donanmasındaki süvari.
Seren:	Ana yelkene verilen ad.
Sintine:	Geminin su hattının altında kalan bölümünün iç yüzeyine verilen ad.
Skaphe:	Hafif yelkenli flika.

Siya:	Kürekle hareket eden deniz araçlarının yollarını kesmeleri için küreklerinin suya batırılması ve topaçlarının kış tarafa doğru itilerek teknenin durması veya devamlı siya kürek çekilerek geriye doğru gitmesi.
Sübye Armalı:	Direklerinde serin yelkenleri olmayıp sadece trinketa yelkenleri bulunan teknelerdir.
Skione:	Makedonya'da Pellene yarımadasının batısında bir kent.
Stegos:	Buğday taşıyıcılarına verilen isim.
Stoichos:	Kürekçi kayıtları.
Stolos:	Gemi omurgasının pruvada yukarı kıvrılarak sona eren uç bölümü.
Strategis:	Bayrak gemisi.
Stratitiser:	Savaşlarda öncü görevi olan gemiler.
Tabellaria:	Resmi mektupların taşındığı devlet gemisi
Tabuta:	Kaplama, borda kaplaması.
Tacheia naus:	"Hızlı kadirga" Hazır durumdaki kadirga.
Tarrhos:	Kadirga kürek sistemi.
Tecta:	"Cataphract", antik çağın küpeşteye oturan açık kürekli gemisi.
Textrinum:	Roma'da tersanelere verilen isim.
Tessararios:	Resmi mektupları taşıyan devlet kadirgası.
Tessarakonteres:	Dörtlü kürek düzenine sahip savaş gemisi.
Thamalia:	Kürek iskelesi, küreklerin rahat hareket etmesi için açılmış oyuk.
Thamaos:	Triremeler'de en alt bölümde bulunan kürekçilerin oturduğu hücreler.
Thalamiloi:	Triremeler'de en altta (son katta) bulunan kürekçiler.

- Thera:** Şu anki adı Santorini olan, Girit'in 110 km. kuzeyinde bulunan bir Yunan adasıdır.
- Thranitai:** Geminin başından sonuna kadar uzanan cumba benzeri ve üzerinde Thmnitai kürekçilerinin oturduğu bölüm.
- Thmnitai:** Triremeler'de üst bölümde (ilk katta) bulunan kürekçiler.
- Trireme:** Üç sıra kürekçisi bulunan savaş gemisi.
- Triakonteres:** Üçlü kürek düzenine sahip savaş gemisi.
- Tribunus:** Roma Cumhuriyet döneminde farklı sınıfların mücadelesi sonucu ortaya çıkmış, büyük dokunulmazlığa sahip devlet adamı
- Triemiolia:** Bir çeşit savaş kadırgası.
- Trierarkhos:** Savaş gemilerinde kaptan.
- Trinketa:** Küçük kare yelkene verilen ad.
- Triumphus:** Roma'da, askeri bir zafer kutlaması, tören alayına verilen ad.
- Tusculum:** Latium'da eski bir şehir.
- Velarius:** Roma'da gemi tayfası.
- Victimarius:** Roma'da küçük subay.
- Yaka:** Yelkenlerin köşelerine verilen ad.
- Yelpaze:** Dümenin su içindeki en geniş kısmına verilen ad.
- Yoma:** Kalın halatlara verilen isim.
- Zygioi:** Triremeler'de orta bölümde (ikinci katta) bulunan kürekçiler.

RESİMLER LİSTESİ

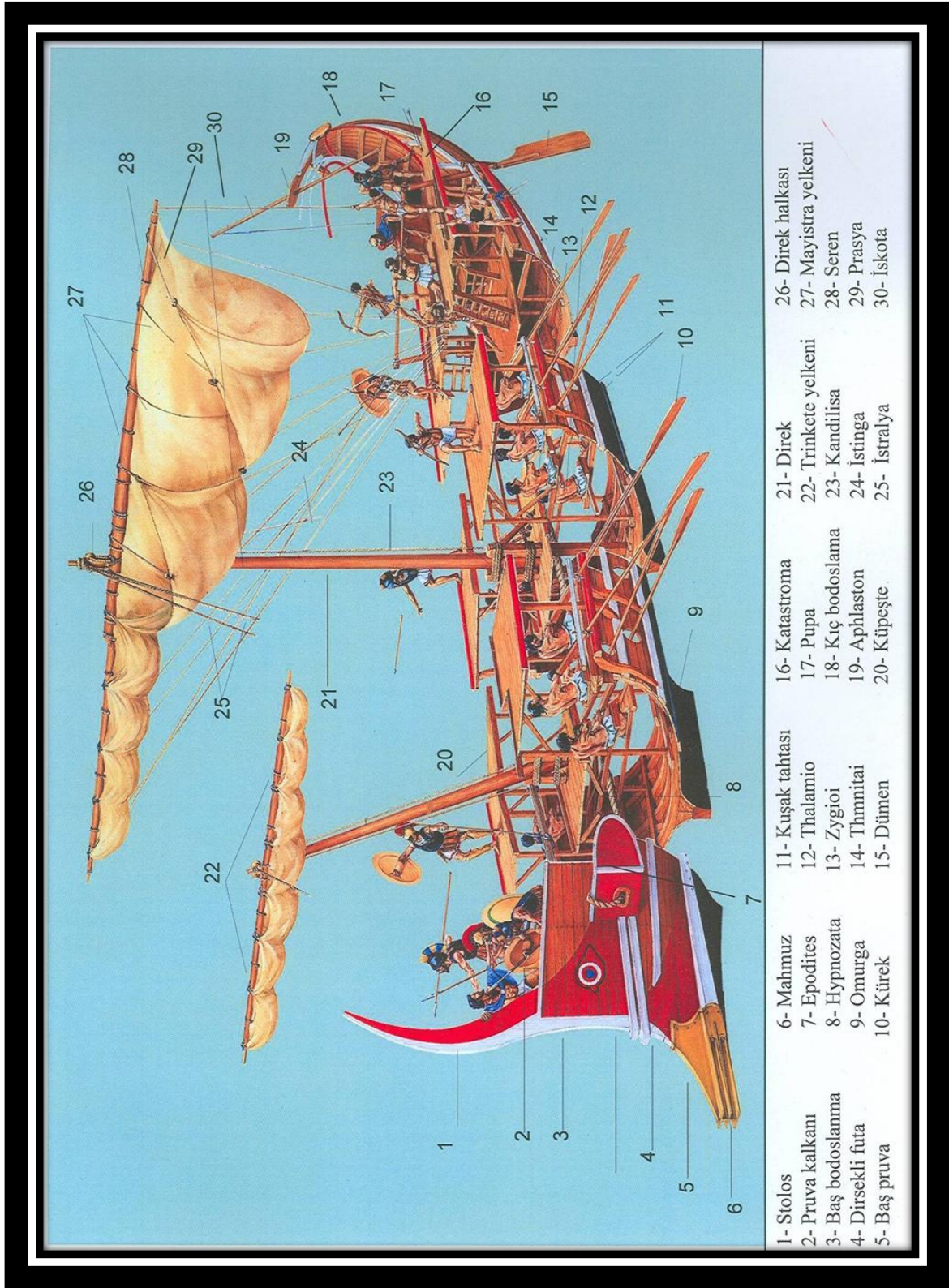
- Resim 1:** Erdoğan Aslan, **Mezar Stelleri üzerinde Betimlenen Motiflere Göre Antik Çağ “Gemileri**, S.Ü. Sosyal bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, Konya 2006.
- Resim 2:** NicFields – Peter Bull, **Ancient Grek Warship**, (s. 47), ABD, 2007.
- Resim 3:** NicFields – Peter Bull, **Ancient Grek Warship**, (s. 23), ABD, 2007.
- Resim 4:** NicFields – Peter Bull, **Ancient Grek Warship**, (s. 34), ABD, 2007.
- Resim 5:** LionelCasson, **Antik Çağda Denizcilik ve Gemiler**, (s. 7) İstanbul, 2002.
- Resim 6:** <http://www.mlahanas.de/Greeks/war/Trireme.htm&usg>.
- Resim 7:** <http://www.mlahanas.de/Greeks/war/Trireme.htm&usg>.
- Resim 8:** Erdoğan Aslan, **“Triremeler ve Savaş Teknikleri”**, **Deniz Magazin** (s. 52), İstanbul, 2009.
- Resim 9:** NicFields – Peter Bull, **Ancient Grek Warship**, (s. 39), ABD, 2007.
- Resim 10:** NicFields – Peter Bull, **Ancient Grek Warship**, (s. 33), ABD, 2007.
- Resim 11:** Erdoğan Aslan, **“Triremeler ve Savaş Teknikleri”**, **Deniz Magazin** (s. 53), İstanbul, 2009.
- Resim 12:** LionelCasson, **Antik Çağda Denizcilik ve Gemiler**, (s. 8) İstanbul, 2002.
- Resim 13:** NicFields – Peter Bull, **Ancient Grek Warship**, (s. 25), ABD, 2007.
- Resim 14:** NicFields – Peter Bull, **Ancient Grek Warship**, (s. 27), ABD, 2007.
- Resim 15:** Erdoğan Aslan, **“Triremeler ve Savaş Teknikleri”**, **Deniz Magazin** (s. 53), İstanbul, 2009.
- Resim 16:** NicFields – Peter Bull, **Ancient Grek Warship**, (s. 31), ABD, 2007.
- Resim 17:** NicFields – Peter Bull, **Ancient Grek Warship**, (s. 32), ABD, 2007.

Resim 18: NicFields – Peter Bull, **Ancient Grek Warship**, (s. 32), ABD, 2007.

Resim 19: NicFields – Peter Bull, **Ancient Grek Warship**, (s. 33), ABD, 2007.

Resim 20: NicFields – Peter Bull, **Ancient Grek Warship**, (s. 27), ABD, 2007.

RESİMLER

RESİM I

RESIM 2

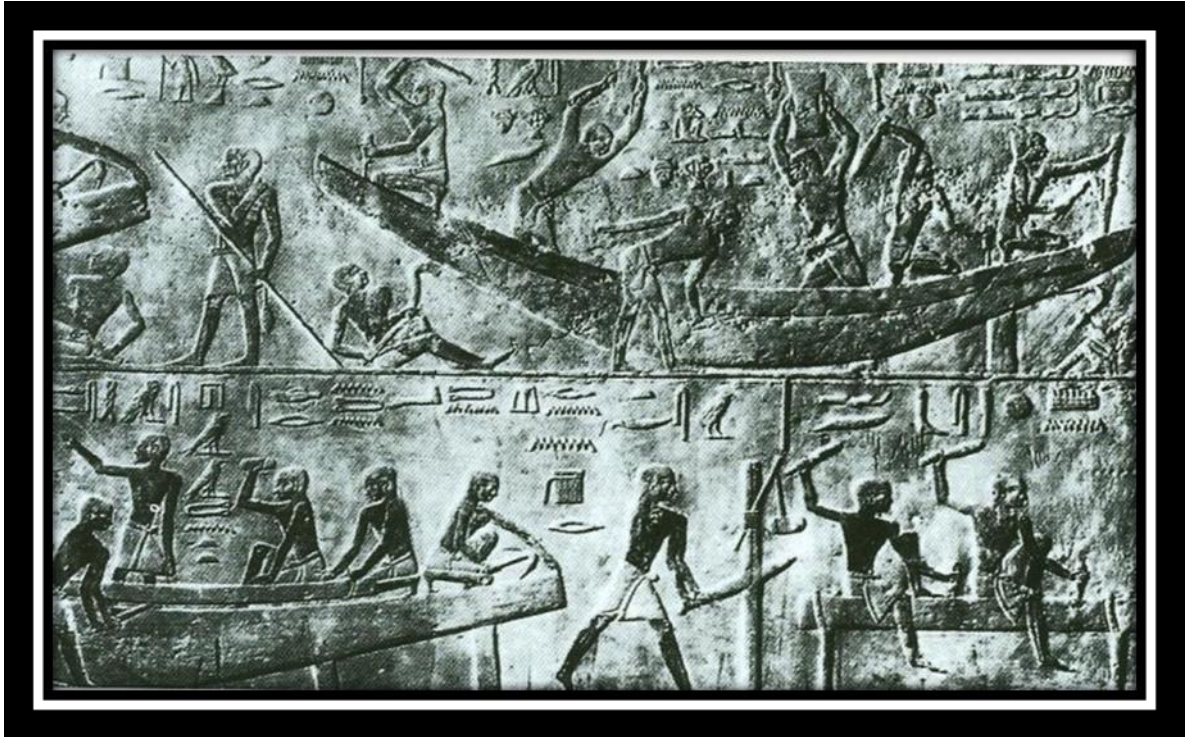

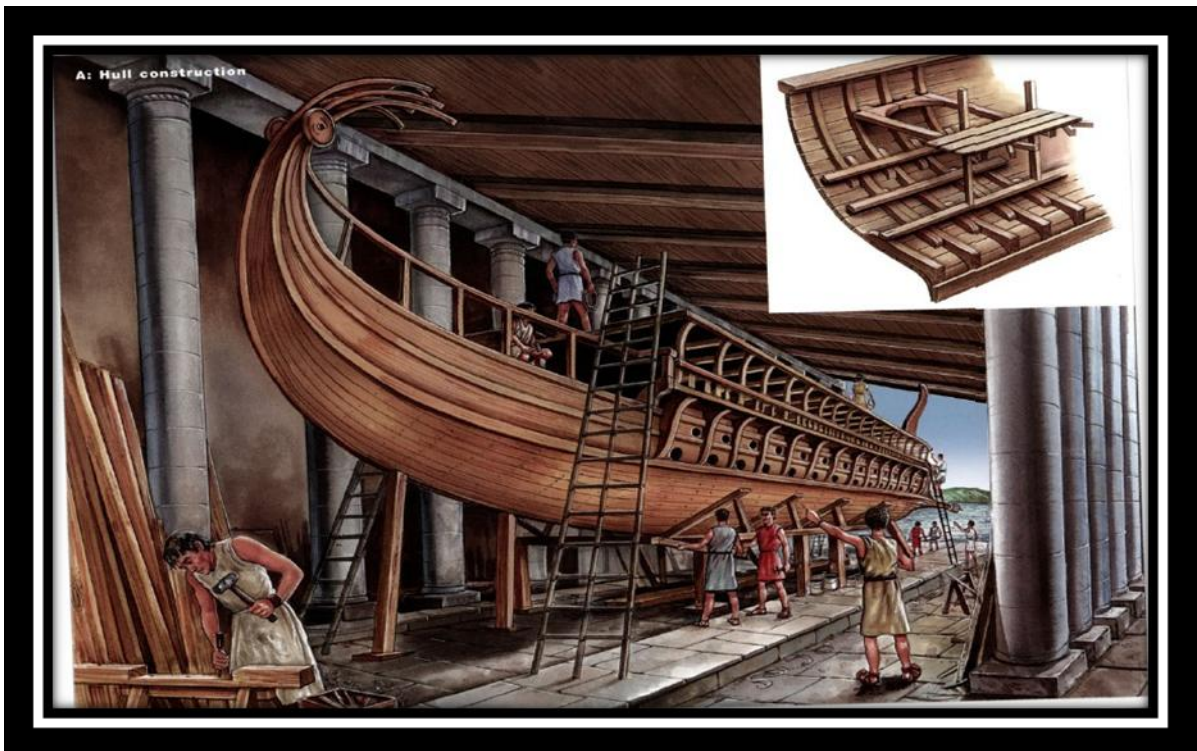
RESİM 3

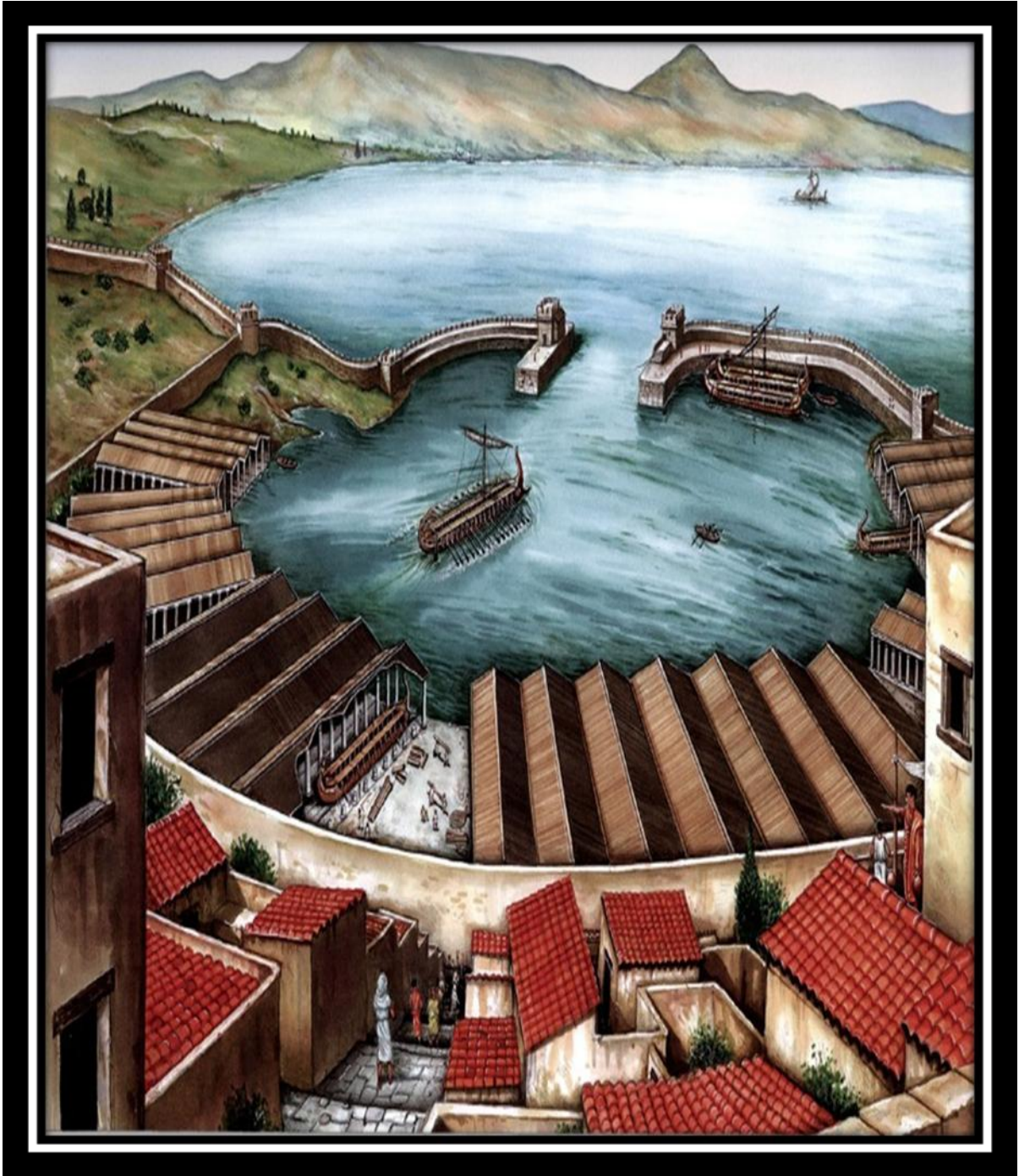
RESİM 4

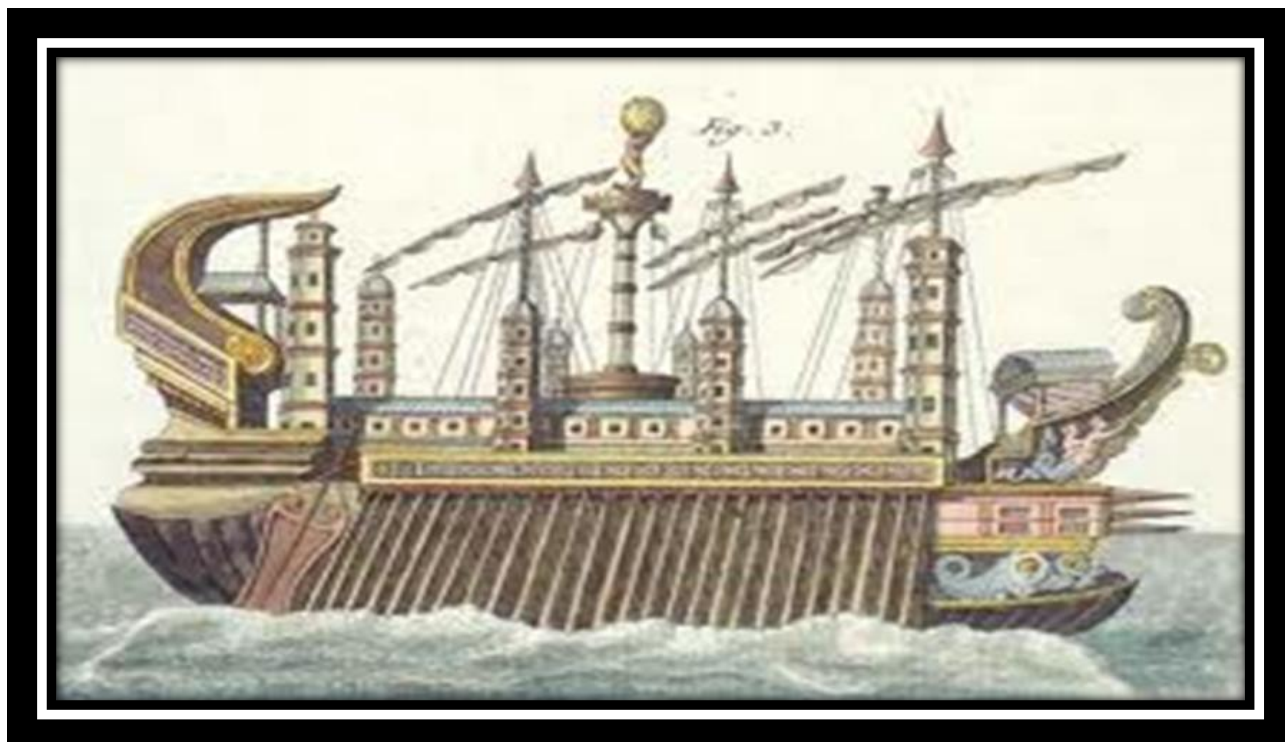
RESIM 5

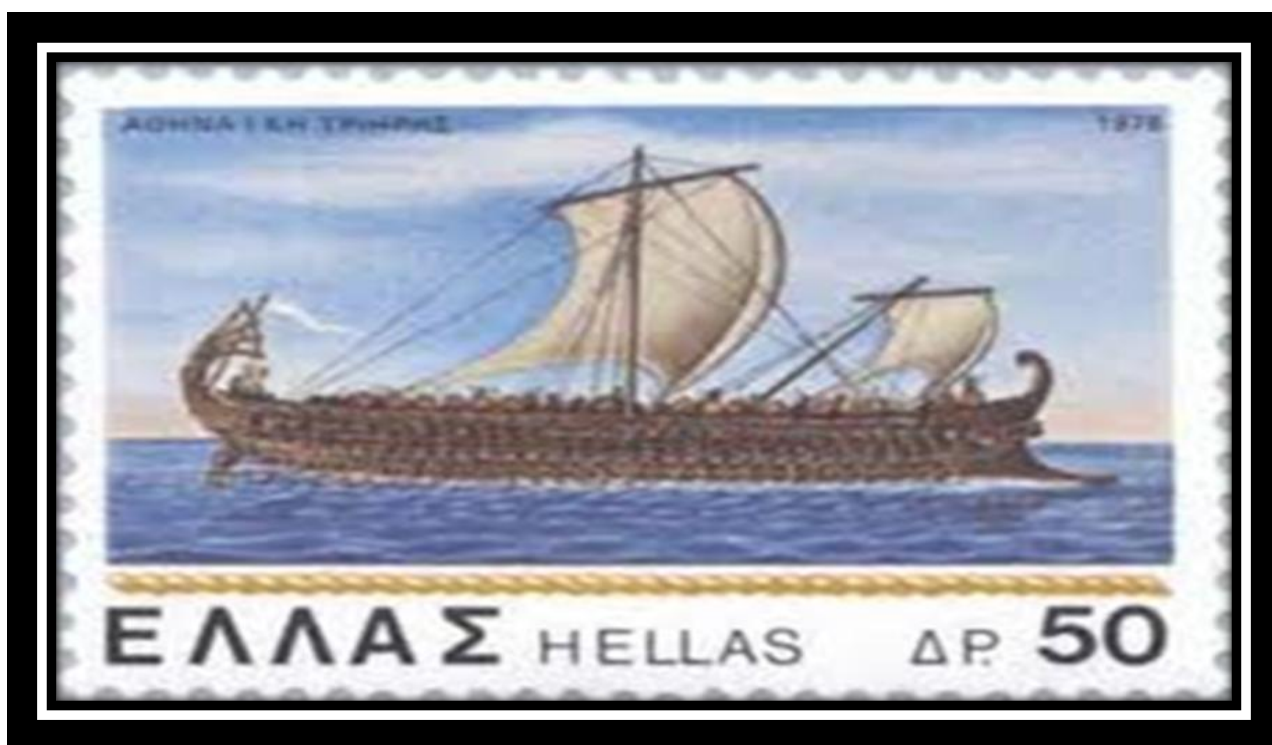
RESIM 6

RESİM 7

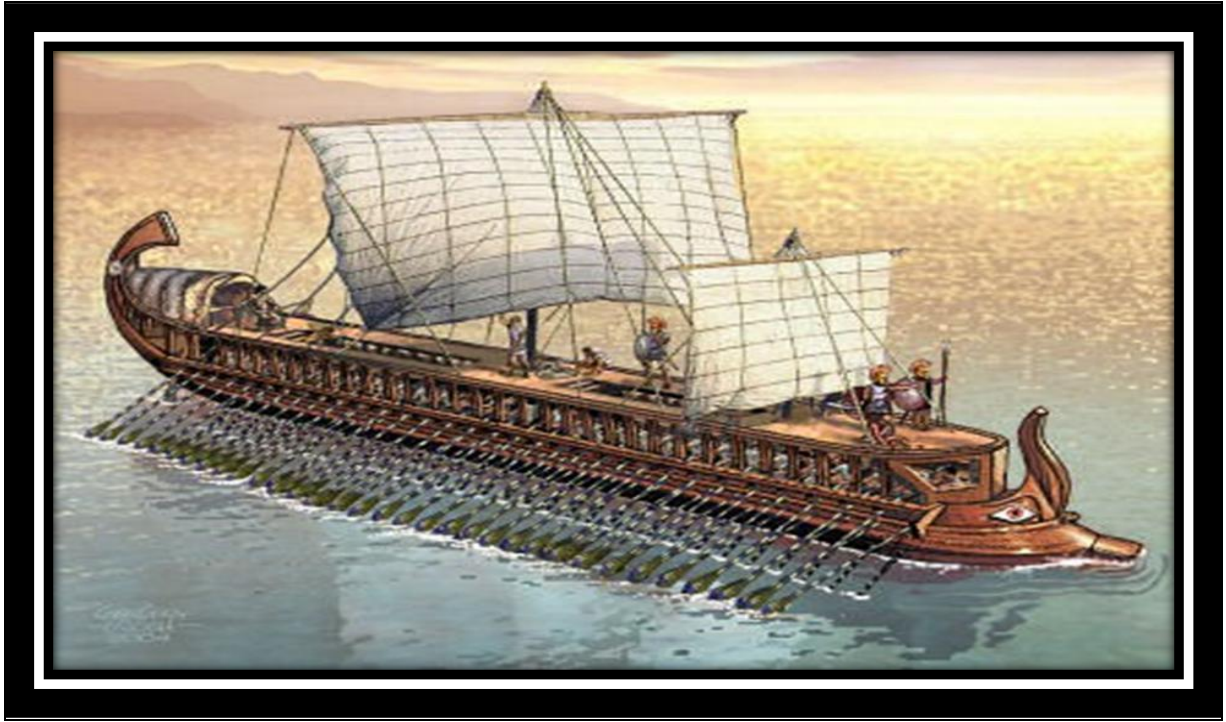
RESIM 8

RESIM 9

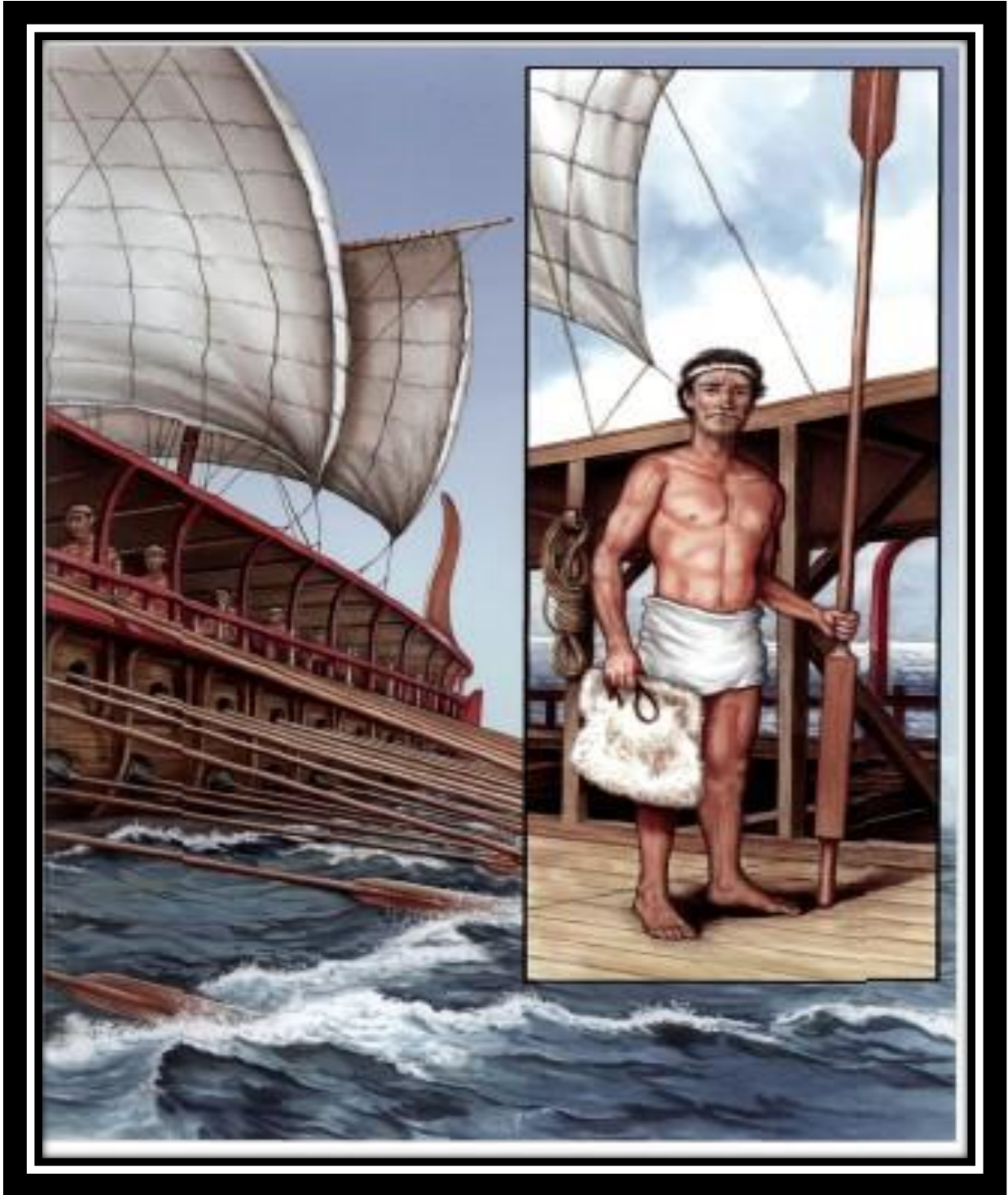
RESİM 10

RESİM 11

RESİM 12

RESİM 13

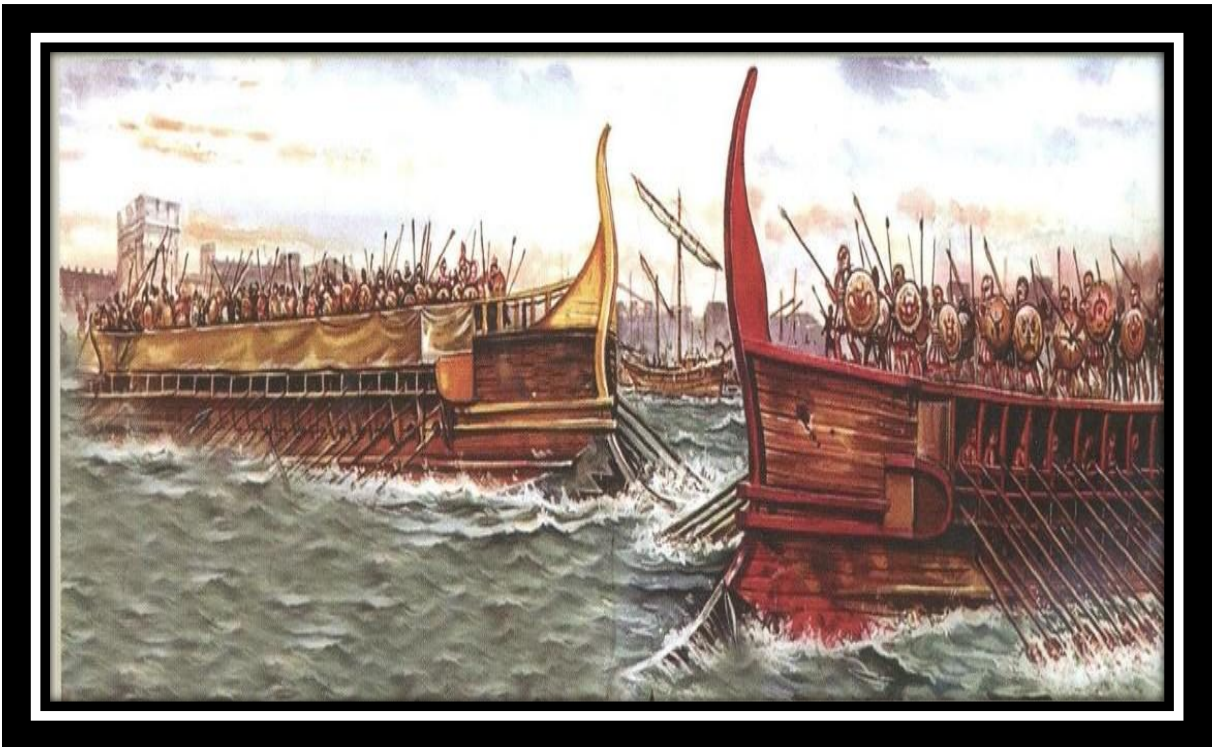

RESİM 14

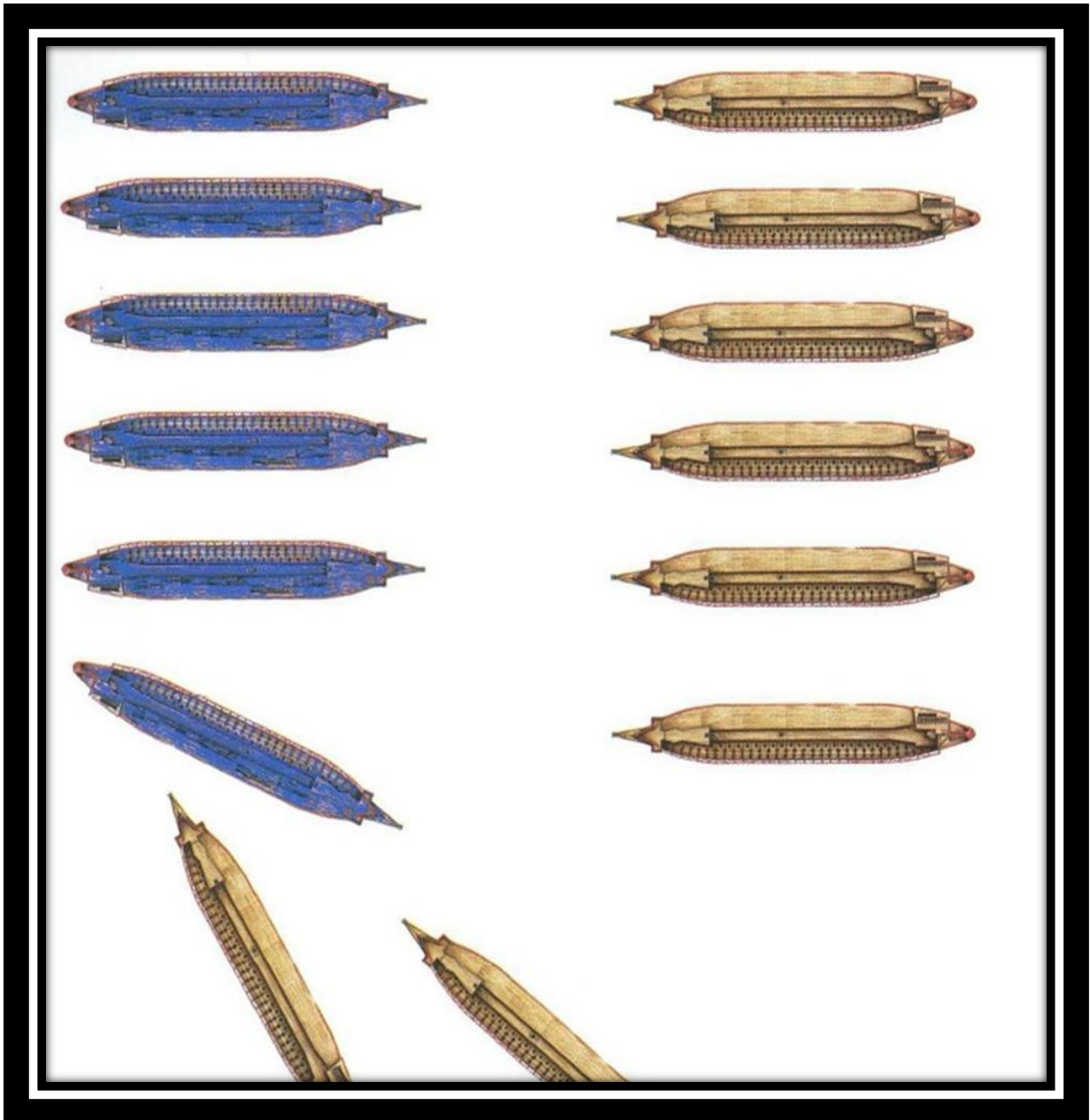

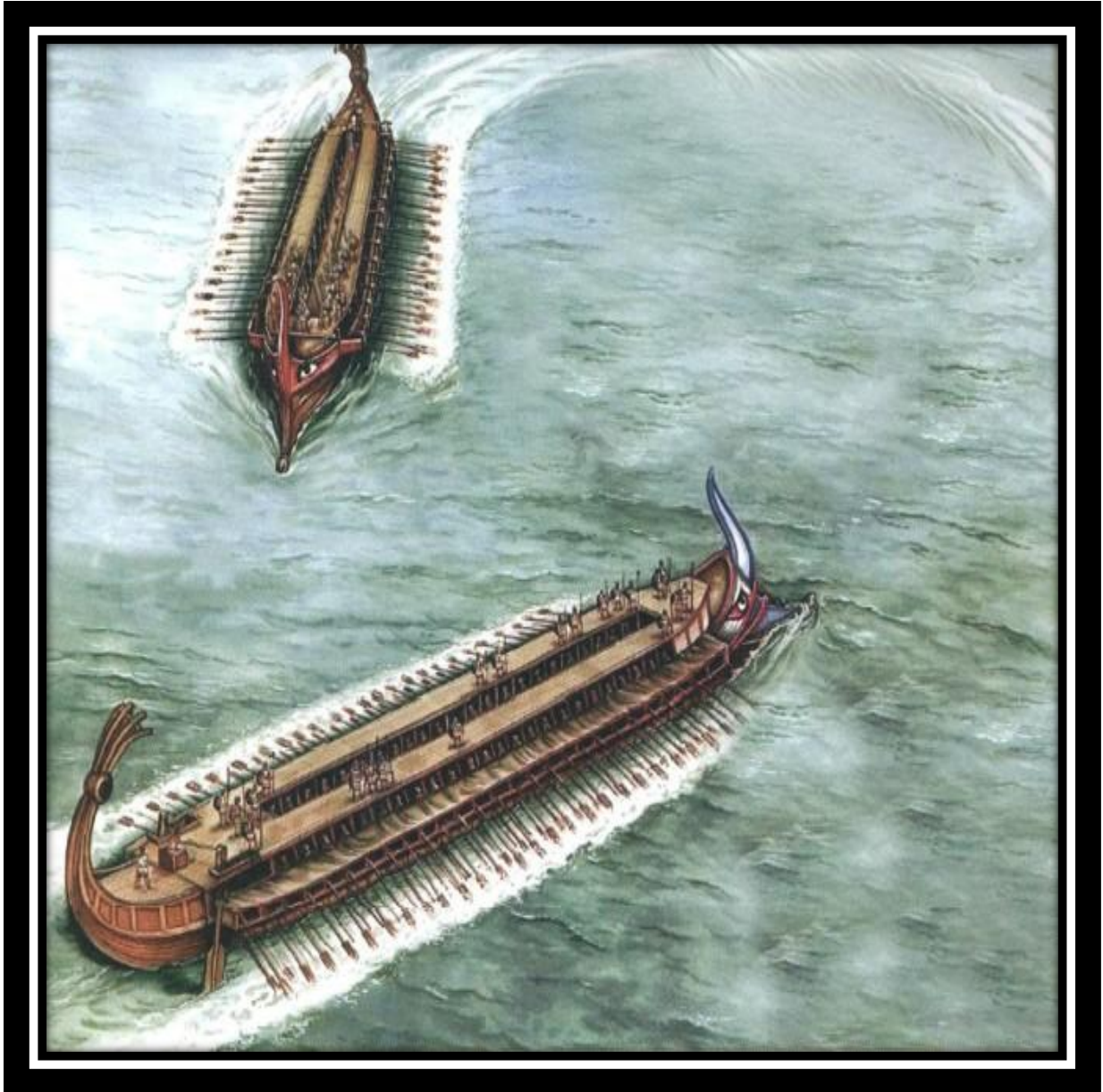
RESİM 15

RESİM 16

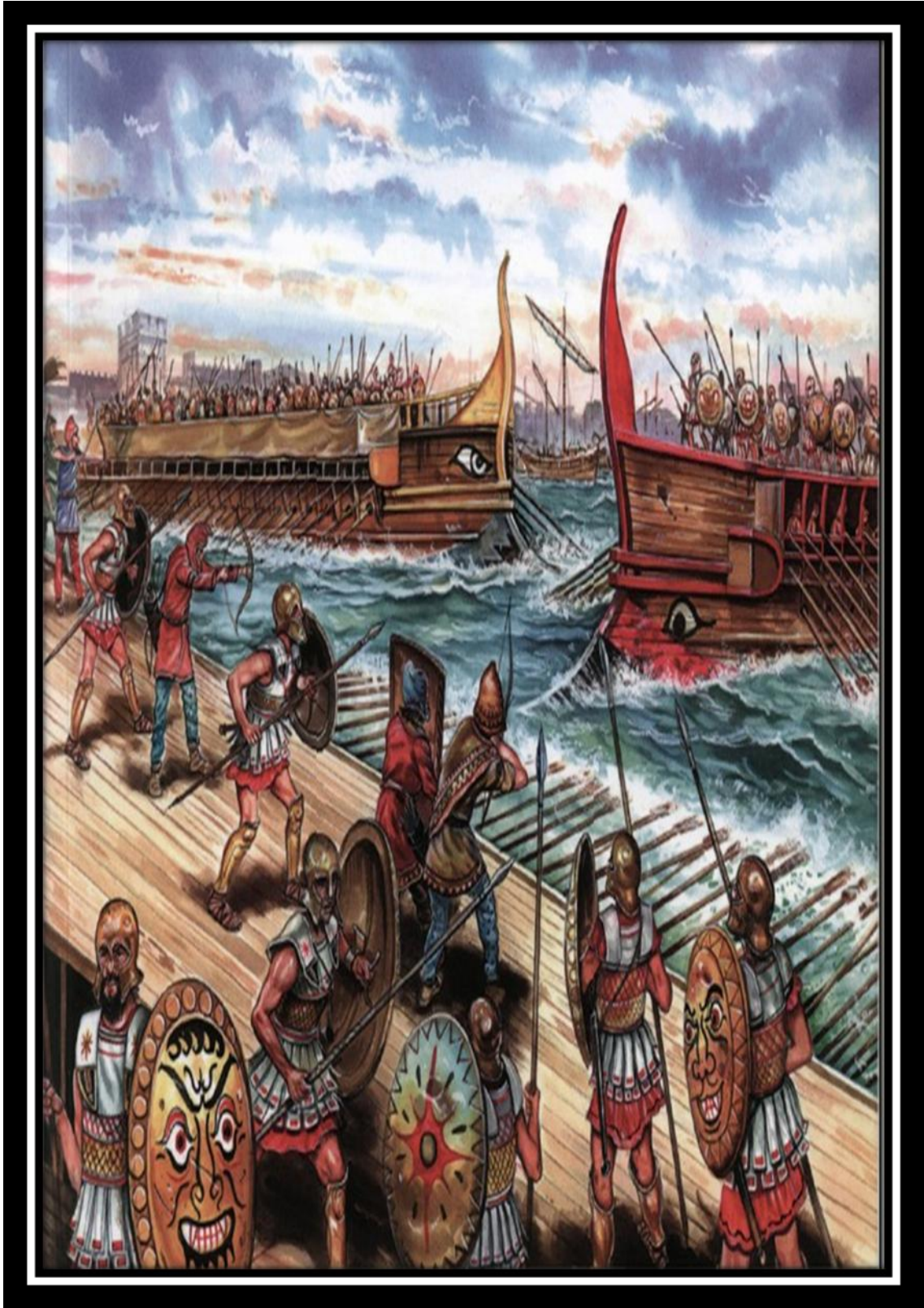
RESİM 17

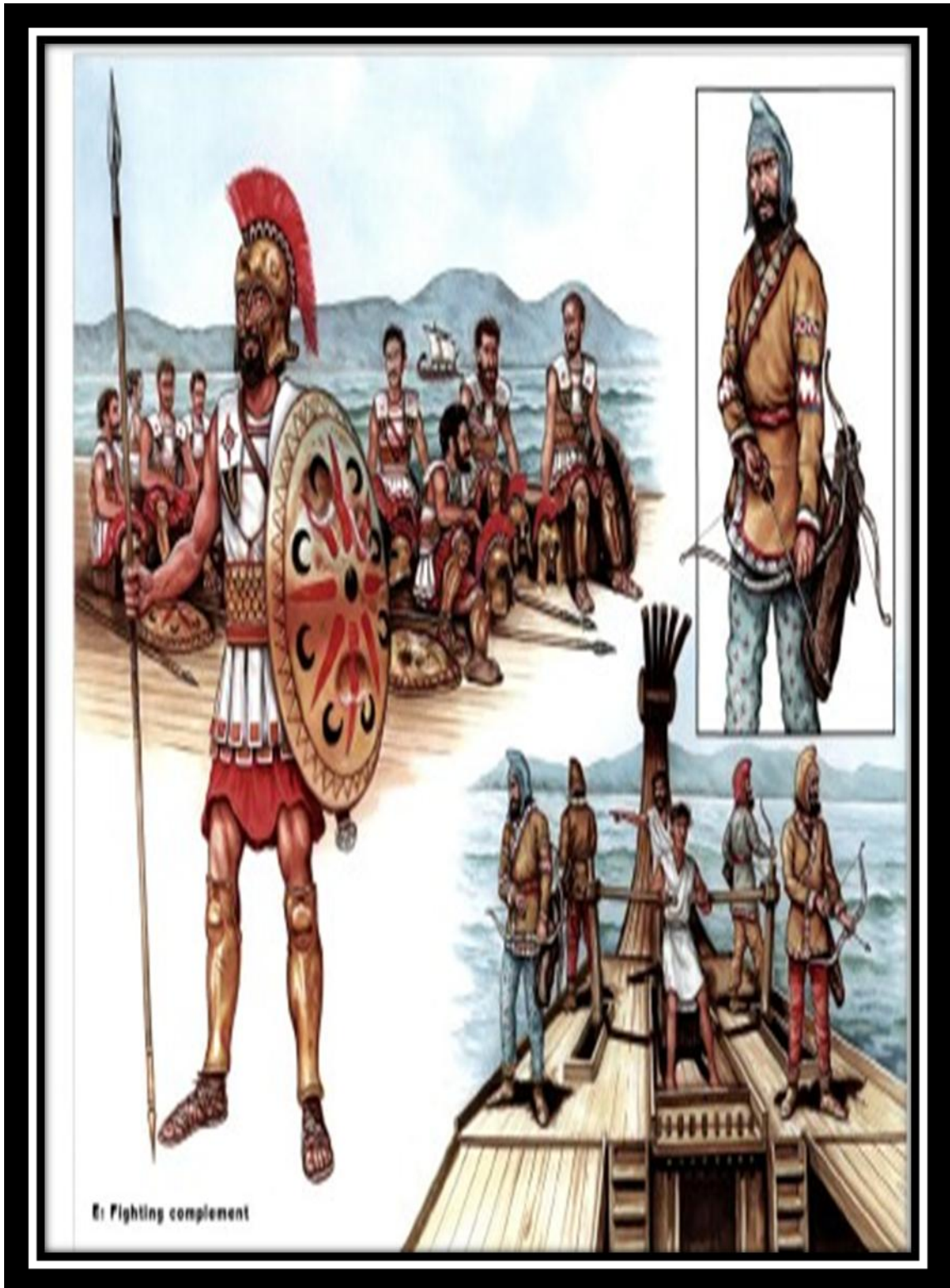
RESİM 18

RESİM 19

RESİM 20

RESIM 21

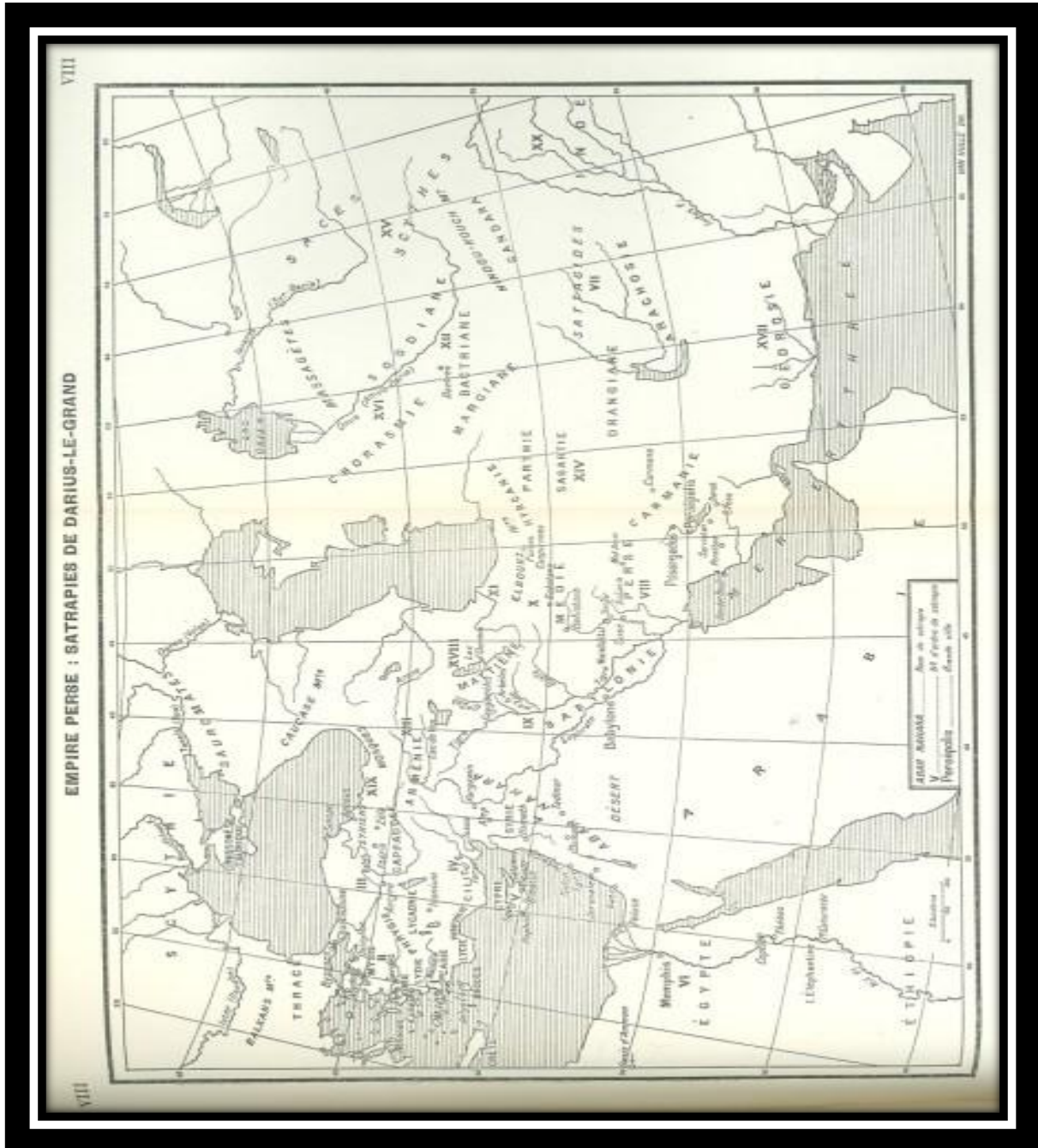
RESİM 22

HARİTALAR LİSTESİ

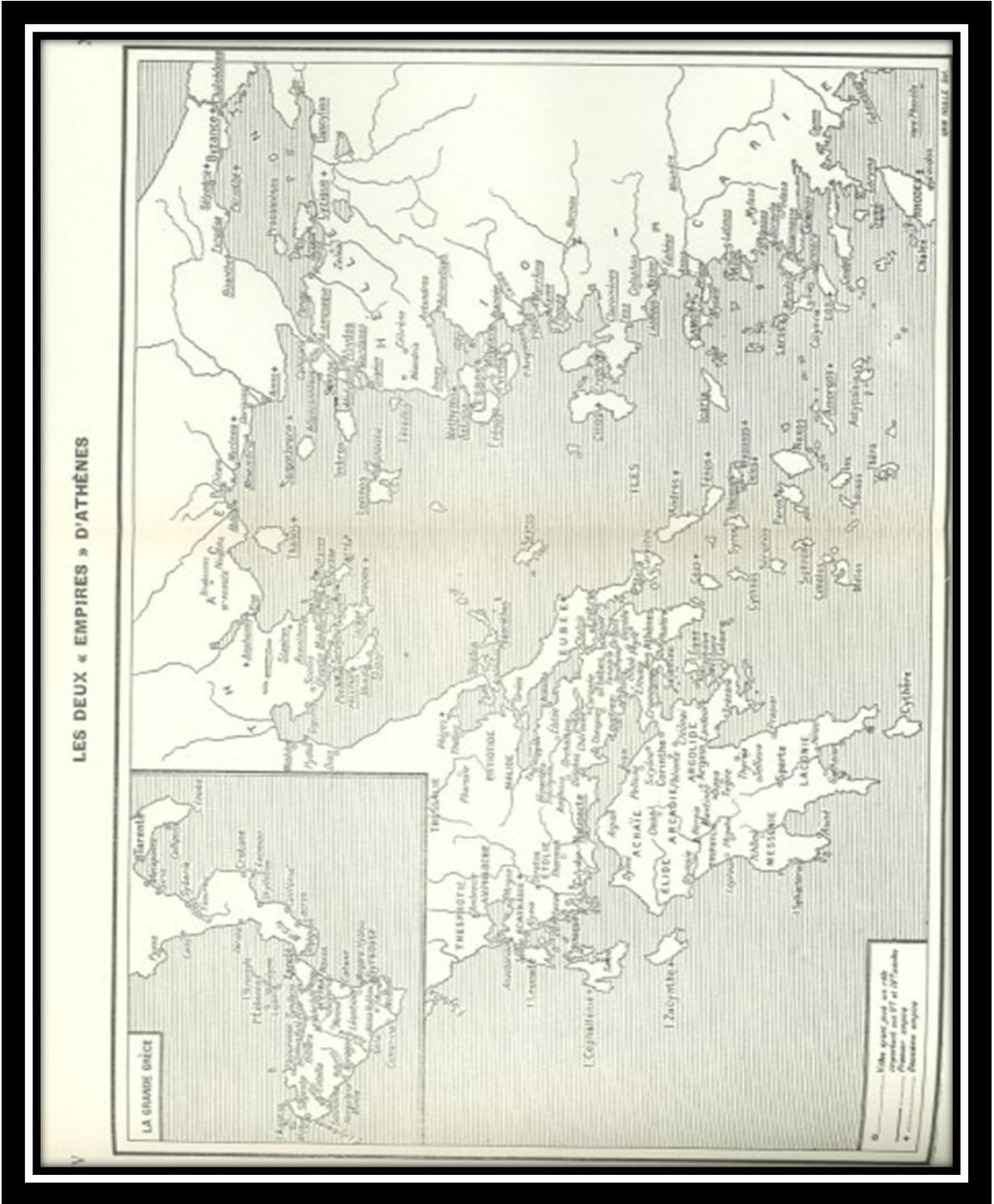
- Harita 1:** J.J. Gruber, Atlas Historique I Lantiquite, Saint Germain (s. 5) , Paris 1948.
- Harita 2:** J.J. Gruber, Atlas Historique I Lantiquite, Saint Germain (s. 8) , Paris 1948.
- Harita 3:** J.J. Gruber, Atlas Historique I Lantiquite, Saint Germain (s. 12) , Paris 1948.
- Harita 4:** J.J. Gruber, Atlas Historique I Lantiquite, Saint Germain (s. 11) , Paris 1948.
- Harita 5:** J.J. Gruber, Atlas Historique I Lantiquite, Saint Germain (s. 15) , Paris 1948.
- Harita 6:** J.J. Gruber, Atlas Historique I Lantiquite, Saint Germain (s. 12) , Paris 1948.
- Harita 7:** J.J. Gruber, Atlas Historique I Lantiquite, Saint Germain (s. 20) , Paris 1948.
- Harita 8:** J.J. Gruber, Atlas Historique I Lantiquite, Saint Germain (s. 22) , Paris 1948
- Harita 9:** J.J. Gruber, Atlas Historique I Lantiquite, Saint Germain (s. 21) , Paris 1948.

HARİTALAR

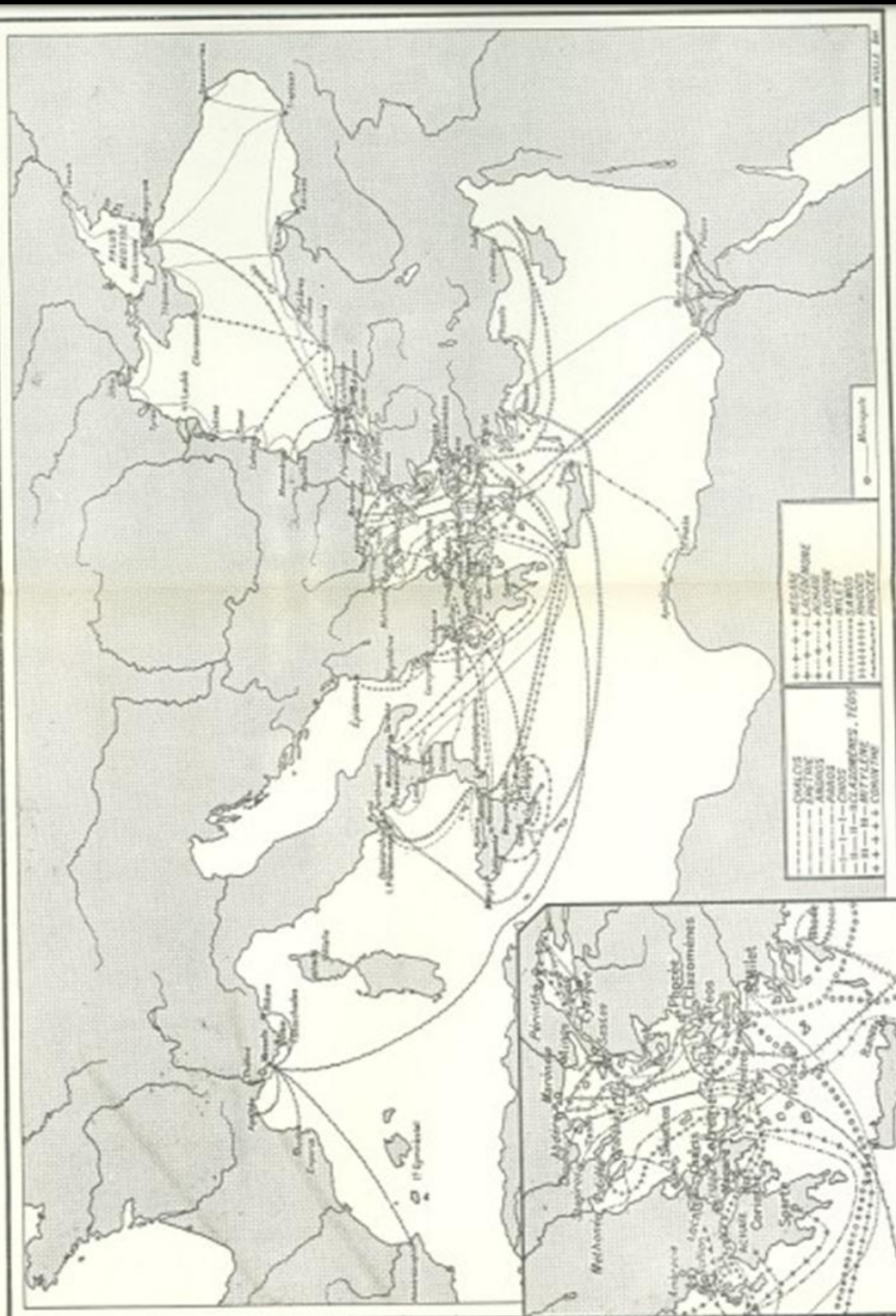
HARİTA 1

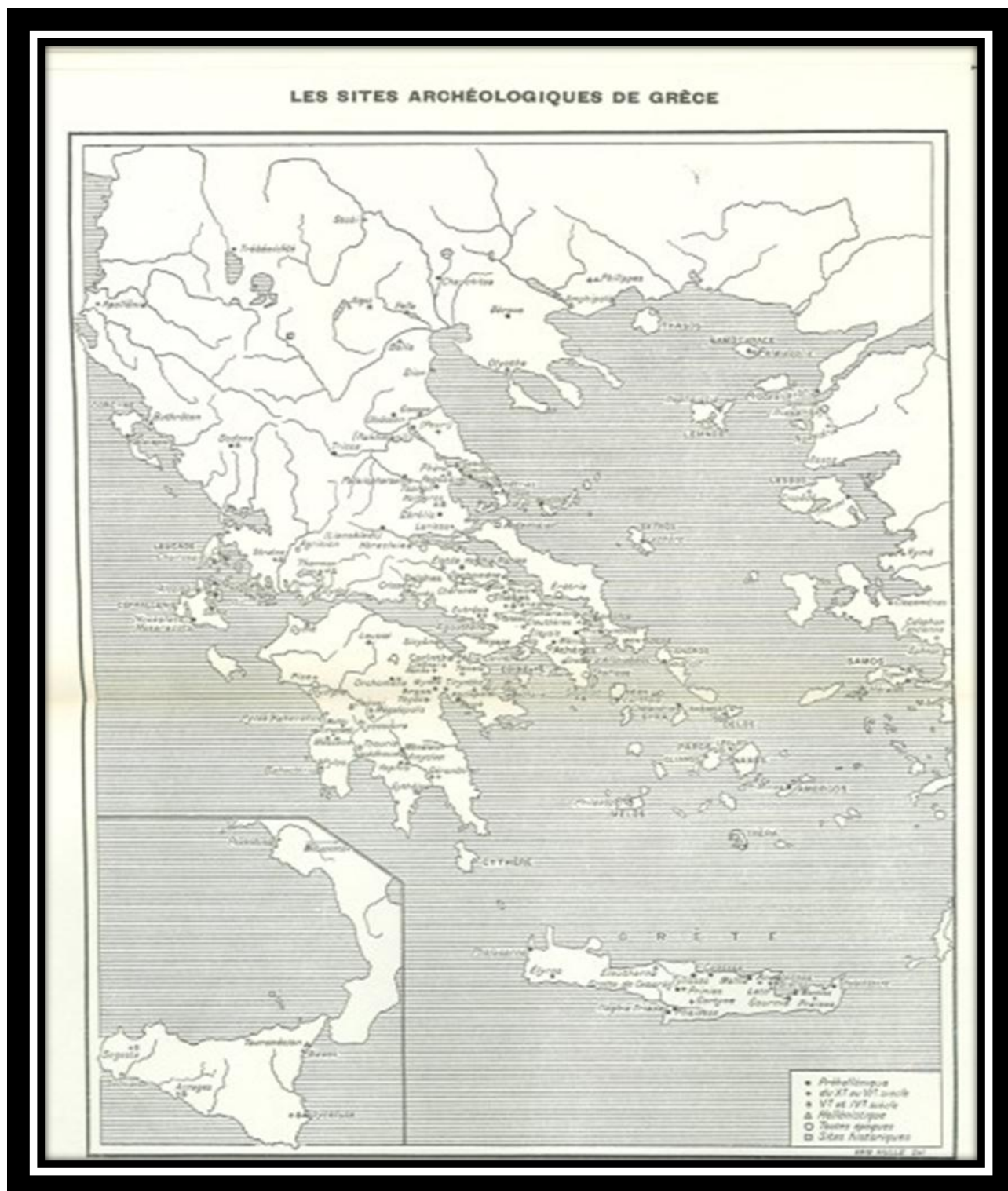
HARITA 2

XII

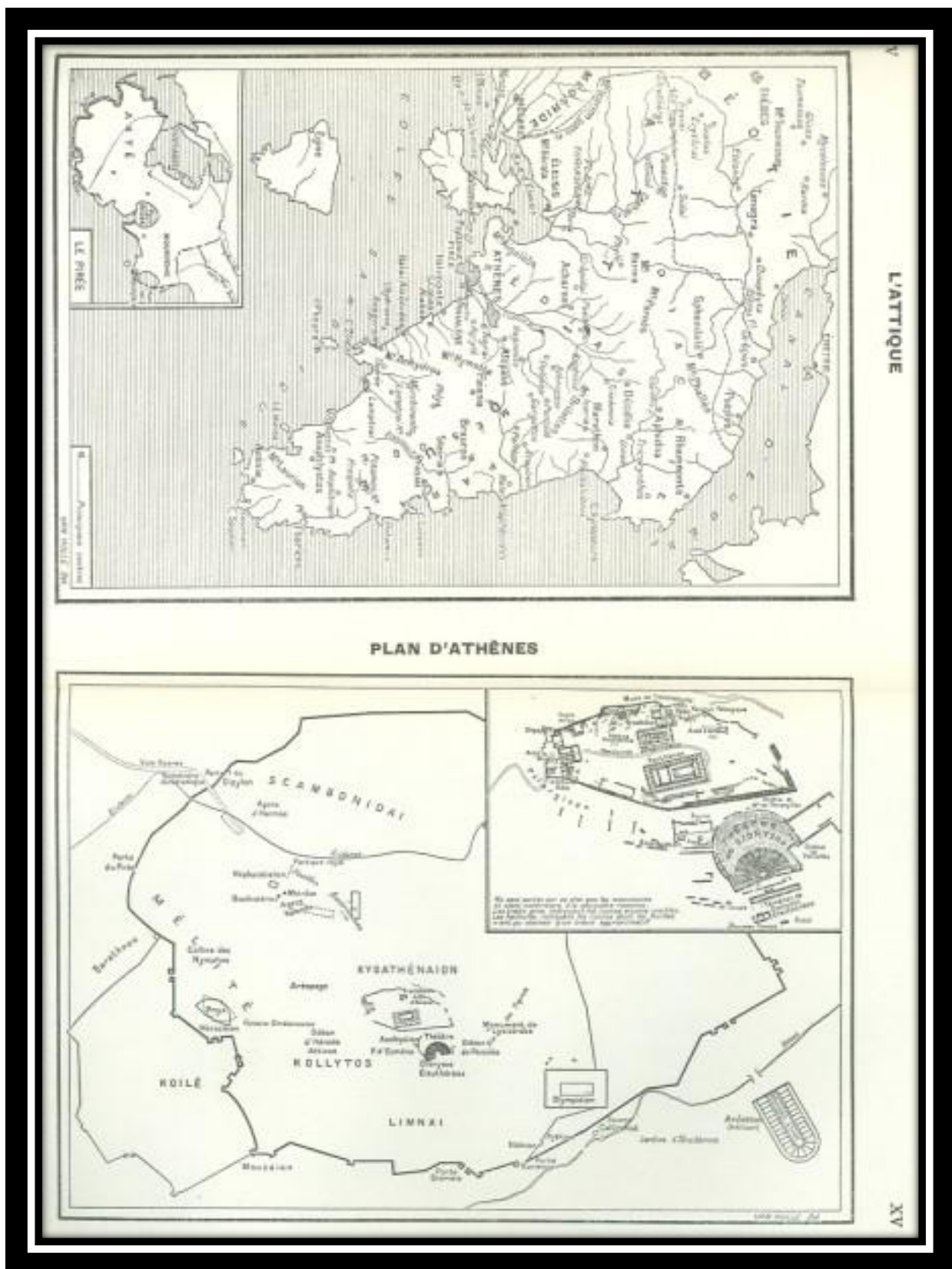
LA COLONISATION GRECQUE

HARITA 3

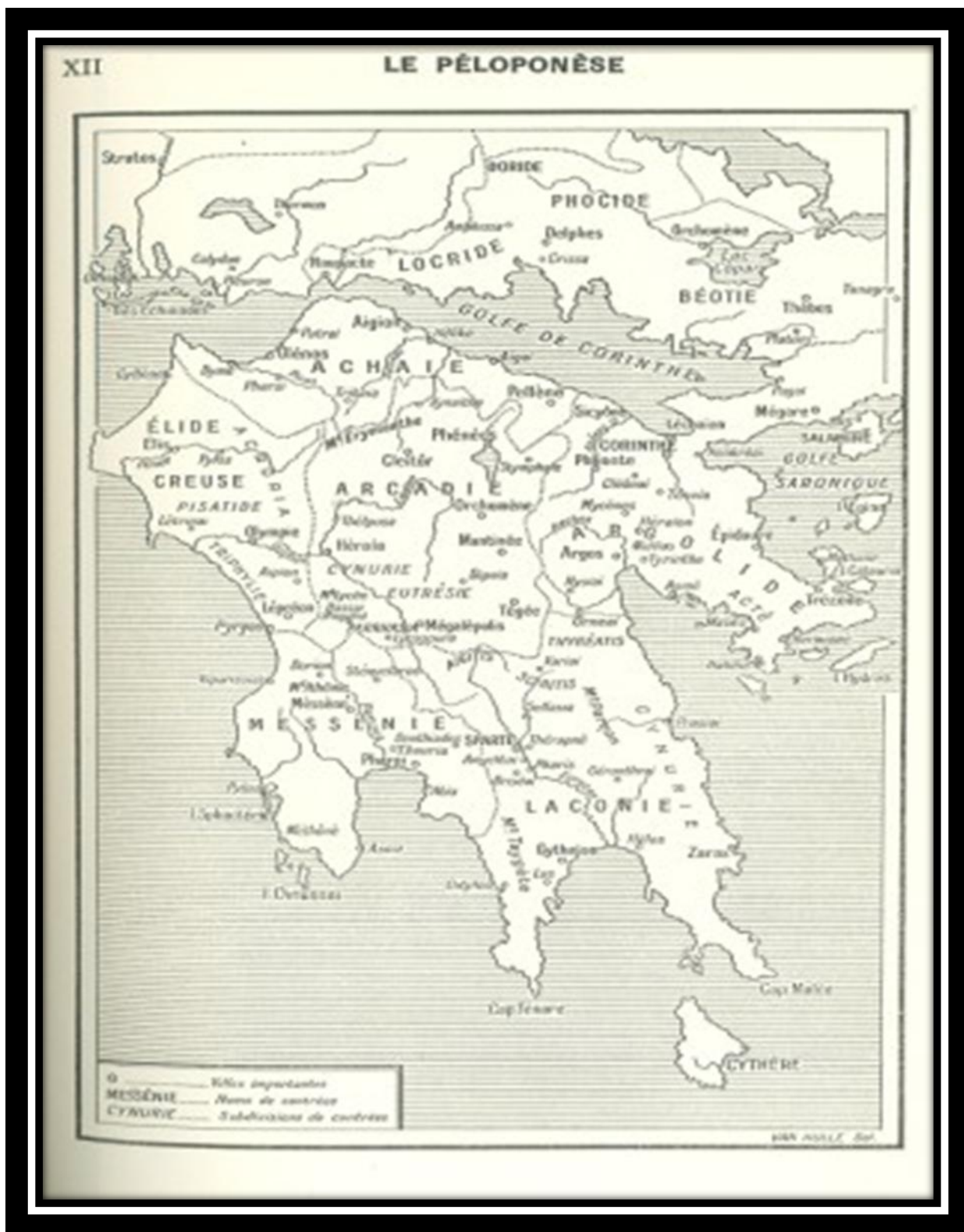

HARİTA 4

PLAN D'ATHÈNES

HARITA 5

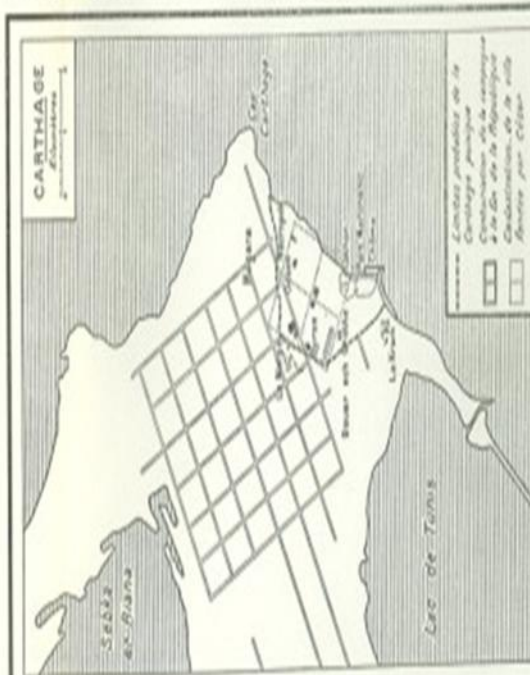
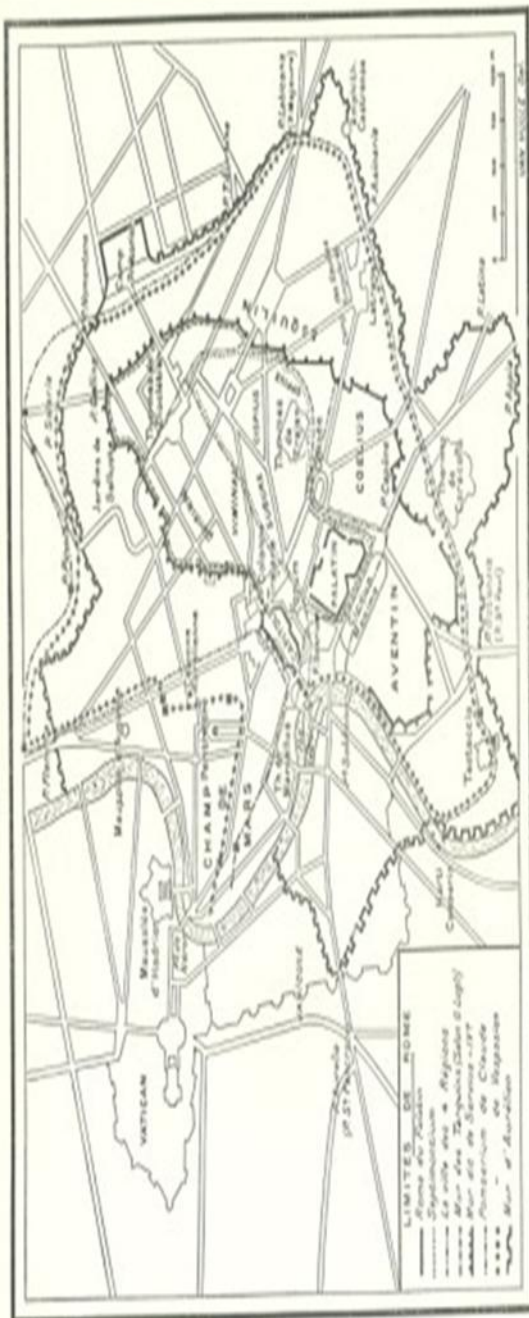

HARITA 6

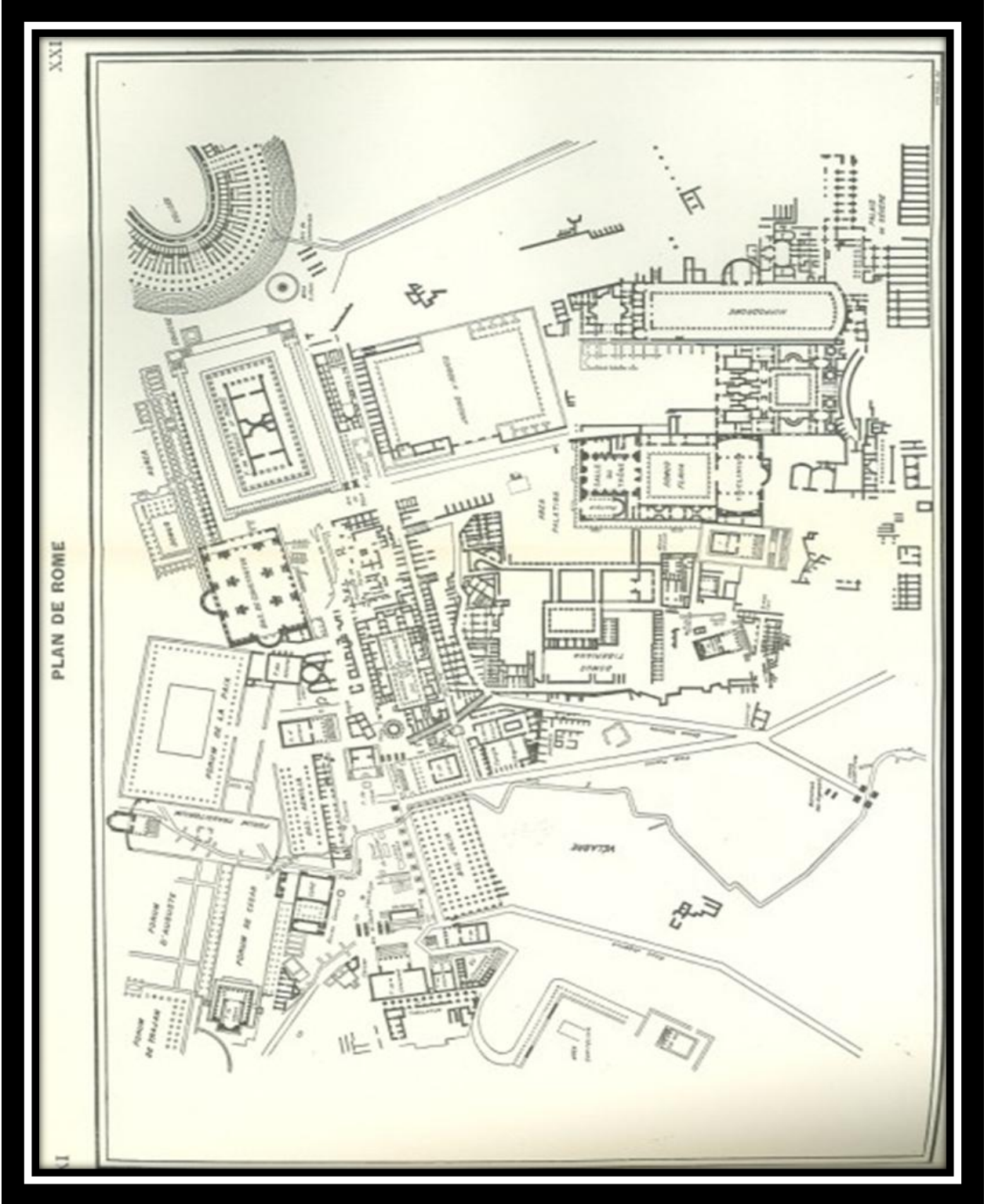
HARITA 7

LIMITES DE ROME

HARITA 8

HARITA 9